

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

СЛОБОЖАНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Серія: Філологія

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 6, 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Засновник – Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Журнал «Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія» засновано в 2023 році, виходить 4 рази на рік

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 479 від 29.02.2024 року

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 768 від 20 червня 2023 року (додаток 3)
Галузь знань: освіта/педагогіка, гуманітарні науки
Спеціальності: 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), 035 – Філологія
Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(Протокол № 12 від 19.06.2024 р.)

Головний редактор:

Семеног О. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Члени редакційної колегії:

Архангельська А. М. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри славістики Університету
імені Ф. Палацького в Оломоуці

Барановська Л. В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освіти дорослих Українського
державного університету імені Михайла Драгоманова

Бідюк Н. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іншомовної освіти і міжкультурної
комунікації Хмельницького національного університету

Герман В. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Сумського
державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Горболіс Л. М. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Григоренко Т. В. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української мови та методики
її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Данилюк С. С. – доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького

Загнітко А. П. – доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, професор кафедри
загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології, декан факультету філології, психології
та іноземних мов Донецького національного університету імені Василя Стуса

Капранов Я. В. – доктор філологічних наук, професор, доцент факультету гуманітарних наук та образотворчого
мистецтва Економіко-гуманітарного університету у Варшаві

Коваль В. О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови та методики її навчання
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Козлова В. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Кравець Л. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології Закарпатського угорського
інституту імені Ференца Ракоці II

Кульбабська О. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Морська Л. І. – доктор педагогічних наук, професор, професор Інституту Педагогіки Жешувського університету

Подосиннікова Г. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології та лінгводидактики
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Рудь О. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Сумського
державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Сидоренко В. В. – доктор педагогічних наук, професор, директор Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України

Струк А. В. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри початкової освіти Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника

Хижняк І. А. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової, технологічної та професійної
освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Цюняк О. П. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника

Шарова Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач сектору науково-методичного забезпечення
роботи з обдарованою молоддю відділу роботи з обдарованою молоддю ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1 МОВОЗНАВСТВО

Галушко Тетяна Вікторівна Складні слова в німецьких медіатекстах періоду воєнних дій в Україні.....	5
Dokashenko Tetiana Viktorivna Conceptual space of Islamic threat image in modern English media discourse	11
Капранов Ян Васильович, Черкас Олександр Олександрович «Ступені акціональності» та їхня верифікація у дієслівних молодіжних соціолектах сучасної української мови.....	15
Кумеда Олена Павлівна, Рудь Ольга Миколаївна Стилістичні засоби українського перекладу біблійних текстів.....	24
Ohienko Maryna Dmytrivna Semantic aspects of maritime terminology	30
Сердега Руслан Леонідович Відображення лексики тюркського походження у «Словнику мови українського фольклору».....	34
Солощенко Вікторія Миколаївна, Соколова Ірина Валентинівна Лексико-стилістичні особливості промови федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца у Бундестазі (27.02.2022)	43
Солощук Людмила Василівна, Трач Христина Володимирівна Принципи забезпечення гармонійного спілкування у міжкультурному родинному дискурсі.....	49
Таран Алла Анатоліївна Семантична деривація термінів освіти й науки.....	59

РОЗДІЛ 2 ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Голобородько Ярослав Юрійович, Муратова Ольга Віталіївна Жіноча фоніка Еліс Манро (особливості прози нобеліантки 2013 року).....	64
--	----

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА

Семеног Олена Миколаївна, Бережний Назар Олегович Підготовка майбутніх учителів до формування в учнів НУШ культури роботи з текстом есе	73
---	----

CONTENT

SECTION 1 LINGUISTICS

Halushko Tetiana Complex words in German media texts of the period of military actions in Ukraine.....	5
Dokashenko Tetiana Viktorivna Conceptual space of Islamic threat image in modern English media discourse	11
Kapranov Yan, Cherkas Oleksandr «Degrees of Actionality» and their verification in verbal youth sociolects of modern Ukrainian.....	15
Olena Kumeda, Rud Olha On the question of the stylistic resource of the biblical texts.....	24
Ohiienko Maryna Dmytrivna Semantic aspects of maritime terminology	30
Serdeha Ruslan Reflection of vocabulary of Turkic origin in the «Dictionary of the Language of Ukrainian Folklore»	34
Soloshchenko Victoria, Sokolova Iryna Lexico-stylistic features of the speech of the Federal Chancellor of Germany Olaf Scholz in the Bundestag (27.02.2022).....	43
Soloshchuk Lyudmila, Trach Khrystyna Principles of ensuring harmonious communication in intercultural family discourse.....	49
Taran Alla Semantic derivation of education and science terms.....	59

SECTION 2 LITERARY STUDY

Holoborodko Yaroslav, Muratova Olha The female voice of Alice Munro (the peculiarities of the prose by the 2013 Nobel laureate).....	64
--	----

SECTION 3 METHODOLOGY

Semenog Olena, Berezhnyi Nazar Preparation of future teachers for the formation of the culture of working with the text of an essay in the students of NUSh.....	73
---	----

РОЗДІЛ 1 МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.112.2'373.611

DOI <https://doi.org/10.32782/philsphu/2024.6.1>

СКЛАДНІ СЛОВА В НІМЕЦЬКИХ МЕДІАТЕКСТАХ ПЕРІОДУ ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Галушко Тетяна Вікторівна,

старший викладач кафедри перекладу

Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

ORCID: 0000-0003-1045-9731

Метою дослідження є аналіз та виявлення тенденцій розвитку найбільш характерного для німецької мови способу словотвору – словоскладання. Для дослідження використано матеріали німецькомовних медійних Інтернет-видань, спрямованих на висвітлення подій в Україні в період повномасштабної військової агресії Російської Федерації. Це тексти інформаційного, аналітичного, суспільно-політичного та воєнно-політичного характеру, об'єднані темою реальної війни, її наслідків та реакції країн світу на ці події. Лексико-семантична система мови під впливом екстремальних подій у країні або світі може досить швидко змінювати свою структуру; словниковий склад: слова, які зазвичай уважалися периферійними, наприклад належали до категорії професійної, фахової лексики, швидко стають загальноживаними, спостерігаються явища термінологізації та детермінологізації лексики, з'являються нові номінації, запозичення та ін. Словоскладання в німецькій мові є одним із найпродуктивніших способів словотвору, у результаті якого виникають спонтанні номінації, які можуть існувати як короткий час, так і надовго залишитися в мові. Аналіз нових словотворень, сфери їх використання, нові тенденції словотвірних процесів є предметом даного дослідження. У медіатекстах новотворів актуалізується проблема їх правильного тлумачення та належного перекладу. Особливо важливим це є для фахової лексики та термінів-комполітів. Відсутність новостворених номінацій у словниках нерідко призводить до помилкового розуміння їхніх значень і потребує додаткових роз'яснень. У дослідженні використано такі методи та прийоми аналізу: описовий метод, спрямований на виявлення досліджуваних одиниць та визначення їхніх особливостей, метод аналізу словникових дефініцій, метод кількісного аналізу, структурний метод, пов'язаний із морфологічним аналізом та компонентним аналізом слів-комполітів, лексико-семантичний аналіз.

Ключові слова: словоскладання, з'єднувальний елемент, військово-політична лексика, термін-комполіт, детермінативний зв'язок, копулятивний зв'язок.

Halushko Tetiana. Complex words in German media texts of the period of military actions in Ukraine

The purpose of the study is to analyze and identify trends in the development of the most characteristic ways of word formation for the German language – word composition. The research utilized materials from German online media publications covering events in Ukraine during the period of full-scale military aggression by the Russian Federation. These are texts of an informative, analytical, socio-political, and military-political nature, united by the theme of a real war, its consequences, and the reactions of the countries of the world to these events. The lexical-semantic system of a language can rapidly change its structure and vocabulary under the influence of extreme events in the country or the world. Words previously considered peripheral, such as those in professional or specialist categories, quickly become commonly used. Phenomena like terminologization and determinologization of vocabulary are observed, along with the emergence of new terms, borrowings, and other linguistic changes. Compounding in German is one of the most productive ways of word formation, resulting in spontaneous nominations that can exist for a short time or remain in the language for a long time. Analysis of new word formations, areas of their use, new trends in word formation processes are the subject of this study. The appearance of new works in media texts actualizes the problem of their correct interpretation and proper translation. This is especially important for professional vocabulary and composite terms. The absence of newly formed nominations in dictionaries often leads to a misunderstanding of their meanings and requires additional clarification. The following methods and methods of analysis were used in the study: a descriptive method aimed at identifying the studied units and determining their features, a method of analysing dictionary definitions, a method of quantitative analysis, a structural method related to morphological analysis and component analysis of word-composites, a lexical-semantic analysis.

Key words: compounding, a connecting element, military-political vocabulary, composite term, determinative connection, copulative connection.

Вступ. Засоби масової комунікації надзвичайно швидко реагують на події та зміни, які відбуваються у суспільстві, країні, світі. За допомогою мови надається актуальна інформація значному колу осіб і в такий спосіб демонструються зміни і трансформації у самій мові. Медіатексти є найпоширенішою формою функціонування мови і тому завжди залишаються об'єктом досліджень мовознавців. Події останніх

років в Україні, а саме агресія Російської Федерації, сконцентрували увагу ЗМІ усього світу навколо теми війни. Вона залишається топ-темою як вітчизняних, так і зарубіжних засобів масової інформації. Війна як безумовний і жорсткий рушій прогресу змінює світогляд людей, їхні поведінку, думки, сприйняття світу, оцінки, цінності. Екстремальні події, відображені в медіатекстах, помітно впливають на словниковий склад мови,

насичують її військовою, політичною, термінологічною лексикою, перетворюють фахову лексику в загальноживану, повсякденну. Емоційне забарвлення текстів є здебільшого відверто негативним. Разом із цим з'являються новотвори, запозичення, які збагачують словниковий склад, урізноманітнюють лексико-семантичну систему мови.

Найбільш поширеним джерелом новоутворень у німецькій мові є словоскладання. Це пояснюється тим, що слова-композиції, які складаються з двох і більше компонентів, слугують зручним засобом для передачі складних понять у стислій, компактній формі, а семантичні комбінаторні можливості складових компонентів практично безмежні [1, с. 75]. Саме тому слова-композиції заслуговують на увагу і детальний аналіз у вибраних медіатекстах.

Загальновідомими типами класифікації композитів у німецькій мові є: морфологічна, семантико-синтаксична, за типом з'єднувального елемента, за кількістю компонентів. Ці класифікації детально розробили і представили у своїх роботах німецькі вчені: В. Фляйшер, І. Барц, Е. Доналіес, Е. Ланг, Л. Ортнер та Х. Ортнер, І. Шмідт, П. Айзенберг, Х. Вельманн, Е. Брандл, М. Турмаір, В. Науманн.

Темі словотвору в німецькій мові присвячено роботи багатьох вітчизняних учених. Так, детальний аналіз німецького словотвору представлено у наукових працях В. Левицького, Л. Щигло, О. Кирпиченко, О. Кирпун. Типи класифікацій німецьких композитів розглянуто і доповнено в роботах В. Карпюк, М. Магеррамової. Тема семантико-синтаксичних, стилістичних, морфологічних характеристик композитів представлена в наукових розробках Л. Кухар, І. Гаврилової, Н. Вишиваної, Л. Рись, Л. Пасик. Фахова термінологічна лексика, її утворення, особливості, переклад досліджено вченими Т. Кияк, Л. Служинською, О. Кучеренко, І. Ходикиною. Актуальній проблемі перекладу композитів присвячено роботи О. Білецької, Є. Пересади, Л. Ковбасюк, Л. Кожедуб. Тема коректного перекладу і правильного тлумачення композитів набуває особливої ваги під час аналізу медійних текстів, оскільки серед них є велика кількість новотворів, які не зафіксовані ні в тлумачних, ні в перекладних словниках.

Матеріали та методи. Мета статті – дослідити особливості слів-композицій у текстах воєнного-політичного спрямування, проаналізувати їхню структуру, засоби словотвору, лексичне наповнення та семантичні зв'язки. Актуальність теми пов'язана з нетиповим використанням великої кількості фахової лексики, термінів-композицій у медіатекстах, призначених для загальної масмедійної аудиторії. У мові спостерігається перехід лексем із пасивного до активного вжитку, нейтральна лексика набуває часто негативного емоційного забарвлення, з'являються новотвори, які визначають суто українські національні реалії.

Результати. Складні слова було проаналізовано відповідно до вищеназваних класифікацій: морфологічної, семантико-синтаксичної, за типом з'єднувального елемента, за кількістю компонентів. Сумарна

кількість композитів дорівнює 593 одиниці на 28 сторінках тексту. Класифіковано композити за кількістю компонентів: двокомпонентні – 444 одиниці (74,87%), трикомпонентні – 132 одиниці (22,26%), чотирикомпонентні – 17 одиниць (2,87%). Якщо порівняти ці дані з даними українських науковців, які провели схожий аналіз художнього твору [2, с. 8–9], то можна спостерігати помітну різницю у співвідношенні компонентів у художньому та медійних текстах, а саме:

Таблиця 1

Кількість компонентів	2 компоненти	3 компоненти	4-5 компонентів
Медіатексти	74,87 %	22,26%	2,87%
Художній твір	91%	8%	1%

Помітно більша кількість трикомпонентних та чотирикомпонентних композитів у медійних текстах пояснюється великою кількістю фахової та термінологічної лексики.

Наступним видом класифікації композитів є класифікація за видом з'єднувального елемента. Дослідження науковців довели, що найбільш популярним способом у німецькій мові є словоскладання без з'єднувального елемента, і офіційна статистика надає такі цифри: без з'єднувального елемента – 72,8%; -(e)s – 14,6%; -(e)n – 9,7%; -e – 4%; -er – 0,7%; інші – 0,7%.

У нашому випадку картина виглядає так: загальна кількість з'єднань дорівнює 759. Серед них: без використання з'єднувального елемента – 397 випадків (52,31%), із використанням з'єднувальних елементів: -(e)s – 135 випадків (17,79%), -(e)n – 55 випадків (7,24%), -e – 3 випадки (0,39%), -er – 4 випадки (0,52%), із використанням дефіса (*als Bindestrich*) – 152 випадки (20,02%), пробілів та великих літер – 13 випадків (1,72%).

Використання дефіса, пробілів, великих літер під час написання композитів є найбільш дискусійною частиною в даній групі класифікації композитів. Загальна кількість композитів, утворених за допомогою дефіса, пробілів або із застосування великої літери, становить 148 одиниць, тобто 24,95% від загальної кількості композитів. Серед них 119 слів (80,4%) написані за правилами німецької граматики і 29 слів (19,6%) не відповідають нормам німецького правопису. Варто зауважити, що цей тип написання композитів посідає друге місце після групи складних слів, утворених без з'єднувального елемента і тому заслуговує на більш детальний аналіз.

Якщо виходити з правил німецького правопису, то складні слова треба писати разом або застосовувати дефіс. Дефіс застосовується в композитах, де є власні назви, скорочення, цифри, знаки, іноземні слова (*Ukraine-Krieg, Wagner-Kämpfer, Kreml-Despot, Maidan-Platz, NATO-Ukraine-Rat, EU-Mitgliedstaaten, Social-Media-Plattform, Social-Media-Anbieter, Assessment-Center, IRC-Gesundheitsbeauftragte, 5%-Rabattprämie, 34-Jährige, Lkw-Grenzübergang*). Щоправда, ці правила можуть різнитися в німецькомовних країнах. Не завжди

правила правопису в Німеччині використовуються в Австрії та Швейцарії, особливо що стосується назв вулиць, площ, установ. Хоча словник Duden все ж таки є рекомендованим як зразок правопису також і в цих країнах.

Дефіс може використовуватися в композитах для полегшення читання там, де спостерігається, наприклад, скупчення голосних (*Video-Installation*, *Lotto-Annahmestelle*) або в багатокомпонентних композитах (*Allschutz-Transport-Fahrzeug*, *Kalibr-Marschflugkörper Banken-Kommunikationsnetzwerk*).

За визначенням деяких мовознавців, дефіс також використовується у складних словах, які не увійшли до словника Duden, що, однак, є не надто переконливим і не підтверджується результатами дослідження.

Аналіз композитів із погляду вищенаведених правил демонструє немало суперечностей, які не вкладаються в рамки цих правил. Окрім того, серед композитів нерідко трапляються композити з пробілами, так звані *Deppenleerzeichen* – «кідотські пробіли». Спробуємо розглянути деякі приклади композитів, які викликають певні питання, і візьмемо для порівняння приклади зі словника Duden, Вікіпедії, аналізованих медіатекстів, які представляють лексику схожого характеру, а саме пов'язану з війною.

Назви війн, які увійшли до словника Duden, написані разом, хоча тут є власні назви. У Вікіпедії назви більшості війн пишуться разом, рідше трапляються два варіанти написання. У медіатекстах трапляються абсолютно різні варіанти написання композитів із використанням власних назв.

Часто вживаним компонентом у складі аналізованих термінів-композитів є слово «камікадзе». Цей термін увійшов до складу воєнної лексики ще за часів Другої світової війни, тобто він не є новотвором. У словнику Duden є лише один композит із цим компонентом – *Kamikazeflieger*. У Вікіпедії всі композити з компонентом *Kamikaze* написані через дефіс: *Kamikaze-Flieger*, *Kamikaze-Pilot*, *Kamikaze-Spezialangriffstruppe*, *Kamikaze-Schiff*, *Kamikaze-Boot*. Серед аналізованої лексики медіатекстів наявні такі композити: *Kamikaze-Drohne*, *Kamikaze-Schiff*, *Kamikaze-Boot*, *ukrainische Kamikaze-See-Drohne*, *türkische Marine-Kamikaze-Drohne*, *FPV-Kamikaze-Drohne*. Вони також вирізняються застосуванням дефіса під час написання.

Заслужують на увагу композити зі словом «дрон». Терміни-композити із цим словом пишуться по-різному: *Schahed-Drohne*, *Überwasserdrohne/Überwasser-Drohne*, *Unterwasserdrohne/Unterwasser-Drohne*, *Kamikaze-Drohne*, *FPV-Kamikaze-Drohne*, *Marine-Kamikaze-*

Таблиця 2

Словник Duden	Вікіпедія	Медіа-тексти
Balkankrieg, Irakkrieg, Koreakrieg, Krimkrieg ----- ----- -----	Balkankrieg, Irakkrieg, Koreakrieg, Krimkrieg Pazifikkrieg Kaukasuskrieg (2008) Russland-Georgien-Krieg	----- ----- ----- Kaukasuskrieg Georgien Russland Krieg Georgien Krieg Georgienkrieg
-----	Jugoslawienkrieg/ Jugoslawien-Krieg	
-----	Russlandkrieg	Russlands-Krieg Russlands Krieg Russland-Ukraine Krieg
-----	Ukrainekrieg/ Ukraine-Krieg	Ukrainekrieg Ukraine-Krieg
Ukrainekonflikt (події в Україні з 2014 до початку війни 2022)		Ukraine-Konflikt Ukraine Konflikt (події з початку 2022 року)

Drohne, *Kamikaze-See-Drohne*, *Seedrohne*, *Drohnenboot*, *Drohnenabwehrgerät*, *Drohnensensor*, *Drohnenträger*, *Drohnenabwehrsensor*, *Drohnenabwehrjammer*, *Antidrohnenkanone*, *Drohnen-Coup*.

Останні дві групи слів є абсолютними термінами-композитами. Однак варіативність у написанні спостерігається також у композитах, які належать до загальноживаної лексики, наприклад: *Ukraine-Analysen*, *Polen-Analysen*, *Russlandanalysen*, *Länder-Analysen*, *Länderanalysen/ Ost-Ukraine*, *Ostukraine/ Verteidigung-Krieg*, *Verteidigungskrieg/ anti-ukrainisch*, *antiukrainisch/ nicht traditionell*, *nicht-traditionell/ Live-Ticker*, *Liveticker/ Russland-Geschäft*, *Russlandgeschäft/ Hangar-Zelt*, *Hangarzelt/ Auto-Injektor*, *Autoinjektor/ Russland-*

Sanktionen, *EU-Russland-Sanktionen*, *Russlandsanktionen/ Marinehauptquartier*, *Marine-Hauptquartier*.

Багато слів, які не є новотворами, давно використовуються в мові і пишуться у словниках разом, у медіатекстах написані через дефіс: *Musik-Sender*, *Anbieter-Liste*, *Anbieter-Übersicht*, *Marine-Hauptquartier*, *Flotten-General*, *Experten-Interview*.

Досить часто трапляється варіант написання, де з'єднання слів відбувається через використання великих літер або шляхом написання з пробілами без будь-яких з'єднувальних елементів, що вважається неправильним за правилами німецької граматики: *Erste-Hilfe Kits*, *MarineHauptquartier*, *Zeit online*, *MediaEvent Services*, *Social Media Manager Weiterbildung*, *Sanktionen*

Russland. Варіант написання, коли наряду з дефісом використовується інший з'єднувальний елемент, наприклад *Informations-Feuer*, *EU-Beitritts-Verhandlungen*, демонструє функцію дефіса як роз'єднувального елемента для вже існуючого композита *Informationsfeuer*, *Beitrittsverhandlungen*. Оскільки композити є двокомпонентними, тут не йдеться про полегшення читання, як це спостерігається в композитах *Banken-Kommunikationsnetzwerk*, *Allschutz-Transport-Fahrzeug*, де, до речі, відсутні інші з'єднувальні елементи, окрім дефіса. За нормами німецького правопису поєднання дефіса та з'єднувального елемента не є коректним під час написання композитів.

Характерним для німецького словотвору є також використання дефіса як засобу створення компактних, економічних номінацій: *Nebel-/Leuchtmunition*, *Verteidigungs- und Sicherheitsfragen*, *Ausrüstungs- und Waffenlieferungen*.

У підсумку можна зазначити, що в сучасних медіатекстах використання композитів, створених за допомогою дефіса, шляхом використання великої літери, через використання пробілів, становить досить чисельну групу, яка заслуговує на подальше дослідження. Варто з'ясувати, чи є застосування цих форм словотвору питанням особистих уподобань авторів текстів, чи, можливо, це є запозиченням форм словотвору з інших мов і в такому разі яка із цих форм може стати домінуючою в німецькій мові. Для такого дослідження потрібні значно більші масиви текстів з Інтернет-видань із прикладами, які демонструють нетипові для німецької мови форми словотвору.

Варто також зауважити, що спосіб написання композитів не є суто формальною ознакою композитів. Він може свідчити про рівень зв'язку між компонентами складного слова і створювати основу для синтаксично-семантичного аналізу композитів, а також для правильного визначення кількості компонентів у композиті.

Аналіз складних слів за частиномовними ознаками, а саме за останнім, основним словом, дав такі результати:

- іменники становлять 543 одиниці (91,57%);
- прикметники – 30 одиниць (5,07%);
- дієприкметники – 9 одиниць (1,52%);
- дієслова – 10 одиниць (1,68%);
- числівники – одна одиниця (0,16%).

Кількісне співвідношення між використаними частинами мови не дає приводу для більш детального аналізу, оскільки не виходить за межі загальновідомої статистики.

Синтаксично-семантична характеристика композитів потребує подальшого детального дослідження, оскільки занадто узагальнений розподіл композитів на детермінативні та копулятивні може бути застосований лише по відношенню до двокомпонентних складних слів і то з певними обмеженнями. Це той тип класифікації, який залишається сьогодні досить дискусійним і вимагає додаткових досліджень.

Кількість трикомпонентних та чотирикомпонентних слів серед досліджуваних композитів становить

25,13% від загальної кількості і їх неможливо розподілити на дві групи, оскільки зв'язки між компонентами композитів можуть бути різними, наприклад як у словах: *der Artillerieortungsradar* (радар для визначення розташування артилерії), *der Mörserortungsradar* (радар для визначення розташування мінометів), *der Luftraumüberwachungsradar* (радар для спостереження за повітряним простором). Між компонентами *ortungsradar*, *überwachungsradar*, *Artillerie-ortungsradar*, *Mörser-ortungsradar*, *Luft-raum*, *Luftraum-überwachungsradar* спостерігаються послідовні атрибутивні відношення, тобто основне слово *Radar* співвідноситься з попереднім *ortungs*, а вже слово *Artillerie* співвідноситься з *ortungsradar*, а не окремо з *radar*. У медіатекстах трапляються випадки написання композитів як разом, так і через дефіс: *der Artillerie-Ortungs-Radar*, *Mörser-Ortungsradar*.

Наступний композит є п'ятикомпонентним і налічує декілька зв'язків між компонентами, *Das Allschutz-Transport-Fahrzeug (ATF) Dingo* (повністю захищений автомобіль для перевезення вантажів). Щоправда, переклад цього терміна в словниках звучить інакше, він передає повну характеристику автомобіля і набагато ширший за наданий зміст терміна-композита: *колісний, аеромобільний, повністю захищений броньований автомобіль для перевезення людей*. Таким чином, потрібно розглядати відношення між словами *Allschutz* та *Transportfahrzeug*. І вони будуть детермінативними. Водночас наявність окремого терміна *Allschutzfahrzeug* унеможливило встановлення прямого зв'язку між компонентами *Allschutz* та *Fahrzeug*.

Схожим є приклад *Social-Media-Plattform*. Між першими компонентами зв'язок є детермінативним, оскільки не можна поміняти місцями слова *Social* та *Media* між собою, значення композита зміниться. Платформа є, передусім, медійною, і навіть термін *Social-Platforms* означає за замовчуванням медійні платформи. В українському перекладі частіше звучить словосполучення «соціальні медіа», слово *платформи* опускається. Отже, у композиті *Social-Media-Plattform* спостерігаються послідовні детермінативні відношення.

Для порівняння розглянемо композити *Marine-Kamikaze-Drohne* та *Kamikaze-See-Drohne*. До означеного слова *Drohne* належать два означення: *Marine/See* та *Kamikaze*, і між ними спостерігаються детермінативні відношення. Що стосується компонентів *Marine* та *Kamikaze*, то їх об'єднує лише спільна належність до слова *Drohne*. Між ними немає ні детермінативних, ні копулятивних відношень.

На відміну від цього прикладу серед проаналізованого матеріалу є багато трикомпонентних композитів, у яких спостерігаються копулятивно-детермінативні відношення. Такі слова здебільшого написані через дефіс, що знову підкреслює важливість графічного оформлення композита та його зв'язок із семантикою. Наприклад: *NATO-Ukraine-Rat*, *NATO-Russland-Grundkarte*, *Russland-Ukraine-Krieg*, *ukrainisch-polnisch*. Між компонентами *NATO-Ukraine*, *NATO-Russland*, *Russland-Ukraine*, *ukrainisch-polnisch* відношення є копулятивними, слова можна поміняти місцями. Але ці сполуки не можуть бути розірвані під час визначення зв'язку з основним словом. Таким чином, можна виокремити дві частини складних слів: *NATO-Ukraine* і *Rat*, *NATO-Russland* і *Grundkarte*. *Russland-Ukraine* і *Krieg*. Між ними існують детермінативні відношення. У цьому разі виникає питання правильної класифікації таких композитів. Потрібно брати за основу відношення між основним словом та попередньою групою компонентів чи враховувати також відношення між усіма компонентами. Це питання є дискусійним і потребує подальших досліджень і уточнень.

Чисельною є група трикомпонентних композитів із дефісом та словами *und*, *oder* або знаком */*. *Ausrüstungs- und Waffenlieferungen*, *Staats- und Regierungschefs*, *Verteidigungs- und Sicherheitsfragen*. Зрозумілим є зв'язок між основним словом та двома попередніми компонентами, він є детермінативним. Характеризуючи зв'язки між компонентами *Ausrüstung – Waffen*, *Staat – Regierung*, *Verteidigung – Sicherheit*, можна лише зазначити належність слів до одного лексико-семантичного поля.

Заслугує на увагу також композит *Raketen- und Drohnenangriff*. У німецьких текстах цей термін використовується у значенні *атака ракетами та дронами*. У даному разі не йдеться про одночасне використання ракет та дронів. Але в процесі воєнних дій в Україні з'явилося поняття *ракетно-дронових атак*, що означає одночасність у використанні засобів, і, як наслідок, в українській лексиці з'явився новий термін. Приклад речення з українських медіа: *Окупаційна армія здійснила комбіновану ракетно-дронову атаку на Україну*. Аналогічне речення в німецькій мові виглядає так: *Der Iran nutzt eine Kombination aus Drohnen und Raketen beim Angriff auf Israel*. (Іран використовує комбінацію з дронів та ракет при атаці на Ізраїль). Цей приклад демонструє відсутність нового терміна в німецькій мові. Але водночас з'явилася нова номінація, яка б, здавалося, могла відповідати термінові *ракетно-дронова атака*, а саме: *Raketen-Drohnen-Angriff*. Однак у перекладі це означає *атака дронами з ракетними двигунами*. Таким чином, аналіз групи композитів зі словами *und*, *oder*, знаком */* залишає можливість подальшого дослідження з метою класифікації подібних складних слів за видом відношень між його окремими компонентами.

Лексичний аналіз корпусу композитів дає змогу поділити складні слова умовно на три групи: фахова воєнно-політична та термінологічна лексика, суспільно-політична лексика та нейтральна

загальноживана лексика. До першої групи належить 273 композити, з яких 124 одиниці становлять воєнно-політичну фахову лексику і 147 слів є абсолютними термінами-композитами, наприклад: *Militärdienst*, *Verteidigungsministerium*, *Sicherheitsrat*, *Bundeswehr- und Rettungskräfte*, *Generalstab*, *Oberbefehlshaber*, *US-Militärhilfe*, *Verteidigungs- und Sicherheitsfragen*, *NATO-Mitgliedschaft*, *Angriffskrieg*, *Verteidigungskrieg*, *Frontlinie*, *Luftangriff*, *Raketen- und Drohnenangriff*, *Schützenpanzer*, *Truppentransporter*, *Flugkörper*, *Flakpanzermunition*, *Fliegerabwehrraketen*, *Laserzielbeleuchter*, *Brücken- und Brückenlegepanzer*, *Grenzschutzfahrzeuge*. У цій групі композитів найбільш уживаними словами є: *der Krieg* – 14 випадків використання, *der Schutz* – 13, *die Abwehr/Wehr* – 12, *der Angriff* – 10, *die Verteidigung* – 10 випадків.

Друга група композитів об'єднує слова, які використовуються в текстах, що описують реакцію країн світу, державних установ на воєнні події в Україні та наслідки війни для цивільного населення та світової спільноти: *Schutzsuchende*, *Außenministerium*, *Beratungs- und Hilfsangebote*, *Betreuungsmöglichkeiten*, *Bundesregierung*, *Zivilbevölkerung*, *Nothilfe*, *Kreml-Despot*, *lebensbedrohlich*, *lebenswichtig*, *Stromversorgung*, *Wasserversorgung*, *Fluchtbewegung*, *Hungerkrise*, *Hungernot*, *Hackerangriff*, *Informationskampagnen*, *Sanktionsliste*, *Getreideimport*, *Gesamtschaden*, *Nahrungsmittelknappheit*, *US-Republikaner*, *US-Senat*, *Finanzierungspaket*, *EU-Beitrittsgespräche*, *Entnazifizierung*, *Entkolonialisierung*.

Вищезазначені групи композитів характеризуються помітно негативною емоційною забарвленістю і відображають напруженість ситуації як усередині країни, так і за її межами.

Остання група композитів є більш нейтральною і характерною для повсякденного використання, наприклад: *Stellungnahme*, *Amtsvertreter*, *langfristig*, *Januar-Woche*, *zweitrangig*, *Industriegebiet*, *zurückbleiben*, *Treibstoff*, *Auslandsmedien*, *Berichterstattung*, *Tochtergesellschaft*, *erfolgreich*, *Bürgermeister*, *Telegram-Kanal*, *Bildungsniveau*, *Altersgruppe*.

Висновки. Медіатексти воєнної тематики характеризуються наявністю значної кількості складних слів. Середнє число композитів на сторінку тексту дорівнює двадцяти однієї одиниці. Найчисельнішу групу становлять іменники-композити (91,57%), які широко представлені серед фахової та термінологічної лексики. Аналіз композитів за кількістю компонентів показує досить високий відсоток три-, чотири- та п'ятикомпонентних композитів (25,13%), що також пов'язано з наявністю термінів-композитів. Особливу увагу привертає класифікація за видом з'єднувального елемента та способом написання складних слів. Кількість композитів без з'єднувального елемента серед проаналізованого матеріалу є на 20% меншою за статистичні показники. Водночас написання композитів за допомогою дефіса, великих літер та з пробілами становить 22% від загальної кількості з'єднань і 25% від кількості композитів. Саме ці дані можуть стати предметом подальших дослід-

джень із метою виявлення нових тенденцій у способах словотвору в німецькій мові та з'ясування причин тих змін, які вже спостерігаються. Аналіз семантико-синтаксичних відношень між компонентами композитів показує необхідність більш детального дослідження багатокомпонентних композитів, які характеризуються різноманітністю взаємозв'язків усередині композитів і потребують більшої конкретики в їх класифікації. Цей аналіз не може бути ефективним без з'ясування точних

значень складних слів та їх правильного перекладу, що також може бути основою для майбутніх розвідок. Лексичний аналіз медіатекстів демонструє високий рівень застосування воєнної, воєнно-політичної і термінологічної лексики, значна частина якої перейшла до рангу загальноновживаної. Предметом подальших досліджень можуть стати новотвори, які з'являються в німецькій мові як номінації для українських понять і які не завжди можуть бути зрозумілими іноземному читачеві.

Література:

1. Карпюк В.А. Класифікація способів словоскладання в сучасній німецькій мові. *Філологічні студії*. 2016. Вип. 14. С. 75–81.
2. Білецька О.В., Пересада Є.І. Способи перекладу складних слів із німецької мови на українську (на матеріалі роману Е.М. Ремарка «Три товариші» та двох його перекладів). *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. 2016. Вип. 31–32. С. 5–14.
3. Магеррамова М.А. Семантико-синтаксична класифікація термінів-композитів у німецькій мові. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. № 5. С. 91–94.
4. Fleischer W., Barz I. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. 2. Auflage. Niemeyer, Tübingen, 1995. S. 67.
5. Donalies E. Die Wortbildung des Deutschen. Ein Überblick. Narr, Tübingen, 2002. S. 82.
6. Káňa T. Wortbildung: Umriss der Theorie mit Aufgaben und Übungen. Vydala Masarykova univerzita, Brno, 2012. S. 70
7. Duden. Die Grammatik. 7., völlig neu erarbeitete und erweiterte Auflage. Dudenverlag: Mannheim/ Leipzig/ Wien/ Zürich, 2005. S. 692.
8. Leerzeichen in Komposita. *Wikipedia*. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Leerzeichen_in_Komposita
9. Fugenelement – Grammis – IDS Mannheim. URL: <https://grammis.ids-mannheim.de/systematische-grammatik/547>

References:

1. Karpiuk, V.A. (2016). Klyasyfikatsiia sposobiv slovokladannia v suchasni nimetskii movi. [Classification of word formation methods in the modern German language] *Filologichni studii: Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. [Philological studies: Scientific bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University], issue 14, pp. 75–81. [in Ukrainian].
2. Biletska, O.V., Peresada Ye.I. (2016). Sposoby perekladu skladnykh sliv z nimetskoi movy na ukrainsku (na materialy romanu E. M. Remarka "Try tovaryshi" ta dvokh yoho perekladiv) . [Methods of translating complex words from German into Ukrainian (based on E. M. Remarque's novel "Three Comrades" and its two translations)] *Typolohiia movnykh znachen u diakhronichnomu ta zistavnomu aspektakh* [Typology of linguistic meanings in diachronic and comparative aspects] Vinnytsia, issue 31–32, pp. 5–14. [in Ukrainian].
3. Maherramova, M.A. (2015). Semantyko-syntaksyschna klasyfikatsiia terminiv-kompozytiv u nimetskii movi [Semantic-syntactic classification of composite terms in the German language]. *Odeskyi lnhvistychnyi visnyk [Odesa Linguistic Bulletin]* No. 5, pp. 91–94. [in Ukrainian].
4. Fleischer, W., Barz, I. (1995). Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. 2. Auflage [Word formation in contemporary German language. 2nd Edition] Niemeyer, Tübingen, p. 67. [in German]
5. Donalies, E. (2002). Die Wortbildung des Deutschen. Ein Überblick [The formation of words in German. An overview]. Narr, Tübingen, p. 82 [in German]
6. Káňa, T. (2012). Wortbildung: Umriss der Theorie mit Aufgaben und Übungen [Word formation: Outline of the theory with tasks and exercises]. Vydala Masarykova univerzita, Brno, p. 70. [in German]
7. Leerzeichen in Komposita [Spaces in compounds]. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Leerzeichen_in_Komposita [in German]
8. Duden, (2005). Die Grammatik. 7., völlig neu erarbeitete und erweiterte Auflage. [The grammar. 7th, completely revised and expanded edition]. Duden publishing house: Mannheim/Leipzig/Vienna/Zurich, p. 692. [in German]
9. Fugenelement – Grammis – IDS Mannheim URL: <https://grammis.ids-mannheim.de/systematische-grammatik/547>

CONCEPTUAL SPACE OF ISLAMIC THREAT IMAGE IN MODERN ENGLISH MEDIA DISCOURSE

Dokashenko Tetiana Viktorivna,

Lecturer at the Department of English Philology and Linguodidactics
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

ORCID ID: 0009-0005-4778-4177

The article is devoted to the problem of modelling the conceptual space of the Islamic threat image in modern English media discourse. The term «media image» is analysed. The lexemes «threat» and «Islam» are considered, the term «Islamic threat image» is defined. It is observed that the lexeme «threat» has a negative axiology, as it denotes an individual's subjective assessment of a situation that poses a physical or mental danger. It is revealed that the religion of Islam itself is only a basis for the emergence of a threat, because the ideology of Islamism is based on it, and Islamism is the basis for almost all terrorists and terrorist groups that pose a direct threat to world society. The concept of a frame and its structure (subframes, slots, subslots) are defined in the article. The method of frame analysis is used in order to model the conceptual space of the Islamic threat image. The Islamic threat image is analysed in detail. The Islamic threat image is presented in the form of an integrative frame, which includes a subject-centric frame and an action frame. We propose frame model of the conceptual space of the Islamic threat image. The model of the analysed image is a set of subframes, six of which are singled out during the research: Islamic threat agent (with slots who and what); Islamic threat object agent (with slots who and what); Islamic threat aim; tools of Islamic threat; those who oppose to Islamic threat; the result of Islamic threat. Each subframe is analyzed in detail, examples are given from researched articles in the most famous and prestigious British online publications, such as Reuters, The Guardian, International Business Times. It is found that the Islamic threat image is multi-component. It is necessary to consider all its possible components to understand its essence.

Key words: media image, Islamic threat, frame, subframe, conceptual space.

Докашенко Тетяна. Концептуальний простір образу ісламської загрози в сучасному англomовному медіадискурсі

Статтю присвячено проблемі моделювання концептуального простору образу ісламської загрози в сучасному англomовному медіадискурсі. Проаналізовано термін «медіаобраз». Розглянуто лексеми «загроза» та «іслам», визначено термін «образ ісламської загрози» за допомогою компонентного аналізу. Досліджено, що лексема «загроза» має негативну аксіологію, оскільки використовується для опису суб'єктивної оцінки індивідом ситуації, яка несе в собі фізичну або психічну небезпеку для нього. Виявлено, що релігія іслам сама по собі не становить загрози, а є лише підґрунтям для ідеології ісламізму, безпосередньо на яку посилюються терористи. Визначено поняття фрейму, його структуру (субфрейми, слоти, субслоти). Досліджено, що фрейм відображає не конкретні, а найбільш характерні моменти, що належать до одного класу, й тим самим упорядковує та структурує їх. Застосовано методіку фреймового аналізу для моделювання концептуального простору образу ісламської загрози. Даний образ представлено у вигляді інтегративного фрейму, який включає у себе предметноцентричний фрейм (включає об'єкт та суб'єкт) та акціональний фрейм (включає у себе дію). Запропоновано фреймову модель концептуального простору образу «ісламська загроза», яка містить у собі субфрейми, яких у ході дослідження було виокремлено шість: носій ісламської загрози (зі слотами хто та що); об'єкт ісламської загрози (зі слотами хто та що); мета ісламської загрози; інструмент ісламської загрози; ті, хто протистойть ісламській загрозі; результат ісламської загрози. Детально проаналізовано кожен субфрейм, для цього були використані статті з британських онлайн-видань Reuters, The Guardian, International Business Times, та наведено найбільш показові приклади. Виявлено, що образ ісламської загрози є багатокомпонентним, та розглянуто всі його складники.

Ключові слова: медіаобраз, ісламська загроза, фрейм, субфрейм, концептуальний простір.

Introduction. In the conditions of modern society, where the main driving force is information, the key type of discourse that realizes the movement of social thought and forms a conceptual picture of the human world is media discourse. One of the main features of media discourse is its saturated imagery. Mass media, which produce media discourse, create or exploit already created various images to manipulate people's consciousness.

In the hierarchy of cultural values of the native speakers of English linguistic culture, the image of the Islamic threat has recently occupied one of the key places in the modern English media discourse. Taking into account that the media discourse is organized around certain images, we can conclude that the image of the Islamic threat has acquired a special status in the English modern media discourse in connection with the aggravation

of the confrontation between the Islamist movement and Western countries.

The object of our article is the conceptual space of Islamic threat image in modern media discourse, which is extremely relevant today.

The task of this work is to define the concept of an image in the media discourse, to consider the concepts that make up the media image Islamic threat, to model the conceptual space of this image in the modern English media discourse.

The source for the analysis and selection of illustrative materials were articles in the most famous and prestigious British online publications, such as: Reuters, The Guardian, and International Business Times.

Materials and methods. Media discourse is studied by both national and foreign scientists (Florii Batsevykh [2], Georgii Pocheptsov [5], Noam Chomsky [7] and others).

V. Y. Zdoroveha is engaged in the study of media images [3], which are extremely important in media discourse. The researches of E.A. Afonin [1], F. Jenkins [10], Kramer M. [11] and others are dedicated to highlighting the problems of terrorism, however, the conceptual space of the Islamic threat image has not yet been modeled, in particular on the material of modern English media discourse.

In our research, we used the method of frame analysis to model the conceptual space of the Islamic threat image, and the method of dictionary definitions to determine the meaning of the notions that characterize the image under study.

Discussion. A media image is reproduced in the imagination, emotionally colored, objectively expressed (that is, visually visible) elementary unit of the reality reflection [3, p. 233]. An image in the media discourse is conventionally called a media image, which is characterized by campaigning passion, resourcefulness, clarity and conciseness, and lack of small details. These properties of the media image are closely related to the nature of the media discourse itself – its efficiency, militancy, open tendency, and active intervention in public life [3, p. 234-235].

The Islamic threat image is represented by the lexemes “threat” and “Islam”, which we analyzed using component analysis. The lexeme “threat” in English dictionaries, namely Cambridge and Oxford [6; 12], is defined as follows:

- *a suggestion that something unpleasant or violent would happen, especially if a particular action or order is not followed;*
- *a statement of an intention to inflict pain, injury, damage, or other hostile action on someone in retribution for something done or not done;*
- *a menace of bodily harm, such as may restrain a person's freedom of action;*
- *a person or thing likely to cause damage or danger;*
- *the possibility of trouble, danger, or ruin [6; 12].*

The closest synonyms for this word in English are:

- “menace” is a threat or the act of threatening;
- “danger”: 1) the state of being vulnerable to injury, loss, or evil; risk 2) a person or thing that may cause injury, pain, etc.

So, from the English speakers' point of view a threat is: the assumption that something unpleasant or violent will happen, especially if it is followed by a specific action or command. The key semes contained in the lexeme “threat” can be divided into two conditional groups: 1) semes for marking: *possibility, suggestion, statement, intention*; 2) semes that specify semes of the first group, namely: *unpleasant, violent, hostile, pain, injury, damage, ruin, danger*. As we can see, the second group includes nouns and adjectives with a negative connotative meaning, from which we can conclude that the lexeme “threat” has a negative axiology, since it is used to describe an individual's subjective assessment of a situation that carries a physical or mental danger for him/her.

The lexeme “Islam” denotes the world's youngest and the second most numerous religion in the modern world, which is considered state or official in 28 countries that founded the organization – the Islamic confederation

[4, p. 115]. Translated from Arabic, Islam means “faithfulness”, dedication (giving) oneself to God, the followers of Islam – Muslims – “the faithful”.

Islam is a monotheistic religion. The thesis about the only God – Allah is presented clearly and consistently. He is the only God who created everything and determines its existence [4, p. 115].

In the course of the research, we discovered that the religion of Islam itself is only the basis for the emergence of a threat, because the ideology of Islamism is based on it. In turn, Islamism is the basis for a lot of terrorists and terrorist groups that pose a direct threat to world society.

If we turn to the Islamic discourse, the use of the term “Islamism” in Arabic does not make it possible to distinguish between the adjectives “Islamic” and “Islamist”, which is why the mass media usually use the term “Islamic threat” to denote the “Islamist threat”. It should be noted that well-known ideologues of Islamism or Islamists claim that they do not seek to create a new branch of Islam for which a new term must be introduced, but only correct distortions, introduce “true Islam” [11].

The term “Islamism” in English dictionaries is defined as:

Islamism or Political Islam is a religious political ideology and practical activity, the aim of which is to create conditions under which all contradictions within the society and the state, where there is a Muslim population, as well as all international relations will be decided on the basis of Sharia (Islamic law) [12].

The key lexemes in the definition of Islamism are the following: “religious-political ideology”, “practical activity”, which indicate that religion is only one of the constituent parts to which we also include politics and striving for power; the lexeme “Muslims” which designates a nation that comes to the fore “the faithful” as opposed to “infidel”; the lexeme “fundamentalism”, which indicates the main feature of Islamism (that is, a return to the roots of Islam, to stricter rules), which, in our opinion, are key in understanding this ideology, the lexeme “theocracy” (i.e. presenting Allah as the supreme authority), lexeme “terrorism” (as a way of inflicting maximum damage on the enemy (infidels) regardless of any consequences).

Islamists are advocates of the “strong power” idea, a solid moral and ideological order. Islamic radicals promote a firm nationalism based on hatred of the West, with populist, demagogic and chauvinistic appeals [1, p. 50]. They consider jihad a “holy war against infidels”, which is mentioned in the holy book of Muslims – the Koran, to be necessary.

Therefore, after analyzing the two lexemes “threat” and “Islam” and comparing them using the mapping method, we can conclude that the image of “Islamic threat” means the possibility or assumption of a certain danger from representatives of the Islamic movement directed at those who do not practice Islam (“infidels”).

In order to model the conceptual space of the Islamic threat image in the modern English media discourse, we will turn to the method of frame analysis, which was used in particular by C. Fillmore and S. A. Zhabotynska.

In the interpretation of Ch. Fillmore, a frame is a system of concepts connected in such a way that to understand any of them, we must understand the whole structure of which they are a part. A frame can be understood as a complete set of propositions. A proposition that includes two interrelated concepts – target (logical subject) and characterizing (logical predicate) is interpreted as an elementary frame and as a constitutive element of the frame [8, p. 115].

Subframe, slot, subplot are components of a single schematization of knowledge – a frame. The frame does not reflect the specific, but the most characteristic points belonging to the same class and thereby organizes and structures them. Two levels are distinguished in the frame: the upper level of the frame is filled with information common to the entire class of objects defined by this frame, and the lower nodes – subframes, slots and subplots are filled with variable data characterizing the features of individual objects that belong to this class. Subframes are considered hierarchically ordered elements forming a system of frames. A slot is a smaller component of frames, it is a fragment of its larger grid – a subframe [8, p. 116-118].

The frame analysis method allows modeling the image structure, which is why we chose this method to represent the conceptual space of the Islamic threat image in modern English media discourse. The model of the analyzed image is a set of subframes, we singled out six during the research:

- 1) Islamic threat agent (with slots who and what);
- 2) Islamic threat object (with slots who and what);
- 3) Islamic threat aim;
- 4) tools of Islamic threat;
- 5) those who oppose to Islamic threat;
- 6) the result of Islamic threat.

We singled out these subframes because the Islamic threat image is multi-component, in order to understand its essence, it is necessary to consider all its possible components. Only in this case will we be able to grasp its essence.

Considering the subframes we identified in the Islamic threat frame, we conclude that we modeled an integrative frame, which includes an object-centric frame (because the frame modeled by us includes an object and a subject (that is, the subject is in the center)) and the action frame (because the threat is accompanied by an action).

Let us analyze each subframe in more detail.

The first subframe is *the Islamic threat agent*, i.e. the subject or who poses this threat. It should be noted that this subframe is key in the Islamic threat frame. In this subframe, we distinguish two slots – *who* and *what*. During the analysis of English articles, we found that the *Islamic State* as a general phenomenon, as well as various terrorist groups, appears most frequently as the threat agent. They represent a slot *what*. It was also investigated that the threat agent is also individual Islamists who represent the slot – *who* (*terrorists, Islamists*). This subframe is represented by the following lexemes: *Islamic State, Islamist extremists, terrorists, islamists, suicide bomber* and others.

For example: *Earlier in March Abu Mohammad al-Adnan had said in a video: “We – with Allah’s help – want Paris, before Rome and Islamic Iberia” [13].* In this exam-

ple, the threat agent is represented by the name of a specific Muslim person – *Abu Mohammad al-Adnan*.

The second subframe is the Islamic threat object, that is, what this threat is aimed at. We discovered that the objects can be both entire states countries, and cities, and even certain places, as well as people, both the nation as a whole, and certain separate groups, usually not Muslims, whom the latter call infidels.

For example: *We say to the states that take part in the crusader campaign that, by God, you will have a day, God willing, like France’s and by God, as we struck France in the center of its abode in Paris, then we swear that we will strike America at its center in Washington,” the man said [14].* In this example, the slot *what* is represented by the following lexemes: *France, Paris, Washington*, i.e. the names of capitals and countries.

The third subframe is *the Islamic threat aim*. After analyzing the articles, we discovered that the goal of radical Islamists is to destroy, command the “infidels”, conquer their territories, seize power in various countries of the world to establish their regime. This subframe is represented by the following lexemes: *to punish, to capture, to impose, to establish (the dominion, power, authority)*.

For example: *It is the duty of Muslims to prepare as much force as possible to terrorise the enemies of God; hit the interests of the enemies of Allah. We – with Allah’s help – want Paris, before Rome and Islamic Iberia and after we blow up the White House, Big Ben, and the Eiffel Tower before Paris, and Rome [9].* In this example, the Islamic threat aim is to terrorize the “infidels” (which Islamists call “holy war – jihad”) and capture territories and buildings, which is indicated by the phrases: *to terrorize the enemies of God; hit the interests of the enemies of Allah; want Paris, before Rome and Islamic Iberia*.

The fourth subframe is *the Islamic threat tools*, as we found, most often these are threats of terrorist attacks, weapons, violence, murders. This subframe is represented by a large number of lexemes with a negative connotative meaning: *damage, injuries, death, fear, horror, pain, humiliation, weapon, shots, explosion* and others, which affect the consciousness and psyche of people causing fear of the Islamic threat.

For example: *Islamic State previously threatened to fill Paris streets with dead bodies. “Terrorise them and do not allow them to sleep due to fear and horror. There are weapons and cars available and targets ready to be hit. Even poison is available, so poison the water and food of at least one of the enemies of Allah. Do whatever you are able to do in order to humiliate them, for they deserve only this...” [9].* In this example, the Islamic threat tools were called *death, fear, horror, poison, weapon*, as a means of intimidating those who will read this message, which was voiced by one of the leaders Islamists for their supporters.

The fifth subframe is those *who oppose the Islamic threat*, we consider it necessary to consider this subframe, because it has already been proven that every action has its counteraction. Most often, information appears about non-Muslim countries, governments, state authorities of different countries, groups and figures, as well as various international organizations and unions. Usually, this

subframe is represented by the following lexemes: *country, government, international community, the EU, the UNO, the NATO, anti-terrorist organizations and others*.

For example: *Britain is right to cut out the Islamist cancer. In the aftermath of the Paris attacks President Hollande of France appealed to the international community for a united front against the expanding, barbarian menace of Islamic State* [13]. In this example, those who oppose the Islamic threat are represented by the name of the country, namely *Britain, President Hollande of France and the international community*.

The sixth subframe is the *result of the Islamic threat*. We found that the result is two actions, namely: psychological – *intimidating people (to be afraid, to be scared, to feel fear)* and physical – *suffering, injuries, pain, harm to health, death of threat objects*.

Наприклад: *Let's be honest about terrorist attacks. They make us feel scared* [14]. In the given example, psychological action is presented as a result of the Islamic threat – the feeling of fear of terrorists (*feel scared*).

Results. Thus, during the analysis, we found that imagery is one of the main features of media discourse. Since the object of our research is the *Islamic threat* image, we studied with the help of component analysis the lexemes with which it is represented, namely the lexemes “*threat*” and “*Islam*”, and also compared them using the mapping method and concluded that the Islamic threat image in modern English media discourse means the possibility or assumption of a certain danger on the part of representatives of the Islamic movement directed at those who do not practice Islam (“infidels”).

In order to model the conceptual space of the Islamic threat image, we used the method of frame analysis. Having analyzed the Islamic threat image in detail, we came to the conclusion that it can best be presented with the help of an integrative frame, to which we included subframes: Islamic threat agent (with slots who and what); Islamic threat object; Islamic threat aim; tools of Islamic threat; those who oppose to Islamic threat; the result of Islamic threat.

Bibliography:

1. Афонін С.А., Ященко В.В., Трунов І.І. Сучасний тероризм. Київ : Сенс, 2008. 56 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
3. Здорова В.Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник. Львів : ПАІС, 2004. 268 с.
4. Лубський В.І., Теремко В.І., Лубська М.В. Релігієзнавство. Київ : Академвидав, 2002. 251 с.
5. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації. Київ : Київський університет, 1999. 301 с.
6. Cambridge Dictionaries Online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 15.05.2024)
7. Chomsky Noam. Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda. New York: A Seven Stories Press, 1997. 140 p.
8. Fillmore Ch.J. Frame semantics. *Linguistics in the Morning Calm*, 1982. P. 111–137.
9. International Business Times. URL: <https://www.ibtimes.com/> (дата звернення: 21.05.2024).
10. Jenkins Brian M. International terrorism: Trends and Potentialities. *Journal of International Affairs*. Vol. 32, No. 1. P. 115–123.
11. Kramer M. Coming to Terms: Fundamentalists or Islamists? URL: https://scholar.harvard.edu/files/martinkramer/files/coming_to_terms_fundamentalists_or_islamists_middle_east_quarterly.pdf (дата звернення: 16.05.2024).
12. Oxford Dictionaries Online. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (дата звернення: 15.05.2024).
13. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/> (дата звернення: 20.05.2024).
14. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/international> (дата звернення: 20.05.2024).

References:

1. Afonin, S.A., Yashchenko, V.V., Trunov, I.I. (2008). Suchasnyi teroryzm [Modern terrorism]. K.: Sens, 56 p. [in Ukrainian].
2. Batsevych, F.S. (2004). Osnovy komunikativnoi linhvistyky [Basics of communicative linguistics]. Kyiv: Vydavnyi tsentr «Akademiia», 344 p. [in Ukrainian].
3. Zdroveha, V.Y. (2004). Teoriia i metodyka zhurnalistskoi tvorchoosti. Pidruchnyk [Theory and methodology of journalistic creativity. Textbook.]. Lviv: PAIS, 268 p. [in Ukrainian].
4. Lubskiy, V.I., Teremko, V.I., Lubskaya, M.V. (2002). Relihiieznnavstvo [Religious studies]. Kyiv: Akademvydav, 251 p. [in Ukrainian].
5. Pocheptsov, H.H. (1999). Teoriia komunikatsii [Theory of Communication]. K.: Vydavnychiy tsentr “Kyivskiy universytet”. 301 p. [in Ukrainian].
6. Cambridge Dictionaries Online (2024). URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
7. Chomsky, Noam. (1997). Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda. New York: A Seven Stories Press. 140 p.
8. Fillmore, Ch.J. (1982). Frame semantics. *Linguistics in the Morning Calm*, P. 111–137.
9. International Business Times (2024). URL: <https://www.ibtimes.com/>
10. Jenkins, Brian M. International terrorism: Trends and Potentialities. *Journal of International Affairs*. Vol. 32, No. 1. P. 115–123.
11. Kramer, M. (2024). Coming to Terms: Fundamentalists or Islamists? URL: https://scholar.harvard.edu/files/martinkramer/files/coming_to_terms_fundamentalists_or_islamists_middle_east_quarterly.pdf
12. Oxford Dictionaries Online (2024). URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
13. Reuters (2024). URL: <https://www.reuters.com/>
14. The Guardian (2024). URL: <https://www.theguardian.com/international>

«СТУПЕНІ АКЦІОНАЛЬНОСТІ» ТА ЇХНЯ ВЕРИФІКАЦІЯ У ДІЄСЛІВНИХ МОЛОДІЖНИХ СОЦІОЛЕКТАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Капранов Ян Васильович,

доктор філологічних наук, професор,
доцент факультету гуманітарних наук та образотворчого мистецтва
Економіко-гуманітарного університету у Варшаві (Польща)
ORCID ID: 0000-0003-2915-038X
Researcher ID: Q-8138-2017
Scopus: 57201493699

Черкас Олександр Олександрович,

здобувач ступеня доктора філософії
кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету
ORCID ID: 0009-0005-5957-4919

У статті досліджуються молодіжний соціолект української мови (МСУМ) та його дієслівні характеристики, зокрема акціональність. МСУМ включає аргот, жаргон, просторіччя і сленг, що виконують специфічні функції у комунікації молоді. Автори розглядають важливість МСУМ як інструменту самоідентифікації та соціальної інтеграції молоді, відзначаючи його динамічність та адаптивність. Особливу увагу приділено дієсловам, які є центральними носіями дії та стану в МСУМ, маркерами експресивності, емоційності та оцінних значень. Розглядаються план вираження і план змісту дієслівних молодіжних соціолектів, зокрема специфічна вимова, використання дієслівних неологізмів та різноманітні синтаксичні конструкції.

Важливим аспектом дослідження є акціональність, яка займає центральне місце в аспектології. Акціональність описує внутрішню темпоральну структуру ситуацій, визначену семантикою дієслівних лексем та фраз, і відрізняється від граматичного аспекту. Автори підкреслюють взаємозв'язок між аспектом та акціональністю, що характерно для багатьох мов, включаючи українську.

Запропоновано класифікацію акціональних типів, яка охоплює стативи, ателічні процеси, телічні процеси та евентиви. Ця класифікація базується на параметрах динамічності, телічності та тривалості, що дає змогу аналізувати акціональність шляхом поділу дієслівних молодіжних соціолектів на граничні та неграничні. Для верифікації ступенів акціональності рекомендовано використання корпусного підходу.

Частота вживання дієслів є основним показником для визначення ступеня акціональності. Застосування корпусної лінгвістики дає змогу виявляти та аналізувати мовні патерни, що сприяє глибшому розумінню структури та функціонування мови. Пропонується дослідити вплив МСУМ на розвиток сучасної української мови, зокрема на її граматичні та лексичні особливості. Дослідження може стати основою для подальших лінгвістичних студій.

Ключові слова: молодіжний соціолект, українська мова, акціональність, дієслова, аргот, жаргон, просторіччя, сленг, лексика, корпусна лінгвістика.

Kapranov Yan, Cherkas Oleksandr. «Degrees of Actionality» and their verification in verbal youth sociolects of modern Ukrainian

The article investigates the youth sociolect of the Ukrainian language (YSU) and its verbal characteristics, particularly actionality. YSU includes argot, jargon, colloquial speech, and slang, which perform specific functions in youth communication. The authors examine the importance of YSU as a tool for self-identification and social integration of youth, noting its dynamism and adaptability. Special attention is given to verbs, central carriers of action and state in YSU, markers of expressiveness, emotionality, and evaluative meanings. The expression and content plan of verbal youth sociolects is considered, including specific pronunciation, verbal neologisms, and various syntactic constructions.

Actionality is an essential aspect of the study and occupies a central place in aspectology. Actionality describes the internal temporal structure of situations defined by the semantics of verbal lexemes and phrases and differs from the grammatical aspect. The authors emphasize the interconnection between aspect and actionality, characteristic of many languages, including Ukrainian.

A classification of actional types is proposed, encompassing statives, atelic processes, telic processes, and eventives. This classification is based on dynamism, telicity, and duration parameters, allowing the analysis of actionality by dividing verbal youth sociolects into bounded and unbounded. A corpus approach is recommended to verify degrees of actionality.

The frequency of verb usage is the leading indicator for determining the degree of actionality. The application of corpus linguistics enables the identification and analysis of linguistic patterns, contributing to a deeper understanding of the structure and functioning of the language. It is proposed that the impact of YSU on the development of the modern Ukrainian language, particularly its grammatical and lexical features, be investigated. The study may serve as a foundation for further linguistic research.

Key words: youth sociolect, Ukrainian language, actionality, verbs, argot, jargon, colloquial speech, slang, lexicon, corpus linguistics.

Вступ. Унікальність *молодіжного соціолекту* на сучасному етапі розвитку лінгвістичних студій продовжує приваблювати як *іноземних* [30; 40–42], так і *українських* [1; 3; 11; 19] дослідників, які намагалися описати і науково сформулювати форму та зміст ідентичності та самовираження молоді різного періоду часу, які не лише виділяють себе з-поміж інших, а й підкреслюють свою приналежність до певних соціальних груп або спільнот, субкультур тощо.

У царині українського мовознавства *молодіжний соціолект української мови* (далі – МСУМ) перебував у центрі уваги О. Александрової [1], О. Кондратюка [11], С. Мартоса [16], М. Руденко [19] та ін. Така зацікавленість МСУМ демонструє не просто його динамічність та адаптивність до нових трендів, а знову підкреслює культурні, соціальні та технологічні зміни, які нині відбуваються у світі.

Для того щоб переконатися у цьому повністю, необхідно звернутися безпосередньо до прикладів, у яких ужито дієслова з характеристиками МСУМ, або *дієслівних молодіжних соціолектів української мови* (далі – ДМСУМ). Така позиція підтверджується нещодавно розміщеною в Інтернеті книгою *The Event Argument and the Semantics of Verbs*, у якій А. Кратцер формулює одне з найамбітніших завдань у *галузі семантики мовних виразів*, що описують властивості ситуацій та їхніх учасників, котрі коли-небудь ставилися на обговорення. Уже на початку Розділу 1 *Verb meanings and argument structure* дослідниця пише, що «коли діти засвоюють значення дієслова, вони усвідомлюють, які стани та події описує це дієслово» (англ. *when children have acquired the meaning of a verb, they know the possible states or events it describes*).

Мета статті полягає у визначенні поняття «ступені акціональності» та принципів їх верифікації у дієслівних молодіжних соціолектах сучасної української мови.

Матеріали та методи. У статті використано письмові та усні джерела, які відображають уживання дієслів у молодіжних соціолектах. Це включає художні твори, словники сленгу, записи розмов та матеріали з Інтернет-джерел, таких як соціальні мережі та форуми. До вибірки увійшли приклади з різних регіонів України, щоб урахувати регіональні варіації соціолектів.

Для досягнення мети дослідження було застосовано такі методи: (а) *корпусний аналіз*, який допоміг під час збору текстових даних із різних джерел, їх аналіз із використанням спеціалізованих програм для лінгвістичного аналізу; частотність використання дієслів у контекстах, характерних для молодіжного соціолекту, визначалася за допомогою нормалізації частотних підрахунків та логарифмічних перетворень; (б) *семантичний аналіз*, що допоміг визначити значення дієслівних лексем та їхніх семантичних характеристик у контексті, а також дав змогу ідентифікувати акціональні ознаки, такі як динамічність, тривалість та граничність; (в) *контент-аналіз* як аналіз змісту текстових джерел для виявлення специфічних мовних патернів та функцій дієслів у молодіжному соціолекті; (г) *метод спостереження*, що дав змогу зібрати емпіричні дані через без-

посереднє спостереження за мовленнєвими практиками молоді у природних умовах; (р) метод анкетування, що допоміг провести анкетування серед молоді для збору даних про використання дієслів у їх повсякденному мовленні.

Результати. Молодіжний соціолект у теоретичній лінгвістиці: різновиди й характеристики

Соціальна діалектологія є важливим напрямом вивчення мовних варіантів, що розвивалися внаслідок диференціації суспільства. Як зазначає О. Бугера, визначити точний час виникнення соціолектів важко через запізнення їх фіксації у письмових джерелах. Соціальні діалекти, такі як солдатський жаргон, шкільний жаргон, кримінальний жаргон, аргі хіпі, студентський сленг та ін., відображають мовні особливості певних соціальних груп [5, с. 31].

Узагалі поняття «соціолект» увійшло до лінгвістики в II пол. XX ст. У соціолінгвістиці соціолект трактується як «сукупність мовних особливостей, властивих будь-якій соціальній групі: професійній, становій, віковій і т. ін. у межах тієї чи іншої підсистеми національної мови» [11, с. 27]. Соціолекти задовольняють комунікативні потреби соціально обмежених груп людей, хоча вони не представляють цілісних систем комунікації. Соціолекти можуть бути словниковими та граматичними, і зазвичай вони майже не відрізняються від характерної бази для певної національної мови [11, с. 27].

Наприкінці XX – початку XXI ст. актуалізується поняття «молодіжний соціолект», зумовлене вимогою вивчення мови в тісному взаємозв'язку з особистістю, її діяльністю, інтересами, світоглядом та мисленням. Причому зацікавленість дослідників мовою молоді пояснюють ще й тим, що такий соціолект символізує певну свободу людини та постійно оновлюється новими лексемами, які набувають нового значення. Проблема молодіжного соціолекту привернула увагу багатьох мовознавців, зокрема О. Александрової, Р. Боднар, С. Дмитрієва, О. Козко, О. Кондратюк, М. Руденко та ін. О. Козко зазначала, що нові лексичні одиниці молодіжного соціолекту створюються переважно засобами та за словотворчими моделями літературної мови, переосмислюючи їхнє значення метафорично та метонімічно [10, с. 167–168].

О. Александрова зауважувала, що молодіжне мовлення сьогодні спостерігається навіть у дітей дев'яти років, що зумовлено акселерацією, яка є розповсюдженим явищем стрімкого розвитку дітей [1, с. 4–5]. Науковиця також підкреслює, що мовні звороти молоді починають використовувати всі верстви населення незалежно від професійного та соціального становища. К. Нужна визначає *молодіжний соціолект* як особливу підсистему національної мови, що функціонує у процесі комунікації та має знижений, оцінний характер лексики [17, с. 7].

Сьогодні молодіжний соціолект характеризується *емоційно-експресивною забарвленістю*, основними функціями якого є *номінативна, оцінна, світоглядна, творча, упізнавальна* та ін. Основний тезаурус молодіжної мови становлять модифікації літературних слів,

проте така мова має «закритий» характер, що зумовлює використання кодових символів та прагнення індивідумів вирізнятися з-поміж інших. Специфічні конструкції молодіжної мови служать для відокремлення «наших» від «чужих», тобто тих, хто не належить до молодіжної групи, та для кодування інформації від батьків та інших дорослих осіб [18].

В. Поліщук зазначає, що вікова група від 12–13 до 25–30 років належить до молоді [18]. Вікова, гендерна та соціальна неоднорідність впливає на формування молодіжного соціолекту, де особливу роль відіграють такі чинники, як *емоційність, прагнення до незалежності, соціальна залежність, важливість емоційних стосунків, розвиток абстрактного мислення* та ін. Наприклад, у середній школі мовлення, поведінка хлопців і дівчат є дуже схожими, проте у старшій школі дівчата починають проявляти більшу жіночність [18]. Мовлення студентства відрізняється від мовлення робітників через використання специфічної лексики, пов'язаної з навчанням або професійною діяльністю.

Здобутки сучасної лінгвістики дають змогу осмислити феномен молодіжного соціолекту, хоча поняття соціолекту включає різні форми мови, серед яких – *арго, жаргон, просторіччя, сленг* [1; 2; 4; 9; 14; 19]. Сьогодні існує велика кількість наукових праць, присвячених аналізу соціолекту в художніх творах та лексикографічних працях. До прикладу, словник сленгізмів М. Грабового, словник С. Пиркало та багато ін. Розглянемо кожний окремий тип молодіжного соціолекту нижче.

Арго залишається однією з найдавніших форм мовної й соціальної інтеграції певної групи, її кодовою ознакою, паролем, що формує певне коло і дає відчуття співтовариства [12, с. 11]. Арго є закритою системою, призначеною лише для вузького кола користувачів. Арго служить для відмежування членів групи від решти суспільства та забезпечує міцний об'єднувальний чинник усередині групи. Він виконує соціально-символічну та експресивну функції, що дає змогу представникам групи відчувати спільність і належність до певного колективу [12, с. 13].

Жаргон – це розмовне, експресивно забарвлене мовлення окремих соціальних груп, об'єднаних за професійною, віковою кримінальністю або за ознакою інтересів [12, с. 18]. Жаргон характеризується напівзакритістю системи та відомістю необхідної частини мовного коду лише представникам певної групи [21, с. 234], а також служить для вираження емоційного, гумористично-іронічного ставлення до предмета мовлення та для свідчення соціальної належності мовця [12, с. 18].

Просторіччя – різновид нелітературної мови, що містить елементи мовлення, які не відповідають чи відхиляються від норм літературної мови, але є зрозумілими для широкого загалу. Воно показує повсюдне мовлення людей із різних соціальних груп та відзначається меншою формальністю, експресивністю і часто розмовною простотою. Просторіччя включає як граматичні, так і лексичні відхилення від літературних норм, використовується для вираження емоцій, створення гумору або зниження офіційного тону розмов. Просто-

річчя відіграє важливу роль у мові, оскільки воно відображає реальний стан суспільства та його мовленнєві вподобання. Наприклад, в українській мові часто використовуються такі просторічні вирази, як *чувак* замість *людина* або *робити фігню* замість *займатися нісенітницею* [6, с. 46]. Такий тип мови часто використовується в неформальних розмовах, у соціальних мережах, блогах та на інших платформах, де важливі швидкість та легкість спілкування [13, с. 80]. Використання просторіччя може також мати значний соціокультурний аспект. Воно може відображати належність до певної групи або культурного контексту, а також слугувати інструментом для встановлення менш формальних або більш довірливих стосунків між людьми [20, с. 36]. Як правило, просторіччя може впливати на розвиток мови, адаптуючи її до нових реалій та змінюючи її зсередини [24, с. 111]. Водночас надмірне використання просторіччя в академічних або офіційних контекстах може негативно впливати на сприйняття мовця та знижувати загальний рівень мовної культури [15, с. 91].

Сленг – це відносно стійка мовна мікросистема, яка має яскраво виражений емоційний вокабуляр та часто являє собою насміх над естетичними, етичними, мовними, соціальними та іншими умовностями [21, с. 249]. На відміну від арго він є відкритою системою, обмеженою віковими рамками. Сленг використовується для реалізації експресивних, евфемістичних, корпоративних, оцінних та пейоративних функцій [11, с. 26; 16, с. 8]. Він дає змогу молоді швидше доносити свою думку чи позицію, а також реалізувати потребу сепарації від старшого покоління.

Отже, як бачимо, *молодіжний соціолект* представлений різними формами мовних утворень, серед яких – арго, жаргон, просторіччя та сленг, кожний із яких виконує специфічні функції в комунікації молоді, як правило, віком від 12–13 до 25–30 років (за В. Поліщук). Причому якщо арго характеризується закритістю та соціально-символічною функцією, жаргон – напівзакритістю, то сленг і просторіччя – відкритістю системи. Такі різновиди молодіжного соціолекту відіграють важливу роль у самоідентифікації та самореалізації молодих людей, сприяючи їх відокремленню від інших соціальних груп та формуванню власної мовної ідентичності.

Дієслівний молодіжний соціолект сучасної української мови в контексті його плану вираження і плану змісту

Цікавим залишається той факт, що дієслова займають центральне місце в структурі молодіжного соціолекту, оскільки вони є основними носіями *дії* та *стану*, що передають основний зміст висловлювань [12; 17 та ін.]. Вони можуть відображати експресивні, емоційні, оцінні та інші значення, необхідні для комунікації серед молоді.

У цьому контексті варто звернути увагу на план вираження і план змісту дієслівних молодіжних соціолектів, які доповнюють один одного.

Дієслівні молодіжні соціолекти часто відрізняються специфічною вимовою, що відображає мовлен-

неві звички молоді. Наприклад, зміна наголосу, скорочення слів або спрощення фонетичної структури дієслів можуть слугувати засобом підкреслення неформальності та приналежності до певної соціальної групи. Ба більше, молодіжний соціолект характеризується активним використанням дієслівних неологізмів, що утворюються за допомогою афіксації, конверсії та інших словотворчих процесів. Наприклад, дієслова можуть утворюватися від іменників, прикметників або інших частин мови шляхом додавання відповідних суфіксів і префіксів. Цей процес є динамічним та відображає інноваційний характер молодіжної мови [10, с. 167–168]. Синтаксичні конструкції з дієсловами в молодіжному соціолекті можуть бути дещо спрощеними або, навпаки, складними, що і відображає стиль спілкування та прагнення до експресивності. Наприклад, поширеним є використання еліпсису, коли частина речення опускається, що робить мовлення більш динамічним та швидким.

Що стосується плану змісту дієслівного молодіжного соціолекту, то тут варто назвати його основні функції. Дієслівний молодіжний соціолект часто має значне *емоційне* та *оцінне навантаження*. Він може виражати захоплення, зневагу, радість, обурення та інші емоції. Наприклад, такі дієслова, як «запалити», «зафанатити», «зашкваритися», мають яскраво виражене емоційне забарвлення. Молодіжний соціолект постійно оновлюється новими дієсловами, які часто є результатом мовних ігор та креативного підходу до мови. Це відображає інноваційність та динамічність молодіжної культури. Наприклад, дієслова, утворені шляхом комбінування різних частин слів або запозичень з інших мов, є характерними для цього соціолекту [1, с. 4–5; 19, с. 131]. Дієслівний молодіжний соціолект також виконує *соціально-символічну функцію*, відображаючи належність мовця до певної групи та допомагаючи встановлювати і підтримувати соціальні зв'язки. Використання специфічних дієслівних форм може свідчити про приналежність до молодіжної субкультури, а також бути засобом відокремлення «своїх» від «чужих» [12, с. 18; 21, с. 234].

Дієслова відіграють центральну роль у молодіжному соціолекті, будучи основними носіями дії та стану. Вони відображають експресивні, емоційні та оцінні значення, що важливо для комунікації серед молоді. Характерними рисами є специфічна вимова, активне використання неологізмів та різноманітні синтаксичні конструкції. Дієслова в молодіжному соціолекті виконують емоційну, оцінну та соціально-символічну функції, сприяючи ідентифікації та взаємодії усередині молодіжних груп.

Акціональність як ключове поняття аспектології

Акціональність є одним із центральних понять аспектології, яке поряд з аспектом аналізується для розкриття внутрішньої темпоральної структури ситуацій, описаних дієсловами. Поняття акціональності, або «акціонсарту» (Aktionsart), часто розглядається як «лексичний аспект» або «ситуаційний тип». Це поняття описує внутрішню темпоральну структуру ситуацій, яка детермінована семантикою дієслівних лексем та дієслівних фраз [46, с. 535].

На відміну від аспекту, який є граматичною категорією, акціональність – це більшою мірою лексична або лексико-граматична категорія, яка тісно пов'язана зі значенням дієслівної лексеми [31, с. 31]. Обидві категорії виражають внутрішню темпоральну структуру ситуацій: *аспект* відображає позицію мовця на ситуацію, тоді як *акціональність* указує на внутрішню організацію дії незалежно від граматичних маркерів. Ідея розмежування аспекту та акціональності, вперше запропонована шведським славістом С. Агрелем (Agrell, 1908), стала загальновизнаною в лінгвістиці. Проте у деяких дослідженнях їх розглядають під єдиним терміном «аспект» із диференціацією на суб'єктивний та об'єктивний або ж без такої диференціації [31–36].

Аспект і акціональність, незважаючи на їх автономність, є взаємопов'язаними і взаємозалежними поняттями. Це характерно не лише для мов з аспектуальною морфологією (наприклад, для слов'янських, угро-фінських), а й для мов, де аспектуальні протиставлення виражаються за допомогою флексій (наприклад, для германських, романських мов). Аспект залежить від внутрішньої будови ситуації, що пояснює, чому деякі дієслова у певних мовах обмежені у своїх аспектах [38].

Сьогодні *акціональність* має два основні трактування: якщо у вузькому значенні *акціональність* розглядається як аналог аспекту на лексичному рівні, характеризуючи дієслова в термінах «ателічність»/«телічність» [39; 44], то широке трактування акціональності охоплює додаткові семантичні ознаки, такі як динамічність та тривалість [26; 31; 38]. Важливо також зазначити, що граничність/неграничність є важливим аспектом акціональності. Це поняття вказує на наявність або відсутність у дії внутрішньої межі, досягнення якої означає завершення дії. Граничність визначається семантикою дієслова і належить до явищ «прихованої граматики» [40].

Ступені акціональності та способи їх верифікації у дієслівних молодіжних соціолектах сучасної української мови

На сучасному етапі розвитку соціальної діалектології української мови постає потреба у визначенні, з одного боку, ступенів акціональності дієслівних молодіжних соціолектах сучасної української мови, а з іншого – способів для їх верифікації.

Перед тим як розглянути ступені акціональності дієслівних молодіжних соціолектах сучасної української мови, насамперед варто звернути увагу на їх поділ. Як правило, акціональність можна розглядати через поділ дієслівних молодіжних соціолектів на *граничні* та *неграничні*: якщо граничний ДМСУМ позначають ситуації з внутрішньою межею, після якої дія завершена, наприклад *вишитися* (жаргон), *прикидатися* (просторіччя), неграничний ДМСУМ не має такої внутрішньої межі, наприклад *балакати* (просторіччя), *тусуватися* (сленг).

До граничного ДМСУМ належать: (а) ДМСУМ спрямованої дії: *впилятися* (жаргон), *забомбити* (арго), *запарити* (жаргон); (б) трансформативний ДМСУМ: *втюхатися* (просторіччя), *заплити* (сленг); (в)

ДМСУМ початкової або кінцевої фази дії: *відвалити* (жаргон), *запилити* (сленг), *зафрендитися* (сленг).

До неграничного ДМСУМ можна віднести: (а) ДМСУМ буття: *бути* (просторіччя), *валятися* (сленг), *жити* (просторіччя); (б) статичний ДМСУМ: *володіти* (просторіччя), *любити* (просторіччя), *мати* (просторіччя); (в) динамічний ДМСУМ: *вкатувати* (жаргон), *гратися* (просторіччя); (г) ДМСУМ різноспрямованого руху: *бродити* (просторіччя), *шаритися* (жаргон), *шастати* (сленг).

Акціональні ознаки можуть змінюватися залежно від контексту. Наприклад, ДМСУМ *шаритися* (жаргон) в одному контексті може бути неграничним, а в іншому – граничним, залежно від наявності або відсутності вказівки на напрямок руху. Подібно ДМСУМ *ковтати* (жаргон) у контексті з прямим додатком може бути граничним, а у загальному контексті – неграничним. Граматичні форми також впливають на акціональність ДМСУМ. Наприклад, граничний ДМСУМ *вписатися* (жаргон) у пасивній формі може набувати значення «бути вписаним», що зближує його з неграничними дієсловами. З огляду на змінність акціональних ознак, залежно від контексту доцільно розглядати акціональність не на рівні дієслівних лексем, а на рівні предикатів. При цьому актуальна граничність може розглядатися як частковий випадок телічності, а неграничний ДМСУМ може бути телічним залежно від контексту [46, с. 540].

Класифікація акціональних типів, запропонована З. Вендлером, включає стативи, ателічні процеси, телічні процеси та евентиви. Ця класифікація базується на параметрах динамічності, телічності та тривалості:

Стативи: нединамічні, нетелічні, тривалі.

Ателічні процеси: динамічні, нетелічні, тривалі.

Телічні процеси: динамічні, телічні, тривалі.

Евентуали: динамічні, телічні, миттєві.

Співвідношення між аспектом і акціональністю може трактуватися по-різному залежно від підходу. Г.-Ю. Зассе виділяє два підходи: якщо *аспектуально-орієнтований* акцентує увагу на граматичній категорії аспекту (Koschmieder, Dahl, Comrie), то *акціонально-орієнтований* фокусується на акціональних характеристиках предикатів (Jespersen, Vendler, Dowty) [44]. Двокомпонентна теорія аспекту розглядає аспект і акціональність як рівноправні компоненти аспектуальності. Цей підхід розмежовує граматичні аспектуальні значення (темпоральні ракурси) та акціональні значення предикатів (ситуаційний тип) [48; 49; 28; 29]. У межах цієї теорії передбачаються два етапи: вибір типу предиката (ситуаційний тип) та вибір конкретної видочасової форми (ракурсу).

Зазначена вище класифікація акціональних типів актуалізує поняття «ступінь акціональності» як показника прояву одного з акціональних типів (наприклад, граничних чи неграничних) у межах дієслівних молодіжних соціолектів, тобто аргю, жаргону, просторіччя або сленгу. Окрім того, вибір поняття «ступінь» є не випадковим, а вимушеним, адже позначає «порівняльну величину, що характеризує розмір, інтенсивність чого-небудь» [23, с. 806].

Інша проблема – це визначення способів, які допоможуть здійснити верифікацію ступенів акціональності ДМСУМ у межах того чи іншого акціонального типу. Припускаємо, що частотність використання молоддю в повсякденному житті може бути індикатором визначення того чи іншого ступеню (наприклад, більший прояв чи менший). Так, наприклад, зібравши велику кількість контекстів молоді, можна здійснити верифікацію за допомогою корпусного підходу.

Загалом частотність у корпусній лінгвістиці є однією з основних статистичних характеристик, яка використовується для виявлення варіативності мови та аналізу лінгвістичних явищ. Частотні списки слів дають змогу дослідникам ідентифікувати ключові слова, вивчати поширеність граматичних структур та виявляти типові мовні патерни. Одним з основних методологічних підходів є нормалізація частотних підрахунків, що дає змогу коректно порівнювати дані з текстів різної довжини. Це досягається шляхом ділення сирих частотних значень на кількість слів у тексті та множення на певну основу для нормалізації. Наприклад, Біблія була проаналізована з використанням нормалізованих частот для визначення порівняльної частоти модальних дієслів у різних книгах [27].

Дослідження частотності також використовує логарифмічне перетворення для більш реалістичного моделювання та інтуїтивної оцінки частотних значень. Логарифмічна шкала надає перевагу під час візуалізації даних, оскільки дає змогу більш точно відображати відносні розміри значень [47].

Основні праці у цій галузі включають роботу Леєча, Рейсона та Вілсона (2001), які аналізували частотність слів на основі Британського національного корпусу, та книгу Corpus Linguistics від Biber, Conrad і Reppen (1998), де розглядаються методологічні аспекти нормалізації частотних підрахунків.

Таким чином, частотність є ключовим елементом корпусної лінгвістики, який дає змогу виявляти й аналізувати мовні патерни, що сприяє глибшому розумінню структури та функціонування мови.

Висновки. Проведений аналіз дав підстави визначити поняття «ступінь акціональності» та принципи їх верифікації у дієслівних молодіжних соціолектах сучасної української мови.

Молодіжний соціолект представлений різними формами мовних утворень, серед яких – аргю, жаргон, просторіччя та сленг, кожний із яких виконує специфічні функції у комунікації молоді, як правило, віком від 12–13 до 25–30 років (за В. Поліщук). Водночас якщо аргю характеризується закритістю та соціально-символічною функцією, жаргон – напівзакритістю, то сленг й просторіччя – відкритістю системи. Такі різновиди молодіжного соціолекту відіграють важливу роль у самоідентифікації та самореалізації молодих людей, сприяючи їх відокремленню від інших соціальних груп та формуванню власної мовної ідентичності.

Дієслова відіграють центральну роль у молодіжному соціолекті, будучи основними носіями дії та стану. Вони відображають експресивні, емоційні та оцінні

значення, що важливо для комунікації серед молоді. Характерними рисами є специфічна вимова, активне використання неологізмів та різноманітні синтаксичні конструкції. Дієслова в молодіжному соціолекті виконують емоційну, оцінну та соціально-символічну функції, сприяючи ідентифікації та взаємодії усередині молодіжних груп.

Акціональність є центральним поняттям аспектології, що аналізується поряд з аспектом для розкриття внутрішньої темпоральної структури ситуацій, описаних дієсловами. Вона визначається як «лексичний аспект» або «ситуаційний тип» і вказує на внутрішню організацію дії залежно від семантики дієслівних лексем та фраз. На відміну від граматичного аспекту акціональність є лексико-граматичною категорією. Ідея розмежування аспекту та акціональності, запропонована С. Агрелем, отримала визнання у лінгві-

стиці, хоча іноді їх розглядають під єдиним терміном із диференціацією на суб'єктивний та об'єктивний аспекти. Незважаючи на автономність, обидва поняття взаємопов'язані та взаємозалежні, що характерно для багатьох мов.

Визначення ступенів акціональності в дієслівних молодіжних соціолектах сучасної української мови включає поділ на граничні та неграничні дієслова. Граничні дієслова позначають ситуації з внутрішньою межею, після якої дія завершена, тоді як неграничні дієслова не мають такої межі. Для верифікації ступенів акціональності може бути використаний корпусний підхід, що дає змогу дослідникам збирати й аналізувати контексти використання дієслів серед молоді. Частотність уживання є ключовим індикатором для визначення ступеня акціональності, сприяючи більш точному аналізу та розумінню мовних патернів.

Література:

1. Александрова О. Молодіжний соціолект як лінгвістичний феномен. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. 2014. № 19. С. 3–11.
2. Анісімова А.І. Актуалізація концепту «Людина» в мовній картині молодіжного сленгу. 2008. http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Aia/2008.pdf
3. Балабін В.В. *Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу* : монографія. Київ : Логос, 2002.
4. Бей Х.С. Вплив англіцизмів на формування польського молодіжного соціолекту. *Сучасні напрямки лінгвістичних досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов*. 2012. С. 17–21.
5. Бугера О.А. Соціальні діалектизми: історія розвитку та теоретичного опрацювання. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2011. № 6(2). С. 30–38. <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/view/729/728>
6. Головка О. Сучасне українське просторіччя. *Мовознавчий журнал*. 2017. № 23(1). С. 45–59.
7. Грабовий М. Український молодіжний сленг: сучасна картина світу. Київ ; Умань : ПП Жовтий, 2010.
8. Дмитрієв С.В. Місце сленгових номінацій особи у лексико-семантичній парадигмі української лінгвосвідомості. *Слов'янський збірник*. 2019. Вип. 23. С. 31–41.
9. Карпенко А.М. Молодіжний сленг як спосіб вербалізації буття. http://eprints.ua.edu.ua/437/1/2_09_5.pdf
10. Козко О. Молодіжний соціолект та його мовні особливості. *Актуальні питання іноземної філології*. № 10. С. 164–170.
11. Кондратюк О. Молодіжний сленг як мовне явище. *Незалежний культурологічний часопис*. 2005. Вип. 38. С. 24–31.
12. Словник сучасного українського сленгу / упоряд. Т.М. Кондратюк. Харків : Фоліо, 2006.
13. Коваль Н. Використання просторіччя в соціальних мережах: аналіз і тенденції. *Соціальні комунікації*. 2019. № 12(3). С. 78–89.
14. Космеда Т., Осіпова Т., Сліпецька В. Зміни в комунікації та мовомисленні українців в епоху коронавірусної пандемії: інноваційна креативність. *Theoria et Historia Scientiarum*. 2021. Вип. 18. С. 27–47.
15. Литвиненко М. Просторіччя в академічному середовищі: ризики та перспективи. *Наукові записки*. 2016. № 21(2). С. 89–97.
16. Мартос С.А. Молодіжний сленг у мовленнєвій структурі м. Херсона : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Луганськ, 2006.
17. Нужна К. Соціолінгвістичні особливості молодіжного мовлення Франції : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2015.
18. Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія : навчальний посібник. 4-е вид., стер. Суми : Університетська книга, 2019.
19. Руденко М.Ю. Сучасний молодіжний соціолект: тенденції розвитку та характерні риси. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2022. № 58. С. 130–139.
20. Савченко В. Соціокультурні аспекти просторіччя в українській мові. *Культура і сучасність*. 2020. № 15(2). С. 34–48.
21. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови : монографія. Київ : Критика, 2005.
22. Ставицька Л. Український жаргон: словник. Київ : Фоліо, 2005.
23. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. І.К. Білодід (гол.) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 10: Т–Ф, 1979.
24. Ткаченко Л. Вплив просторіччя на розвиток української мови. *Лінгвістичні студії*. 2018. № 29(4). С. 102–115.
25. Agrell, S. *Aspekte und Aktionsarten im Slavischen*. Lund, 1908.

26. Bertinetto, P.M., & Delfino, D. Aspect vs. Actionality: Why they should be kept apart. In Ö. Dahl (Ed.), *Tense and Aspect in the Languages of Europe* (pp. 189–225). Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2000.
27. Biber, D., Conrad, S., & Reppen, R. *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
28. Breu, W. Interactions between lexical, temporal, and aspectual meanings. *Studies in Language*, 1994, 18(1), 23–44.
29. Breu, W. Zur Position des Slavischen in einer Typologie des Verbalaspekts (Form, Funktion, Ebenenhierarchie und lexikalische Interaktion). In W. Breu (Hrsg.), *Probleme der Interaktion von Lexik und Aspekt (ILA)* (S. 21–54). Tübingen: Niemeyer, 2000.
30. Budiasa, I.G., & Savitri, P.W. The Effect of Indonesian Youtuber's and Vlogger's Register on Young Generation Behavior. *Lingual*, 2020, 9(1), 1–7.
31. Comrie, B. *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
32. García Hernández, B. *Estudios de gramática funcional del español*. Madrid, 1976.
33. Gvozdanović, J. Perfective and Imperfective Aspect. In R. I. Binnick (Ed.), *The Oxford Handbook of Tense and Aspect* (pp. 781–802). Oxford: Oxford University Press, 2012.
34. Hermann, E. *Ergänzungsfragen und ergänzende Nebensätze im Deutschen*. Heidelberg: Winter, 1927.
35. Jacobsohn, H. [Wackernagel J. Vorlesungen über Syntax mit besonderer Berücksichtigung von Griechische, Lateinisch und Deutsch, erste Reihe und zweite Reihe. Basel: Verlag Emil Birkhäuser & Co]. *Gnomon. Kritische Zeitschrift für die gesamte klassische Altertumswissenschaft*, 1926, 2, 369–395.
36. Jacobsohn, H. Aspektfragen. *Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für Indogermanistik und allgemeine Sprachwissenschaft*, 1933, 51, 292–318.
37. Leech, G., Rayson, P., & Wilson, A. *Word frequencies in written and spoken English: Based on the British National Corpus*. London: Longman, 2001.
38. Lyons, J. *Semantics*. Vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
39. Martin, R. *Temps et Aspect. Essai sur l'emploi des temps narratifs en moyen français*. Paris: Klincksieck, 1971.
40. Mencken, H.L. *The American Language*. New York: Alfred A. Knopf, 1963.
41. Partridge, E. *Slang Today and Yesterday*. 4th ed. London: Routledge & Kegan Paul, 1972.
42. Partridge, E. *Usage and Abusage: A Guide to Good English*. London: Penguin Books, 1999.
43. Sasse, H.-J. Aspects of aspect. In *Aktionsart and aspectotemporality in non-European languages*. 1991.
44. Sasse, H.-J. Recent activity in the Theory of Aspect: accomplishments, achievements or just non-progressive states? *Linguistic Typology*, 2001, 6(2), 199–271.
45. Sasse, H.-J. Aspect and Aktionsart. In K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of Language & Linguistics* (2nd ed., Vol. 1, pp. 535–538). Amsterdam: Elsevier, 2006.
46. Sasse, H.-J. Aspect and aktionsart: A reconsideration. *Linguistics*, 2006, 44(3), 533–548.
47. Schützler, O. *Frequencies in corpus linguistics: Issues of scaling and visualisation*. 2015.
48. Smith, C.S. *The parameter of aspect*. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher, 1991.
49. Smith, C.S. *The parameter of aspect*. 2nd ed. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher, 1997.

References:

1. Aleksandrova, O. (2014). Molodizhnyi sotsiolekt yak linhvistychnyi fenomen [Youth sociolect as a linguistic phenomenon]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukraiïnskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K.D. Ushynskoho: Linhvistychni nauky: zb. nauk. prats*, 19, 3–11. Odesa: Astropoint.
2. Anisimova, A.I. (2008). Aktualizatsiia kontseptu «Liudyna» v movnii kartyni molodizhnogo slenhu [Actualization of the concept «Human» in the linguistic picture of youth slang]. Vziato z http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Aia/2008.pdf
3. Balabin, V.V. (2002). Suchasnyi amerykanskyy viiskovyy slenkh yak problema perekladu: Monohrafiia [Modern American military slang as a translation problem: Monograph]. Kyiv: Lohos.
4. Beï, Kh.S. (2012). Vplyv anhlitsyzmiv na formuvannia polskoho molodizhnogo sotsiolektu [The influence of Anglicisms on the formation of the Polish youth sociolect]. *Suchasni napriamky linhvistychnykh doslidzhen mizhkulturnoi komunikatsii ta metodyky vykladannia inozemnykh mov*, 17–21.
5. Buhera, O.A. (2011). Sotsialni dialektizmy: istoriia rozvytku ta teoretychnoho opratsiuvannia [Social dialectisms: history of development and theoretical processing]. *Filolohichni studii: Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 6(2), 30–38. Vziato z <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/view/729/728>
6. Holovko, O. (2017). Suchasne ukraiïnske prostorichchia [Modern Ukrainian colloquial speech]. *Movozenavchyi zhurnal*, 23(1), 45–59.
7. Hrabovyi, M. (2010). Ukraïns'kyi molodizhnyi slenkh: suchasna kartyna svitu [Ukrainian youth slang: modern picture of the world]. Kyiv–Uman: PP Zhovtyi.
8. Dmytriiev, S.V. (2019). Mistse slenhovykh nominatsii osoby u leksykoosemantychniï paradyhmi ukraiïns'koï linhvosvidomosti [The place of slang nominations of a person in the lexical-semantic paradigm of Ukrainian linguistic consciousness]. *Slovianskyi zbirnyk: zb. nauk. pr.*, 23, 31–41.
9. Karpenko, A.M. (n.d.). Molodizhnyi slenkh yak sposib verbalizatsii buttia [Youth slang as a way of verbalizing being]. Vziato z http://eprints.oa.edu.ua/437/1/2_09_5.pdf
10. Kozko, O. (n.d.). Molodizhnyi sotsiolekt ta ioho movni osoblyvosti [Youth sociolect and its linguistic features]. *Aktualni pytannia inozemnoi filolohii*, 10, 164–170.

11. Kondratiuk, O. (2005). Molodizhnyi sleng yak movne iavysche [Youth slang as a linguistic phenomenon]. *Nezalezhnyi kulturolohiichnyi chasopys*, 38, 24-31.
12. Kondratiuk, T.M. (Ed.). (2006). *Slovnnyk suchasnoho ukrains'koho slengu* [Dictionary of modern Ukrainian slang]. Kharkiv: Folio.
13. Koval, N. (2019). Vykorystannia prostorichchia v sotsial'nykh merezhakh: analiz i tendentsii [Using colloquial language in social networks: analysis and trends]. *Sotsial'ni komunikatsii*, 12(3), 78-89.
14. Kosmeda, T., Osipova, T., & Slipecka, V. (2021). Zminy v komunikatsii ta movomyslenni ukrainsiv v epokhu koronavirusnoi pandemii: innovatsiina kreatyvnist' [Changes in communication and language thinking of Ukrainians in the era of the coronavirus pandemic: innovative creativity]. *Theoria et Historia Scientiarum*, 18, 27-47.
15. Lytvynenko, M. (2016). Prostorchichchia v akademichnomu seredovyshti: ryzyky ta perspektyvy [Colloquial language in the academic environment: risks and prospects]. *Naukovi zapysky*, 21(2), 89-97.
16. Martos, S.A. (2006). Molodizhnyi sleng u movlennevi strukturi m. Khersona: avtoref. dys. kand. filol. nauk [Youth slang in the speech structure of Kherson: abstract of diss. Cand. of Philol. Sciences]. Luhansk: Luhans'kyi nats. ped. un-t im. T. Shevchenka.
17. Nuzhna, K. (2015). Sotsiolinhvystychni osoblyvosti molodizhnogo movlennia Frantsii: avtoref. dys. kand. filol. nauk: 10.02.05 [Sociolinguistic features of French youth speech: abstract of diss. Cand. of Philol. Sciences]. Kyiv.
18. Polishchuk, V.M. (2019). *Vikova i pedahohichna psykholohiia: navchal'nyi posibnyk* (4-te vyd., ster.) [Age and pedagogical psychology: textbook (4th ed.)]. Sumy: Universytetska knyha.
19. Rudenko, M.Yu. (2022). Suchasnyi molodizhnyi sotsiolekt: tendentsii rozvytku ta kharakterni rysy [Modern youth sociolect: development trends and characteristics]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 58, 130-139.
20. Savchenko, V. (2020). Sotsiokulturni aspekty prostorichchia v ukrains'kii movi [Sociocultural aspects of colloquial speech in the Ukrainian language]. *Kultura i suchasnist'*, 15(2), 34-48.
21. Stavyska, L. (2005). *Arho, zharhon, sleng. Sotsial'na dyferentsiatsiia ukrains'koi movy: monohrafiia* [Argot, jargon, slang. Social differentiation of the Ukrainian language: monograph]. Kyiv: Krytyka.
22. Stavyska, L. (2005). *Ukrains'kyi zharhon: slovnnyk* [Ukrainian jargon: dictionary]. Kyiv: Folio.
23. *Slovnnyk ukrains'koi movy: v 11 t. / red. koleh. I.K. Bilodid (holova) ta in. (1970-1980)*. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. / ed. by I. K. Bilodid (head) et al.]. Kyiv: Naukova dumka.
24. Tkachenko, L. (2018). Vplyv prostorichchia na rozvytok ukrains'koi movy [The influence of colloquial speech on the development of the Ukrainian language]. *Linhvistychni studii*, 29(4), 102-115.
25. Agrell, S. (1908). *Aspekte und Aktionsarten im Slavischen* [Aspects and actions in Slavic]. Lund.
26. Bertinetto, P.M., & Delfino, D. (2000). Aspect vs. Actionality: Why they should be kept apart. In Ö. Dahl (Ed.), *Tense and Aspect in the Languages of Europe* (pp. 189-225). Berlin; New York: Mouton de Gruyter.
27. Biber, D., Conrad, S., & Reppen, R. (1998). *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use*. Cambridge: Cambridge University Press.
28. Breu, W. (1994). Interactions between lexical, temporal, and aspectual meanings. *Studies in Language*, 18(1), 23-44.
29. Breu, W. (2000). Zur Position des Slavischen in einer Typologie des Verbalaspekts (Form, Funktion, Ebenenhierarchie und lexikalische Interaktion) [On the position of Slavic in a typology of verbal aspect (form, function, level hierarchy and lexical interaction)]. In W. Breu (Hrsg.), *Probleme der Interaktion von Lexik und Aspekt (ILA)* (S. 21-54). Tübingen: Niemeyer.
30. Budiasa, I.G., & Savitri, P.W. (2020). The Effect of Indonesian Youtuber's and Vlogger's Register on Young Generation Behavior. *Lingual*, 9(1), 1-7.
31. Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
32. García Hernández, B. (1976). *Estudios de gramática funcional del español* [Studies in functional grammar of Spanish]. Madrid.
33. Gvozdanović, J. (2012). Perfective and Imperfective Aspect. In R. I. Binnick (Ed.), *The Oxford Handbook of Tense and Aspect* (pp. 781-802). Oxford: Oxford University Press.
34. Hermann, E. (1927). *Ergänzungsfragen und ergänzende Nebensätze im Deutschen* [Supplementary questions and supplementary clauses in German]. Heidelberg: Winter.
35. Jacobsohn, H. (1926). [Wackernagel J. Vorlesungen über Syntax mit besonderer Berücksichtigung von Griechische, Lateinisch und Deutsch, erste Reihe und zweite Reihe. Basel: Verlag Emil Birkhäuser & Co]. *Gnomon. Kritische Zeitschrift für die gesamte klassische Altertumswissenschaft*, 2, 369-395.
36. Jacobsohn, H. (1933). Aspektfragen [Aspect questions]. *Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für Indogermanistik und allgemeine Sprachwissenschaft*, 51, 292-318.
37. Leech, G., Rayson, P., & Wilson, A. (2001). *Word frequencies in written and spoken English: Based on the British National Corpus*. London: Longman.
38. Lyons, J. (1990). *Semantics*. Vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press.
39. Martin, R. (1971). *Temps et Aspect. Essai sur l'emploi des temps narratifs en moyen français* [Time and aspect. Essay on the use of narrative tenses in Middle French]. Paris: Klincksieck.
40. Mencken, H.L. (1963). *The American Language*. New York: Alfred A. Knopf.
41. Partridge, E. (1972). *Slang Today and Yesterday*. (4th ed.). London: Routledge & Kegan Paul.
42. Partridge, E. (1999). *Usage and Abusage: A Guide to Good English*. London: Penguin Books.
43. Sasse, H.-J. (1991). Aspects of aspect. In *Aktionsart and aspectotemporality in non-European languages*.

44. Sasse, H.-J. (2001). Recent activity in the Theory of Aspect: accomplishments, achievements or just non-progressive states? *Linguistic Typology*, 6(2), 199–271.
45. Sasse, H.-J. (2006a). Aspect and Actionsart. In K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of Language & Linguistics* (2nd ed., Vol. 1, pp. 535–538). Amsterdam: Elsevier.
46. Sasse, H.-J. (2006b). Aspect and aktionsart: A reconsideration. *Linguistics*, 44(3), 533-548.
47. Schützler, O. (2015). Frequencies in corpus linguistics: Issues of scaling and visualisation.
48. Smith, C.S. (1991). *The parameter of aspect*. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher.
49. Smith, C.S. (1997). *The parameter of aspect*. (2nd ed.). Dordrecht: Kluwer Academic Publisher.

СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТІВ

Кумеда Олена Павлівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0001-6879-1388

Рудь Ольга Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-5985-2422

У пропонуваній студії обґрунтовано малодослідженість художньо-виражального потенціалу мови Священного Писання попри його незаперечний вплив на стилістичну систему української мови, органічність його складників як у літературному, так і політичному та медійному дискурсах. Доведено, що тексти Священного Писання репрезентують зразки духовного красномовства, причому великою мірою – поетичного, властивого художній поезії; поетичне ж мовлення наближене до риторичного завдяки насиченості тропами та мовними фігурами; такі взаємопов'язані риторичні тропи, як метафора, алегорія, порівняння, символ, є потужними прийомami, за допомогою яких формується біблійна думка. Унаочнено та проаналізовано окремі тропи та стилістичні фігури, відбиті в українському перекладі Біблії. Так, звернуто увагу на: порівняння, з-поміж яких виокремлено ампліфіковані, а також розгорнуті, що в біблійному тексті часто виступають у вигляді образного паралелізму, завдяки його зростанню витворюється поширене уподібнення; аналогію, що нагадує розгорнуте порівняння; близьку до порівняння метافору й такі її різновиди, як персоніфікація, метонімія й синекдоха; алегорію (підтверджено, що євангельські притчі найрельєфніше репрезентують алегоричне інакомовлення в Священному Писанні), а також близький до алегорії символ. З'ясовано, що в біблійних текстах однією з найчастотніших стилістичних фігур є антитеза (будується на протиставленні як лексичних, так і контекстуальних антонімів); велике риторичне значення припадає на т. зв. фігури накопичення – тавтологію та плеоназм; унаочнено, як через тавтологію досягається один із засобів риторики – парадокс. Доведено, що увиразненню лексичних засобів, посиленню їхніх емоційно-експресивних можливостей сприяють і такі стилістичні фігури, як анафора, епіфора, епанафора, симплока, риторичні вигуки, запитання, ствердження й заперечення.

Ключові слова: Біблія, переклад, риторика, стилістична фігура, троп, засоби художньої виразності.

Olena Kumeda, Rud Olha. On the question of the stylistic resource of the biblical texts

In the proposed study, the lack of research into the artistic and expressive potential of the language of the Holy Scriptures is substantiated, despite its undeniable influence on the stylistic system of the Ukrainian language, the organic nature of its components in both literary, political and media discourses. It has been proven that the texts of the Holy Scriptures represent examples of spiritual eloquence, and to a large extent – poetic, characteristic of artistic poetry; while poetic speech is close to rhetorical due to the richness of tropes and figures of speech; interrelated rhetorical tropes such as metaphor, allegory, simile, and symbol are powerful devices by which biblical thought is shaped. The article visualizes and analyzes certain tropes and stylistic figures reflected in the Ukrainian translation of the Bible. Thus, attention is paid to: comparisons, among which are singled out amplified and expanded ones, which in the biblical text often appear in the form of figurative parallelism, thanks to its growth, a widespread simile is created; an analogy resembling an extended comparison; metaphor close to comparison and its varieties such as personification, metonymy and synecdoche; allegory (it has been confirmed that evangelical parables best represent allegorical prose in the Holy Scriptures), as well as a symbol close to allegory. It was found that in biblical texts one of the most frequent stylistic figures is antithesis (built on the opposition of both lexical and contextual antonyms); great rhetorical significance is attributed to the so-called figures of accumulation – tautology and pleonasm; it is visualized how one of the tools of rhetoric is achieved through tautology – paradox. It has been proven that such stylistic figures as anaphora, epiphora, epanaphora, simplota, rhetorical exclamations, questions, affirmations and denials contribute to the expression of lexical means and the strengthening of their emotional and expressive capabilities.

Key words: Bible, translation, rhetoric, stylistic figure, trope, artistic expressiveness.

Вступ. Текст Священного Писання віддавна став осердям світової культури, ключем розуміння багатьох шедеврів мистецтва, упродовж століть незмінно залишається в епіцентрі уваги богословів як унікальне Слово Бога, звернене до людини. Як теологи, так і лінгвісти намагаються осмислити й розтлумачити Священні тексти, що дістали назву *Біблія*. У площині вітчизняного мовознавства сталий інтерес становить

вплив біблійного тексту на розвиток української мови, зокрема її стилістичної системи. Ще від Київської доби, міцно зацепившись у культурному житті українців, біблійні тексти стали об'єктом численних перекладів, переспівів і стилізацій, давно освоєні сюжети й образи, афоризми, алюзії, метафори та інші стилістичні засоби Священного Писання є актуальними складниками не тільки літературного, а й політичного та медійного

дискурсів. Відповідно, дослідницький вектор уваги спрямовано насамперед на мову конкретного автора чи риторика у зв'язку з біблійним текстом, сам же сакральний текст не став об'єктом ретельного вивчення: автори мовознавчих студій здебільшого пропонують аналіз біблійних елементів у мові Г. Сковороди, Т. Шевченка, П. Куліша та інших представників красного письменства, подекуди звертають увагу на специфіку функціонування біблеїзмів у мовленні визначних політичних чи громадських діячів тощо, і лише поодинокі роботи засвідчують зацікавлення першоджерелом, адаптованим українською мовою. Наведене обґрунтовує **актуальність дослідження** художньо-виразального потенціалу мови Священного Писання.

Метою публікації є дослідження та унаочнення стилістичних засобів, відбитих в українському перекладі біблійних текстів, зокрема таких, як: порівняння, аналогія, метафора, алегорія, антитеза, тавтологія, плеоназм, анафора, епіфора, епанакс, симплока, риторичні вигук, запитання, ствердження й заперечення.

Матеріали та методи. В основу пропонованого дослідження покладено текст Священного Писання в перекладі Українського біблійного товариства. Під час дослідження використано описовий метод з елементами порівняльно-історичного, а також методики лінгвостилістики (контекстуальний та компонентний аналіз).

Результати. Християнська наука – це істини віри, яких, за церковним поглядом, навчив людей Бог. Вірянин сприймає Біблію як Боже об'явлення: тут Бог сповіщає людям, Хто є Він сам, як створено Всесвіт і людину, навіщо їх створено, чому людство відпало від Бога, у чому унікальний зміст жертви Христової. Отже, Священне Писання – основа християнської катехизації, напучування й навчання пастви в християнському дусі, а проповідник-гомілет за своїм покликанням є фахівцем, який спеціалізується на вивченні та популяризації Книги над книгами, його проповіді-промови мають виразні ознаки риторики. Відповідно, основним жанром церковного ораторства є проповідь – коментар до Біблії, входження у світ якої вимагає від світського читача певних зусиль: неможливо зрозуміти зміст біблійного слова без осягнення його аксіологічного наповнення, урахування культурно-історичного контексту. З іншого боку, самі по собі тексти Священного Писання репрезентують зразки духовного красномовства, причому великою мірою – поетичного, властивого художній поезії; поетичне ж мовлення наближене до риторичного завдяки насиченості тропами та мовними фігурами. Хоча біблійний текст не отожднюється з художнім, сакральне слово має статус «художньої» правди, однак, поза сумнівами, маніфестує безпрецедентно широку палітру художніх засобів; водночас останні на відміну від літературного твору є лише інструментом для відтворення внутрішньої структури апокаліптично-трансцендентного змісту. Саме тому риторичний прийом у біблійного автора не є самоціллю – забезпечує єдність наративу й образності: покликаний насамперед уславити Бога, піднести того, хто вірує у Нього, напутити

того, хто не вірує. Такі взаємопов'язані риторичні тропи, як метафора, алегорія, порівняння, символ, є потужними прийомами, за допомогою яких формується біблійна думка – як на рівні форми (метафоричність художньо-образного мислення): *«Господь моя скеля й твердиня моя, і Він мій Спаситель!»* (Пс. 18:3); *«І Ангел кинув додолу серпа свого, і зібрав виноград на землі, і вкинув в велике чавило Божого гніву. І потовчене було чавило за містом, і потекла кров із чавила аж до кінських вуздечок, на тисячу шістсот стадій...»* (Об. 4:19-20), так і на рівні змісту (метатекстуальні парадигми тексту як єдиного цілого): *Агарь і Сара* – життя юдеїв під законом і життя християн під Євангелієм, а також сучасний і вишній Єрусалим; *перший Адам і Останній Адам* – першоплюдина, підкорена гріху, і богоплудина, дух оживляючий (Ісус Христос), *Вавилон* – полон, *Єгипет* – рабство, *ягня* – жертва за гріх, *Агнец Божий*.

Найвищим різновидом релігійної риторики в Старому Заповіті вважається пророче слово (Книга пророка Ісаї, Книга пророка Єремії та ін.), особливою поетичністю вирізняються книги, які так і називаються – поетичні, або сапієнціальні (книги мудрості): Йов, Псалми, Приповідки, Проповідник, Пісня пісень, Мудрість тощо; чимало псалмів «можуть бути зараховані до шедеврів світової поезії» [3, с. 67]. Старогребравській поезії притаманний т. зв. паралелізм. Як правило, повчальний вірш складається з двох рівнолежних рядків, причому другий, становлячи своєрідну симетрію з першим, перефразовує його думку: *«Словом Господнім створене небо, і подихом уст Його – вся його оздоба»* (Пс. 33:6). *«Подих уст»* у другому рядку – те саме, що й *«слово»* в першому. Метафоричний синонім не лише повторює, а й підкреслює, подає у новій площині однорідне поняття. Тим самим паралелізм зупиняє увагу читача, унаочнює розуміння священного тексту. Паралелізм раз у раз будується й зворотним порядком – через контраст або антитезу: *«Розумний син звеселяє батька, а син безумний горе – матері своїй»* (Прип. 10:1). Тож у біблійних текстах, як і в художніх, тропи та стилістичні фігури зливаються у єдиному образному контексті.

Детермінуючи тексти Священного Писання як складний духовно-культурний феномен, включаємо у це визначення також розуміння Біблії як лінгвофеномена, вивчення специфіки якого, однак, охоплює звичайні для мовознавчої практики дослідницькі процедури, з-поміж них, зокрема, й ті, що спрямовані на оприявлення окремих тропів та стилістичних фігур – складників художньої виразності сакрального тексту.

Порівняння. У біблійному тексті, як і в будь-якому іншому, порівняння увиразнюють мовлення, збуджують уяву, активізують пам'ять, концентрують увагу на найхарактернішому й найважливішому, допомагають авторові виявити власне ставлення до предмета обговорення: **Прип. 23:31-32** *«Не придивляйся до вина... Потім воно вкусить, як гадина, утне, немов зміюка; 24:7* *«Для дурня мудрість недосяжна, немов коралі»; 18:19* *«Уражений брат – немов місто-твердиня,*

і чвари – *немов засуви в замку*»; Пс. 36:6 «Милість Твоя, Господи, небес сягає... Справедливість Твоя, як **Божі гори, немов глибока безодня...**»; Лк. 17:5 «Якби ви мали віру, як зерно гірчичне, сказали б цій шовковиці...» (сполучникові, частково предикативні порівняння); 16:27 «Негідник коїть лихо, і на губах у нього **мов вогонь гарячий**» (метафоричне порівняння); 18:10 «Ім'я Господнє – **міцна башта...**»; 17:22 «Веселе серце – **ліки добрі...**»; Пісня пісень 5:13-14 «Уста його – **лілеї...** Руки його – **золоті вальці...**» (порівняння без сполучникової частки). Мв. 13:44 «Царство небесне **подібне до скарбу, захованого в полі**» (поширене безсполучникове порівняння, утворене за допомогою предиката *подібне*); Іс. 30:28 «Подих Його, **немов потік розлитий, що сягає ший...**» (порівняння, поширене підрядним реченням); «Голова ж Його і волосся білі, як вовна біла, як сніг; і очі його – як плам'я огню; і ноги його **подібні до бронзи, ніби в горнилі розпалені**; і голос Його – як голос вод багатьох» (ампліфікація порівнянь, перше, і два останні з яких – поширені); 13:2 «А звір, що бачив я, був **подібний до барса**; ноги ж – як у ведмеда, а паща його – як паща лева» (ампліфікація порівнянь); 4:7 «Істота перша **подібна до лева**, друга істота **подібна до тільця**, третя істота мала обличчя, як у людини, а четверта істота **подібна до орла летючого**»; Іс. 40:22 «Він простирає небо, як намітку, Він розпинає його, мов намет на жито. Він князів на ніщо обертає, а земні судді для Нього – **порожнеча**» (ампліфікація порівнянь, частина з яких – безсполучникові).

Розгорнуті порівняння в біблійному тексті часто виступають у вигляді образного паралелізму – удокладненого зіставлення, завдяки зростанню якого витворюється поширене уподібнення: Лк. 13:18-21 «Далі промовив: «На що схоже Царство Небесне? До чого б Мені його **прирівняти**? Воно **схоже на зерно гірчичне**, що чоловік узав та й кинув у город свій, і воно виросло і стало деревом великим, і небесне птаство гніздиться в його гілляках...» І знову промовив: «До чого Мені **прирівняти Царство Боже**? Воно **схоже на закваску**, що жінка взяла й поклала в три мірки борошна...»; Мв. 13:44-47 «Царство небесне **подібне до скарбу**, захованого на полі, що його чоловік, знайшовши, ховає і, радіючи з того, іде і продає все, що має, а купує те поле. **Подібне** ще Царство Небесне **до купця**, що шукає добрих перл. Знайшовши одну дорогоцінну перлину, іде, продає все, що має, і купує її. **Подібне** також до невода...».

Тексти Священного Писання демонструють застосування аналогії – засобу, що нагадує розгорнуте порівняння: коли характеристику одних явищ заміщують описом інших, подібних, зрозуміліших слухачеві або читачеві, називають. Зокрема, колоритно ілюструє аналогію євангельська притча про блудного сина: як земний батько любить і прощає свого сина, так і Отець Небесний любить і прощає Своїх заблудних дітей. Добре унаочнюють аналогію також притчі про заблукану вівцю, загублену драхму тощо. Варто згадати й описаний Ісусом прихід Божого Царства: Лк. 17:24 «**Бо, як бли-**

скавка, що, блиснувши, світить з одного краю неба до другого, так буде свого дня Син Чоловічий». Аналогію засвідчує і текст Старого Заповіту: Іс. 55:10-11 «**Як дощ і сніг сходять з неба і не повертається туди, але напуває землю, щоб вона родила й росла та давала насіння тому, хто її обсіває, і хліб тому, хто їсть, отак і Моє слово, що виходить у Мене з уст, не повертається до Мене порожнім, але чинить те, що Я хочу, довершує те, за чим Я його вислав**»; 61:11 «**Бо як земля вирощує свої рослини і як город вирощує своє насіння, так Господь Бог виростить Свою справедливість і славу перед усіма народами**»; 62:5 «**І як одружується хлопець з дівчиною, так Твій будівничий одружується з тобою**»; Єр. 24:8 «**І як воно буває з негодящими смоквами, що їх і їсти не можна, такі погані... так учиню із Седекією, царем юдейським...**».

Близькою до порівняння є метафора – один із головних тропів, що полягає в уподібненні й перейменуванні явищ, у перенесенні властивостей і ознак одного явища на підставі подібності. Створення вдаливих метафор є ознакою майстерності автора. У тексті Священного Писання цей засіб увіразнює зверненість до внутрішньої людини, символічним уособленням якої є її серце, чий сокровенний порух безпосередньо пов'язаний з органами зору та слуху: Прип. 18:12 «**Перед погибеллю бундючиться людське серце, а перед славою – покора**»; 18:16 «**Серце розумного знання здобуває, і вухо мудрих шукає науки**»; 18:6 «**Уста безумного ведуть до сварки, і губи його викликають удари**»; 18:20 «**Плодом уст людини наповнюється її нутро, і вона насичується здобутком губ своїх**»; 18:23 «**Серце мудрого його уста навчає, і губам його додає знання**»; 23:12 «**Прихили твоє серце до навчання, і твої вуха до слів науки**»; 21:1 «**У руках Господа цареве серце, мов води розтоки: Він його, куди хоче, повертає**»; Єр. 32:39 «**Я дам їм друге серце й другу путь**»; Іс. 55:12 «**Гори й пагорби гукатимуть веселі перед вами, всі дерева в полі рукоплескатимуть у долоні...**»; Прип. 1:20 «**Мудрість по вулицях голосить, свій голос по майданах піднімає...**» (персоніфікація). Прип. 23:23 Придбай правду й не продавай о мудрість, навчання й розум»; 7:2-3 «**Додержуй мої заповіді... Собі до пальців їх прив'яжи та напиши їх на таблиці серця свого**»; 25:15 «**...м'який язик ломить і тверду кістку**» (уподібнення). Іс. 54:10 «**Якщо він принесе життя в покуту і рука його вчинить волю Господню...**» (кількісна метонімія, або синекдоха); 51:17 «**Збудися, збудися, встань, Єрусалиме, ти, що з руки Господньої випив чашу гніву!**» (метонімія та поширена синекдоха); 49:14 «**А Сіон сказав: «Господь мене покинув»; «Скинь ланцюги з твоєї ший, бранко, дочко сіонська!»**» (метонімія); 58:13 «**Коли ти в суботу стримаєш свою ногу, щоб у Мій день святий твоїх справ не чинити... уста Господні так сказали**»; 64:3 «**... ніяке вухо не чувало, ніяке око не видало іншого Бога, крім Тебе...**»; Пс. 143:1 «**Благословен Господь, моя скеля, що навчає руки мої до бою, до війни мої пальці**» (синекдоха).

Різновидом метафори є алегорія (інакомовлення), що полягає в втіленні певної уявної ідеї в предмет-

ному образі. Уважається, що євангельські притчі най-рельєфніше репрезентують алегоричне інакомовлення в Священному Писанні. Так, у притчі про пшеницю й кукіль в образі сіяча – Син Божий, світ представлено як *поле*, добре *насіння* – сини Царства, кукіль – сини лукавого, а ворог, що посіяв його, – диявол, *жнива* – кінець світу, жінці – ангели. Проте й старозаповітні тексти широко унаочнюють численні алегорії, з-поміж яких і ритуали, що символізують духовні істини, наприклад не здійснене Авраамом принесення в жертву власного сина Ісаака та жертвоприношення тварин указують на майбутню замісну жертву Христа. Алегорії у притчах можуть переплітатися з конструкціями, зреалізованими на граматичному рівні як порівняння, що семантично являють собою ключі тлумачення алегорій: «Царство небесне *подібне до скарбу, захованого в полі*» «На що схоже Царство Небесне? До чого б Мені його прирівняти? Воно *схоже на зерно гірчичне...*» (Мв. 13:44–47). Близьким до алегорії є *символ*, а оскільки ним може стати кожен елемент художньої тканини (метафора, порівняння, художня деталь, заголовок тощо), то не дивно, що в науковій літературі названі вище приклади новозавітного інакомовлення часто трактують як символи. Проте поняття *символу* стало закріпилося за тими конструкціями біблійного походження, що давно відомі в українській мові як афоризми: терновий вінок, шлях на Голготу, нести свій хрест, Содом і Гоморра, умити руки, сіль землі тощо.

Однією з найчастотніших стилістичних фігур біблійного тексту є *антитеза*, що, як відомо, ґрунтується на протиставленні образів і понять. Застосовуючи цю фігуру для підкреслення протилежностей, автор сакрального повідомлення досягає більшої виразності зображуваного: Прип. 14:1 «*Мудрість будує свій будинок, а дурнота його руйнує власними руками*» (приклад побудови класичної антитези через лексичне протиставлення антонімічних лексем); 13:9 «Світло праведних звеселить, а свічка злих погасне»; 12:4 «*Цнотлива жінка – вінець для свого чоловіка, а безсоромна – немов гниль у його кістках*»; 12:19 «*Уста правдиві повіки перебувають; язик брехливий – на хвилину*»; Лк. 16:12, 15 «*Не можете служити Богові й мамоні... бо що в людей високе – осоружне Богові*»; 1 Кор. 9:19 «*Бувши від усіх вільний, я став усім слугою...*»; 15:42–44 «*...сіється в тлінні, а встає в нетлінні; сіється в безчесті, а встає в славі, сіється в безсиллі, а встає в силі, сіється в тіло тваринне, а постає тіло духовне*» (протиставлення лексичних та контекстуальних антонімів); 13:21 «*Грішних переслідує нещастя, а добро – нагорода правдивим*»; Мв. 22:14 «*Багато бо кликаних, але вибраних мало*»; Іс. 55:8 «*Думки бо Мої – не ваші думки, і дороги ваші – не Мої дороги*»; Міх. 4:3 «*Вони перекують свої мечі на рала, на серпи – свої списи*» (різновид антитези – *хіазм*, побудований на зворотному синтаксичному паралелізмі); Проп. 3:2–8 «*Час народитись і час померти, час садити і час посаджене виривати; час убивати і час лікувати; час руйнувати і час будувати. Час плакати і час сміятись, час: сумувати і час танцювати. Час*

розкидати каміння і час його збирати... Час шукати і час губити, час зберігати і час розкидати. Час роздирати і час зшивати, час мовчати і час говорити. Час любити і час ненавидіти, час на війну і час на мир» (антитезу увиразнено ампліфікацією та повторенням лексеми «час»). Мв. 9:12–13 «*Здорові не потребують лікаря, лише хворі... Я милосердя хочу, а не жертви. Бо я прийшов кликати не праведних, а грішних*» (протиставлення через заперечення). Лк. 13:30 «*Тоді останні стануть першими, а перші – останніми*»; 17:33 «*Хто буде намагатися зберегти своє життя, той його погубить; а хто його погубить, той збереже його...*»; «Не людина для суботи, а субота для людини» (антитеза, посилена словесним повтором, – афористична антитематобла у формі хіазму).

Велике риторичне значення в біблійних текстах припадає на т. зв. фігури накопичення – *тавтологію* та *плеоназм*: Іс. 50:3 «*Я одягаю небеса в тьму-тьменну...*»; Мв. 2:10 «*Побачивши зорю, зраділи радістю вельми великою*»; Одкр. 2:23 «*Дітей її умертвлю смертю*» (тавтологія); Іс. 29:13 «*...тому Я і далі творитиму із цим народом дивне диво й чудовину, щоб мудрість їхніх мудрих пропала й розуму не стало в їхніх розумників*» (можна зрозуміти і як тавтологію – повтор однокореневих слів, і як плеоназм – фігуру стилістичного надміру, побудовану на вказаних лексемах); Мв. 8:22 «*Йди за Мною, і zostав мертвим ховати своїх померлих*» (тут через тавтологію досягається один із засобів риторики – парадокс: висловлюється думка, що разуче розходиться з усталеними поглядами); 7:17 «*Так кожне добре дерево родить гарні плоди, а лихе дерево – плоди погані*» (у даному протиставленні застосовано плеоназм: слова з подібною семантикою нібито зайві, а насправді – художньо виправдані); 5:11 «*Блаженні ви, коли вас будуть зневажати, гонити та виговорювати всіляке лихо на вас, обмовляючи Мене ради*» (через синонімічні лексеми досягається плеоназм, за змістом – парадокс); Лк. 6:38 «*Давайте, то й вам дасться, міру добру, напоятану, потрясену, переповнену дадуть вам. Якою бо мірою ви міряєте, такою й вам відміряють*» (нагнітання контекстуальних синонімів – плеоназм, а також ампліфікація тавтологічних повторів); 6:45 «*Добра людина із доброго скарбу серця свого виносить добре; лиха ж – з лихого (серця) лихе виносить*» (у даному протиставленні – ампліфікація тавтологічних епітетів); Прип. 21:30 «*Супроти Господа немає ні мудрості, ні розуму, ні ради*»; Пс. 143:5 «*Я згадую дні давні, роздумую над усіма вчинками Твоїми і над ділами рук Твоїх міркую*»; Єзек. 22:29 «*А то й прості люди гноблять, грабують, гнітять злиденного та бідного, знуцаються над чужинцем...*»; Єр. 31:27 «*І як пильно Я назирив за ними, щоб викоринити й зруйнувати, щоб розвалити й погубити та засмутити, так пильнуватиму, щоб їх відбудувати й насадити...*» (плеоназм, побудований переважно на контекстуальних синонімах).

Увиразненню лексичних засобів, посиленню їхніх емоційно-експресивних можливостей сприяють і такі стилістичні фігури, як *анафора*, *епіфора* тощо: Одкр.

5:3-4 «Та Ніхто не міг – на небі, ні на землі, ні під землею – **розкрити книгу, ні глянути в неї**. І я плакав дуже, бо ніхто не достойний знайшовся – **розкрити книгу, ні глянути в неї**» (епіфора); **Йов 1:16-18** «Ще говорив він, аж ось приходить другий та й каже: Божий огонь упав із неба і спалив овець і чабанів, пожер їх. **І врятувався лиш я один, щоб сповістити тобі це**». **Ще говорив цей, аж надходить інший та й каже:** «Халдеї згуртували три ватаги, напали на верблюдів та позаймали їх, а слуг мечем повигинали. **І врятувався лиш я один, щоб сповістити тобі це**». **Ще говорив цей, аж приходить інший та й каже:** «Сини твої дочки твої трапезували... **І врятувався лиш я один, щоб сповістити тобі це**»; **Пс. 135:1-2** «**Хваліте, Господа, бо добрий, бо милість Його вічна. Хваліте Бога над богами, бо милість Його вічна**» (симплока – поєднання анафори й епіфори). **Пс. 138:1** «**Ти мене випробував, Господи, і знаєш. Знаєш мене, коли сиджу і встаю я**» (епанафора, або епанадиплосис). **Вихід 15:6** «**Твоя правиця, Господи, прославилась у силі, Твоя правиця розгромила ворога**» (повтор); **Пс. 128:1-2** «**Надто мене гнобили вже з юнацтва мого, нехай собі Ізраїль скаже. Надто мене гнобили вже з юнацтва мого – але мене не подолали**» (анафора).

На особливу увагу заслуговують фігури патетики, що засвідчують емоційний стан мовця: риторичні вигук, запитання, ствердження, заперечення: **Мв. 7:16** «...**хіба збирають виноград з тернини або з будяків смокви?**» (риторичне запитання); **Пс. 138:21-22** «**Хіба я, Господи, не ненавиджу тих, що Тебе ненавидять? Хіба я не гідую тими, що повстають на Тебе?**»; **Іс. 40:13** «**Хто збагнув дух Господній, був Його дорадником, учив Його! З ким Він радиться? Хто Його наповнює на розум, вказує стежку правди, Його знання навчає, дорогу мудрості Йому вказує?**» (ампліфікація риторичних питань, а також анафора в першому прикладі та повтор у другому); **Іс. 40:26** «...**Хто створив усе це? Той, Хто виводить військо їх за лічбою і кличе усіх їх на ім'я**»; **41:4** «**Хто вчинив, хто довершив це? Той, Що кличе роди від почину, – Я Господь, Я пер-**

ший, Я і з останніми Той Самий» (риторичне запитання й ствердження); **Іс. 40:9** «**Зійди на гору, на високу, ти, що несеш Сіонові веселі вісті! Підними сильно голос, ти, що несеш Єрусалимові веселі вісті! Підними голос, не бійся! Скажи містам Юдеї: „Ось Бог вам!..“**» (епіфора, ампліфікація риторичних вигуків, чим досягається висхідна градація); **Іс. 41:26-27** «**Хто те звістив спочатку, щоб ми знали? Заздалегідь, щоб ми могли сказати: „Це правда?“ Ніхто нічого не звістив, ані не оголосив, ніхто не чув слів ваших. Я перший звістив про те Сіон, послав у Єрусалим звістовника доброї новини**» (тавтологія, ампліфікація риторичних запитань та стверджень, частково через заперечення).

Висновки. Отже, проведене дослідження унаочнило насиченість біблійних текстів тропами та мовними фігурами, доведено, що такі риторичні тропи, як метафора, алегорія, порівняння, символ є потужними прийомами формування та увиразнення сакральної ідеї. Аналіз порівнянь в українському перекладі Священного Писання показав, що серед них є ампліфіковані, а також розгорнуті, завдяки яким витворюється поширене уподібнення; також виявлено такі риторичні засоби, як аналогія, метафора та її різновиди – персоніфікація, метонімія й синекдоха, досліджено алегорію, а також близький до алегорії символ. Однією з найчастотніших стилістичних фігур біблійних текстів є антитеза, велике значення мають фігури накопичення – тавтологію та плеоназм; засобами тавтологічного мовлення досягається один із засобів риторики – парадокс. Увиразненню лексичних засобів, посиленню їхніх емоційно-експресивних можливостей сприяють і такі стилістичні фігури, як анафора, епіфора, епанафора, симплока, риторичні вигук, запитання, ствердження й заперечення.

Звичайно, розглянуті тропи та стилістичні фігури далеко не вичерпують багатющу риторичну парадигму Святого Письма, тому в подальшому маємо на меті звернутись до інших виражальних засобів, таких як: парадокс, гіпербола, цитування, епітети тощо.

Список використаних джерел та їхніх умовних скорочень

Усі скорочення подаються за назвами Книг Святого Письма, цифрами позначаються відповідні розділи та вірші.
 Єзек. – Книга пророка Єзекеїла.
 Єр. – Книга пророка Єремії.
 Іс. – Книга пророка Ісайї
 1 Кор. – Перше послання до Коринтян.
 Лк. – Євангеліє від Луки.
 Мв. – Євангеліє від Матвія.
 Міх. – Пророк Міхей.
 Одкр. – Одкровення.
 Прип. – Приповідки.
 Проп. – Проповідник.
 Пс. – Псалми.

Література:

1. Абрамович С.Д. Риторика та гомілетика. Чернівці : Чернівці, 1995. 360 с.
2. Абрамович С.Д., Чікарська М.Ю. Мовленнєва комунікація. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 472 с.
3. Біблія як інтертекст світової літератури / за ред. С.Д. Абрамовича. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. 478 с.
4. Герман М.А. Основи риторики. Київ : Наукова думка, 1988. 250 с.

5. Сагач Г.М. Риторика. Київ : Ін Юре, 2000. 568 с.

6. Святе Письмо Старого та Нового Завіту: Українське Біблійне Товариство, 1992. 1050 с.

References:

1. Abramovych, S.D. (1995). Rytoryka ta homiletyka [Rhetoric and homiletics]. . Chernivtsi : Chernivtsi. 360 p. [in Ukrainian].
2. Abramovych, S.D. Chikarska, M.Y. (2004). Movlennyeva komunikatsiya. [Speech communication]. Kyiv: Center for Educational Literature, 2004. 472 p. [in Ukrainian].
3. Bibliya yak intertekst svitovoyi literatury [The Bible as an intertext of world literature. (2011) / Under the editorship S.D. Abramovich. Kamianets-Podilskyi: Axioma. 478 p. [in Ukrainian].
4. Herman, M.A. (1988). Osnovy rytoryky [The basics of rhetoric]. Kyiv: Naukova dumka, 1988. 250 p. [in Ukrainian].
5. Sahach, H.M. (2000). Rytoryka [Rhetoric]. Kyiv : Vydavnychyy Dim «In Yure», 2000. 568 p. [in Ukrainian].
6. Svyate Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu. (1992). [The Holy Scriptures of the Old and New Testament]. Ukrayins'ke Bibliyne Tovarystvo. 1050 p. [in Ukrainian].

SEMANTIC ASPECTS OF MARITIME TERMINOLOGY

Ohienko Maryna Dmytrivna,

Senior Lecturer at Department of English in Marine Engineering
Kherson State Maritime Academy
ORCID ID: 0000-0003-1665-0692

The ways of development of the English language are closely connected with the history, traditions, and way of life of the people of the country of this language. The formation of the English language was significantly influenced by important historical events that took place in the British Isles. The peculiarities of the geographical location, the country's economy, and the political situation required an increase in the military and commercial power of England on the seas, which led to the need for the development of England as a maritime state. In the 17th century, shipbuilding and navigation began to develop rapidly. Since that time, maritime terminology began to play one of the most important roles in the life of the country.

This work is devoted to the study of the structural and semantic features of English marine terms. The concept of "term" as a way of expressing special knowledge is considered. The semantic features of marine terms in English are analyzed. An analysis of the lexical-semantic field in English-language maritime terminology was carried out.

The concepts of semantics were examined and the main features of the semantics of the term were analyzed. During the analysis, the following features were identified: the connection between the semantics of the term and the concept, the connection between the terminological and commonly used meanings of the word, as well as the dual systemic nature of the term.

The purpose of the presented research is to study the structural and semantic characteristics of the English maritime terminology system. The following tasks follow from the set goals:

- 1) to distinguish between the concepts of "terminology" and «terminosystem»;*
- 2) to consider existing classifications and determine the composition of the main thematic groups of the English maritime terminology system;*
- 3) to outline the word-formation features of English maritime terminology and systematize words related to maritime topics concerning the most productive methods of word formation.*

The object of study is English maritime terminological units, expressions, figures of speech related to shipbuilding and navigation.

The subject of the study is the structural and semantic aspects of English maritime terminology.

Key words: maritime terminology, semantics, linguistics, term classification, structural-semantic analysis.

Огієнко Марина. Семантичні аспекти морської термінології

Шляхи розвитку англійської мови тісно пов'язані з історією, традиціями та побутом. Формування англійської мови відбувалися під впливом історичних подій на Британських островах. Особливості географічного положення, економіки країни та політичної ситуації призвели до збільшення військової та торгової могутності Англії на морях, що, своєю чергою, призвело до необхідності розвитку Англії як морської держави. У XVII ст. почали швидко розвиватися суднобудування та мореплавство. Відтоді морська термінологія стала відігравати одну з найважливіших ролей у житті країни.

Цю роботу присвячено вивченню структурних та семантичних особливостей англійських морських термінів. Розглянуто поняття «термін» як спосіб вираження спеціальних знань. Проаналізовано семантичні особливості морських термінів англійською мовою. Проведено аналіз лексико-семантичного поля в англійській морській термінології.

Розглянуто поняття семантики та проаналізовано основні особливості семантики терміна. У ході аналізу було виявлено такі особливості: зв'язок семантики терміна та поняття, зв'язок термінологічного та загальноживаного значень слова, а також подвійна системність терміна.

Метою дослідження є вивчення структурно-семантичних характеристик англійської морської терміносистеми. Із поставлених цілей випливають такі завдання:

- 1) розмежувати поняття «термінологія» і «терміносистема»;*
- 2) розглянути існуючі класифікації та визначити склад основних тематичних груп англійської морської терміносистеми;*
- 3) окреслити словотворчі особливості англійської морської термінології та систематизувати слова морської тематики з урахуванням найбільш продуктивних способів словотвору.*

Об'єктом дослідження є англійські морські термінологічні одиниці, вирази, образи мови, пов'язані із суднобудуванням та навігацією.

Предметом дослідження є структурно-семантичні аспекти англійської морської термінології.

Ключові слова: морська термінологія, семантика, лінгвістика, класифікація термінів, структурно-семантичний аналіз.

Introduction. Today problems of terminology are among the most pressing issues in linguistics and translation studies. Terminological units belong to that layer of vocabulary, which, on the one hand, occupies a significant place in the national dictionary of any language, develops at a rapid pace, is in high demand among specialists in

any field of public life, and therefore focuses the attention of philologists. On the other hand, it is capable of creating certain difficulties for the translator. When talking about translating terms from any area of the English language, it is important to remember that it requires not only knowledge of the area to which the translation relates, an understand-

ing of the content of the terms in English but also knowledge of terminology in the native language. Language is one of the main attributes of a nation. It is not only a means of communication, but also a certain symbol. A language develops together with the community of its speakers, and therefore it changes along with the change in the corresponding linguistic community, responding to all shifts in the development of the latter.

The study of maritime terminology is relevant, due to several factors. Firstly, Great Britain is an island state, which realities are connected with the sea and have always been of paramount importance to it. For centuries, the economic development, power and prosperity of the country depended on the successful development of the fleet, the conquest of new lands, and the transportation of goods by sea. Shipping and navigation have always occupied an overwhelming place in the life of the English people. Secondly, the increasing role of science and technology in the development of mankind as a result of the growing role of terminology in modern language, in particular in the maritime terminology system. Despite the fact that English maritime terminology is the object of study in the works of many domestic linguists, a number of issues remain relevant and require further research.

Materials and methods. The research material is English maritime terms selected by continuous sampling from professional texts and dictionaries.

During the study, the following methods were used:

- 1) a descriptive method to identify the structural and semantic features of maritime terminology units;
- 2) the method of component analysis to establish the semantic features of English maritime terms;
- 3) a continuous selection method for selecting factual material.

The concept of terminology is disclosed in the works of Shevchuk S. V., Klymenko I. V., as well as Azarova L. Ye. According to them terminology is

- 1) a section that studies the terms of linguistics;
- 2) a set of terms of a certain language or a certain area. For example, we can talk about English, Polish, Ukrainian and other terminology, as well as mathematical, legal, chemical, technical, etc. terminology.

A set of terms from specific industries (industry terminologies) is called term systems or terminological systems [6, p. 513; 1, p. 14].

Research results. Maritime terminology is an independent industry terminology system, which has expanded significantly due to the rapid development of maritime trade. The maritime terminology system in English began a long time ago and was modified under the influence of foreign languages including French, Dutch, Greek, Latin, Spanish, and Scandinavian. Issues of maritime terminology began to be dealt with since the time of the first sea voyages because there was a need to designate every object, process and phenomenon associated with maritime affairs. Long-term processes that took place in the lexical composition of the language, the historical development of countries, state status - all this influenced maritime terminology. Over time, the problem of adequate translation

and the search for appropriate methods and techniques of translation became of great importance in connection with the continuous expansion of international contacts because terms are those lexical units which interpretation has always caused difficulties.

The terminology of maritime affairs has specificity, indicating the peculiarities of national imagery, which is one of the manifestations of the national mentality. The choice of a nomination unit at different stages of the development of maritime vocabulary is largely determined by the peculiarities of thinking and worldview of native speakers, and their belonging to the national culture of the people. The formation of a national terminology system for maritime affairs occurred through the creation of new terms, borrowing lexemes, the use of general scientific terms, special names from other industry terminology systems or words of general use [4, p. 3].

Next, we will consider ways to classify English maritime terms according to structural features. Bilozerska L. P., Voznenko N. V., Radetska S. V. in their work "Terminology and Translation" indicate the existence of several options for constructing English maritime terminology [2, p. 25].

A fairly detailed version of the classification of terms according to the features of their construction is offered by Diakov A. S., Kyiak T. R., Kudelko Z. B. in the monograph "Fundamentals of term formation: semantic and sociolinguistic aspects." Researchers classify derivational types of terms taking into account eight different features:

1. Terms-root words: 1) indigenous non-derivative vocabulary (mess); 2) borrowed non-derivative vocabulary (quarter).
2. Derived vocabulary: 1) terms formed through suffixation (sailor); 2) terms formed through prefixation (submarine).
3. Terms- compound words (watchman).
4. Terms-collocations (sister ship).
5. Terms-abbreviations (A. B. – able-bodied seaman).
6. Letter symbols (kg = kilogramm).
7. Symbols (for example, mathematical, chemical, astronomical and others (№ = number)).
8. Nomenclature (for example, sea ice nomenclature: floating ice is ice that broke off from glaciers or shelf ice and is floating in open water; sea ice is frozen seawater that floats on the ocean surface; etc.) [3, pp. 12-13].

There are other approaches to classifying terms according to their structure. A. Ya. Kovalenko divides all maritime terms into:

- 1) simple, consisting of one word: acceleration;
- 2) compound, consisting of two words and written together or with a hyphen: anchor-pea;
- 3) terms and phrases consisting of several components: cargo space.

Another common classification of word-formation types of terms with greater emphasis on the multicomponent factor is:

1. Terms-words expressed in one word: carrier, clay, coast.

2. Colloquial terms that fall into: a) free collocational terms, where each of the components can enter into a two-way connection: chain locker, coastal breeze, coral reef; b) connected word-formulations, where isolated components may not be terms, but in the combined form create a word-combination term: deck hand, deep ocean trough, dry lock.

Multicomponent terms containing three, four or more components are represented in significantly smaller quantities than those represented by a single word [4].

There are many other classifications of English maritime terms based on various parameters.

Thus, M. I. Mostovyi divides terminology into nomenclature and professionalism. Nomenclature is a set of special terms-names used in a separate professional area; professionalisms are doublets of scientific and technical terms that do not form a closed system but have a clear local character. Professionalisms define special concepts, tools, or products of labor, production processes, and folk crafts. Examples of maritime professionalisms: are gyrocompass, head sea, helmsman, etc. They are characterized by some emotionality caused by the peculiarities of the contradiction, as a result of which professionalisms are classified as a separate subtype of dialect, especially if they are used outside of industrial relations [5, p. 191].

Next, we will analyze the ways of forming maritime terminology in English.

During the word formation analysis of terms, the following methods of word formation, characteristic of maritime terminology, were identified: syntactic, morphological, and semantic.

It should be noted that very often several methods are involved in term formation. The study found that one of the most effective ways of word formation is syntactic: keel-blocks (concrete or dense wood cuboids that rest under a ship during a time of repair, construction, or in the event of a dock being drained), rigid-hull inflatable boat (a lightweight but high-performance and high-capacity boat constructed with a rigid hull bottom joined to side-forming air tubes that are inflated with air to high pressure to give the sides resilient rigidity along the boat's topsides), seal-hunter (seal hunting ship).

Many maritime terms meaning the action, process, or result of an action, are formed by adding the suffix -ing to the stem of the verb. For example, sheering (abrupt deviation from course), subplaning (transient mode of vessel movement), and sailing (the craft of controlling a boat that uses the force of the wind as a source of movement).

A number of nautical terms denoting an occupation or activity, are formed from nouns using the suffix -er (-or) and the semi-suffix -man.

By adding the agentive suffix -er to a noun, another noun is formed denoting the performer of the action: trader (merchant ship), transmitter (an electronic telecommunications device used for transmitting data), sailor (a person who works aboard a watercraft as part of its crew, and may work in any one of a number of different fields that are related to the operation and maintenance of a ship).

Using the semi-suffix -man, a noun is formed from the base of a noun, indicating belonging to a specific

occupation: sailorman (sailor, seaman), watchman (a person who keeps watch), motorman (the seniormost rate in the engine room of a ship) [7].

Marine terms continue to expand the vocabulary of the English language. Previously borrowed words, with the help of word formation, acquire new meaning in the modern language. These include the following:

1) words formed on the basis of cognate words using the suffix -er, denoting military equipment: minesweeper (a small warship designed to remove or detonate naval mines), propeller (a device with a rotating hub and radiating blades that are set at a pitch to form a helical spiral which, when rotated, exerts linear thrust upon a working fluid such as water or air), rangefinder (an instrument, usually part of a camera or a piece of military equipment, that measures the distance between things that are far away from each other).

2) compound words formed from two stems of words from different languages, which include the suffix -er, denoting a machine or device: rudder (a primary control surface used to steer a ship, boat, submarine, hovercraft, airship, or other vehicle that moves through a fluid medium), icebreaker (a special-purpose ship or boat designed to move and navigate through ice-covered waters, and provide safe waterways for other boats and ships), freighter (a vehicle or person that transports cargo, supplies, or goods).

3) phrases consisting of two words denoting one concept: inner bottom (the plating in a ship that is laid over the frames and longitudinals and that with the shell plating forms a double bottom), jack staff (a small vertical spar on the bow of a ship or smaller vessel on which a particular type of flag, known as a jack, is flown), landing craft (small and medium seagoing watercraft, such as boats and barges, used to convey a landing force from the sea to the shore during an amphibious assault) [9].

However, one of the words in the phrases may be the third form of the verb, that is, the past participle and have the ending -ed: disturbed wind, exposed anchorage, qualified sailor.

In the process of studying marine terminology, the following main thematic groups were derived:

1) phraseologisms (all one's steam on – with all might, easy sail – a simple matter, high water mark – the climax of a story or event);

2) metonymic terms (Kingston valve – a conical valve opening outward from a ship and closed by the underwater pressure of the sea that is used especially on a ballast tank of a submarine – deliberate sinking of the ship, Bravo Zulu – a combination of two signal flags – well done, Marines – The United States Marine Corps (USMC) – US Marine Regiment);

3) metaphorical terms (brow – a small curved angle or flanged plate fitted on the outside of the shell of a ship over an air port to prevent water running down the ship's side from entering the open port, dress down – treat old sails with oil and wax to renew them, head – the forwardmost or uppermost portion of the ship) [8].

Conclusions. The conducted research allows us to draw the following conclusions: maritime terminology is included in the English language system as one of its

subsystems, subject to general linguistic trends. Structural-semantic analysis allows us to understand the features of the formation and development of terminological units to find out the origin and connections between them.

All terminological units can be divided into two groups: single-component and multi-component. According to structural models, terms are divided into single-component terms, two-component terms, three-component structures, and multi-component terms.

According to structural types, terms are subdivided into simple terms, which are simple root words; derived terms formed by morphological methods of creation; complex terms; and term-word combinations (composed). The classification of word formation types of maritime terms assumes the following: root word terms; derivative terms; terms-compound words; terms-word combinations (complex terms); abbreviation terms; terms-letter symbols; terms-symbols (signs); half-symbol terms; nomenclature. Another classification under consideration divides terminology into nomenclature and professionalisms.

Regarding the main ways of creating marine terms, they can be divided into morphological and non-morphological. The first covers methods of affixal word creation, word formation, and abbreviation. Non-morphological methods of term formation are the result of long-term processes that change the semantics and grammatical nature of the motivating word or phrase. The semantic method of term formation is that a commonly used lexical unit receives the status of a term due to certain semantic changes in the use of this unit in the language. In general, there are two options for creating terms from commonly used words: 1) the lexical meaning of a commonly used word “merges” with the general terminological meaning without any special semantic shifts; 2) the lexical meaning of a commonly used word is narrowed (specialized) as a result of different types of transfer of the main meaning (metaphorization). Metaphorization of the meanings of commonly used words occurs on the basis of the external or functional similarity of the named objects.

References:

1. Azarova L.Ye., P'iaist N.Y., Ivanets T.Yu. (2008). *Profesiine spilkuвання naukovo-tekhnichnykh pratsivnykiv i studentiv inzhenernykh spetsialnostei [Professional communication of scientific and technical workers and students of engineering specialties]*. Vinnytsia: VNTU, 189 p. [in Ukrainian].
2. Bilozerska L.P., Voznenko N.V., Radetska S.V. (2010). *Terminolohiia ta pereklad: Navch. posibnyk dlia studentiv filolohichnoho napriamu pidhotovky [Terminology and translation: Study guide for students of the philological field of study]*. Vinnytsia: Nova knyha, 232 p. [in Ukrainian].
3. Diakov A.S., Kyiak T.R., Kudelko Z.B. (2000). *Osnovy terminotvorennia: semantychni ta sotsiolingvistychni aspekty [Fundamentals of term formation: semantic and sociolinguistic aspects]*. Kyiv: KM Academia, 345 p. [in Ukrainian].
4. Kovalenko A.Ya. (2001). *Zahalnyi kurs naukovo-tekhnichnoho perekladu [General course of scientific and technical translation]*. Kyiv: Knyha, 291 p. [in Ukrainian].
5. Mostovyi M.I. (1993). *Leksykolohiia anhliiskoi movy [English lexicology]*. Kharkiv: Osnova, 255 p. [in Ukrainian].
6. Shevchuk S.V., Klymenko I.V. (2011). *Ukrainska mova za profesiinym spryamuvanniam [Ukrainian for professional purposes]*. Kyiv: Alerta, 696 p. [in Ukrainian].
7. Cutler D., Cutler T. (2005). *Dictionary of Naval Terms*. Annapolis : Naval Institute Press, 272 p.
8. Palmer J. (1975). *Jane's Dictionary of Naval Terms*. London: Macdonald and Jane's, 342 p.
9. Skeat W.W. (1994). *The Concise Dictionary of English Etymology*. Ware: Wordsworth Editions, 633 p.

Література:

1. Азарова Л.С., П'яст Н.Й., Іванець Т.Ю. Професійне спілкування науково-технічних працівників і студентів інженерних спеціальностей. Вінниця : ВНТУ, 2008. 189 с.
2. Білозерська Л.П., Возненко Н.В., Радецька С.В. Термінологія та переклад : навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с.
3. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Academia, 2000. 345 с.
4. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Київ : Книга, 2001. 291 с.
5. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови. Харків : Основа, 1993. 255 с.
6. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням. Київ : Алєрта, 2011. 696 с.
7. Cutler D., Cutler T. Dictionary of Naval Terms. Annapolis : Naval Institute Press, 2005. 272 p.
8. Palmer J. Jane's Dictionary of Naval Terms. London : Macdonald and Jane's, 1975. 342 p.
9. Skeat W.W. The Concise Dictionary of English Etymology. Ware : Wordsworth Editions, 1994. 633 p.

ВІДОБРАЖЕННЯ ЛЕКСИКИ ТЮРКСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У «СЛОВНИКУ МОВИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ»

Сердега Руслан Леонідович,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,

докторант кафедри українознавства та лінгводидактики імені професора О. Г. Муромцевої

ORCID ID: 0000-0001-7064-4547

Scopus Author ID: 58854145000

У статті здійснено лексикографічний опис слів тюркського походження, уживаних у текстах історичних пісень українського народу. Матеріал для опису був вилучений нами зі збірки «Історичні пісні» (1970), укладеної І.П. Березовським. Відзначено, що тюркізми потрапляли до української мови переважно усним шляхом. Проникали вони й до історичних пісень українського народу, оскільки усний характер творення та побутування є визначальним чинником для функціонування будь-якого фольклорного тексту. Установлено, що значна частина з уживаних у відповідній збірці слів тюркського походження глибоко вкоренилася у складі української мови, стала вагомим набутком культурної та історичної спадщини українців, наповнилася національно-культурним змістом, який відбиває певні значущі для українського народу віхи його становлення та розвитку. Обґрунтовано необхідність створення спеціального словника для відображення лексики, ужитої у мові української усної народної творчості. Доведено необхідність відображення в такій лексикографічній розробці слів тюркського походження. У результаті опрацювання відповідного мовного матеріалу вищезазначеної збірки нами було виділено такі групи запозиченої з тюркських мов лексики: найменування осіб за різними ознаками (належністю до етнічно-мовної чи релігійної спільноти, приналежністю до певного соціального стану, родом занять, участю в народно-визвольних руках, за наявністю фізичних дефектів); назви військово-адміністративних утворень; найменування просторових понять (природних і створених людиною); назви побутових понять, пристосувань і знарядь, найменування музичних інструментів. Нами для аналізу поки що було залучено лише матеріал із вищезазначеної збірки історичних пісень українського народу, який дає загалом попереднє уявлення про вплив на мову фольклору тюркомовних лексичних елементів, однак у подальшому для узагальнення та отримання більш цілісного уявлення про масштаби впливу тюркських мов на лексичний склад мови народної української словесності необхідно буде залучити фактаж і з творів інших жанрів усної народної творчості. Може бути створений також і окремий спеціальний словник, присвячений описові тюркізмів, уживаних у мові фольклору.

Ключові слова: запозичення, історичні пісні, мова фольклору, Словник мови українського фольклору, тюркізми.

Serdeha Ruslan. Reflection of vocabulary of Turkic origin in the «Dictionary of the Language of Ukrainian Folklore»

The article provides a lexicographic description of words of Turkic origin used in the texts of historical songs of the Ukrainian people. The material for this description was extracted from the collection «Historical Songs» (1970), compiled by I. P. Berezovsky. The article states that Turkism has entered the Ukrainian language mainly orally. Of course, they also penetrated the historical songs of the Ukrainian people, since the oral nature of creation and existence is a determining factor for the functioning of any folklore text. It has been established that a significant part of the words of Turkic origin used in the relevant collection are deeply rooted in the Ukrainian language, have become a significant asset of the cultural and historical heritage of Ukrainians, and have been filled with national and cultural content reflecting certain milestones of the Ukrainian people's formation and development. The article also substantiates the necessity of creating a special dictionary to reflect the vocabulary used in the language of Ukrainian oral folk art. The research also proves the necessity of reflecting the words of Turkic origin in the said lexicographic development. Because of studying the relevant linguistic material in the above-mentioned collection, we have identified different groups of vocabulary borrowed from Turkic languages. In particular, the following: names of persons on various grounds (belonging to an ethnic, linguistic or religious community, belonging to a certain social status, occupation, participation in national liberation movements, physical disabilities), names of military and administrative units, names of spatial concepts (natural and anthropogenic), names of household concepts, appliances and tools, names of musical instruments. So far, we have used only material from the aforementioned collection of historical songs of the Ukrainian people for our analysis, which gives a preliminary idea of the influence of Turkic lexical elements on the language of folklore. However, in the future, in order to generalise and obtain a more holistic view of the extent of the influence of Turkic languages on the lexical composition of the Ukrainian folklore language, it will be necessary to use evidence from other genres of oral folklore. A separate dictionary could also be developed to reflect Turkism used in folklore.

Key words: borrowings, historical songs, language of folklore, Dictionary of the Language of Ukrainian Folklore, Turkism.

Вступ. Проблема запозичень завжди буде привертати увагу дослідників, оскільки вона постійно знаходитиметься у центрі історико-лексикологічних досліджень. Українська мова контактувала від часу свого виникнення з різними мовами, насамперед сусідніми, взаємодія з якими була зумовлена воєнними,

культурними, торговельно-економічними й іншими контактами. Активно взаємодіяли українці з тюркомовними народностями. Слова, засвоєні з тюркських мов, належать до найдавніших запозичень, що відбувалися в українській мові переважно усним шляхом. На значний вплив мов тюркських народів на лексику слов'ян-

ських мов указав ще А.Ю. Кримський [1, с. 202]. Однак і сьогодні лишається чимало недосліджених належним чином аспектів функціонування лексики тюркського походження в українській мові. Залучення фольклорного матеріалу може суттєво поглибити уявлення про вплив тюркізмів на загальномовний лексичний фонд українського народу.

Слова тюркського походження постійно перебувають у колі зору дослідників, які приділяють увагу різним аспектам функціонування тюркізмів в українській мові. В.В. Лучика цікавив, наприклад, історико-етимологічний аспект тих тюркомовних елементів, що функціонують в українській топонімії [2]. Г.І. Халимоненко теж звертав увагу на цей аспект дослідження, він приділив достатньо уваги тюркізмам арабського походження [3]. Загалом цей дослідник зробив чималий внесок у дослідження запозичених із тюркських мов слів. Г.І. Халимоненко здійснив ґрунтовне дослідження тюркізмів, що функціонують у складі професійно-виробничої лексики тваринництва [4]. Ним було укладено й історико-етимологічний словник слів тюркського походження [5]. А.Р. Дочу на матеріалі етимологічних і тлумачних словників української та тюркських мов дослідила тюркізми-орнітоніми [6]. Ця дослідниця звернула увагу й на неологізми тюркського походження, що почали з'являтися в українській мові в наші часи, тобто в ХХІ ст. Джерелами для свого дослідження вона вибрала двадцятитомний словник української мови та словники іншомовних слів [7]. О.Я. Дутка звернула увагу на роль тюркізмів у лексичній омонімії української мови. Своє дослідження вона базувала на матеріалі одинадцяти-много (1970–1980) та Великого тлумачного словників української мови (2005) [8]. Досліджувалися в українській лінгвістиці тюркізми й на матеріалі професійної художньої літератури, зокрема А.С. М'яло звернула увагу на тюркські запозичення в історичному романі Р.І. Іваничука [9]. Однак на матеріалі текстів українського фольклору тюркізми практично не досліджувалися. Такий фактаж треба неодмінно залучати до тюркологічних досліджень, щоб отримати цілісну картину стосовно впливу тюркських мов на український лексичний фонд, тим більше що тюркізми до української мови потрапляли переважно усним шляхом, а, як загально-відомо, фольклор здавна характеризується саме усною формою побутування. Лексика тюркського походження обов'язково має бути представлена в «Словнику мови українського фольклору». Чимало тюркізмів маємо в історичних піснях українського народу, зокрема тих, що оспівують козацьку добу. В українському мовознавстві, як уже зазначалося вище, відсутні дослідження, що безпосередньо були проведені на фольклорному матеріалі. Однак тюркізми козацької доби, яка, зрозуміло, знайшла відбиття в текстах українського фольклору на матеріалі військової лексики з опорою на словники, передусім етимологічні, досліджували Г.І. Халимоненко [10] і Я.І. Рибалка [11]. Для того щоб отримати цілісну картину мовних контактів між українським та тюркськими народами, необхідно також залучати для наукового аналізу й матеріал із різножанрових збірок

українського фольклору, здійснювати його лексикографічний опис.

Мова української усної народної словесності – це один із найважливіших складників національної мови, у ній відображаються морально-етичні цінності народу, його прагнення, уподобання. Фольклор важливий і тим, що він є своєрідним транслятором, що передає інформацію від покоління до покоління. Мова фольклору – це носій генетичної пам'яті народу, тому вона цілком заслуговує на лексикографічне опрацювання. Певні елементи мови фольклору потрапляли до складу традиційних уже сьогодні словників, зокрема тлумачних і діалектних. Мовний матеріал із текстів усної народної творчості потрапляв подекуди до словників символів. Уживані в мові фольклору слова часто виступають як своєрідні й традиційні для певної етноспільноти образно-мовні знаки. Вони набувають символічного значення, яке співвідноситься з певним явищем дійсності. Тому такі лексеми потрапляли до реєстру словників символів [12; 13], але словник символів спрямований лише на ті слова, зокрема й уживані мові фольклору, що мають у семантичній структурі символічний складник.

Словник мови фольклору має бути значно ширшим за обсягом охоплюваного матеріалу, бо до його завдань уходить опис не лише власне символічних компонентів, а й усіх інших, присутніх у мові фольклору. Фольклорна лексикографія цілком може стати одним із пріоритетних напрямів лінгвофольклористики. До її першочергових завдань належатимуть розроблення теоретичних засад лексикографічного опису мови українського фольклору, а також безпосереднє створення словників, які відбиватимуть словесні багатства мови усної народної творчості. Ця галузь в українській лінгвістиці має вже певні напрацювання, про які ми неодноразово згадували в наших попередніх розвідках (див. роботи Т.П. Беценко, З.С. Василько, Н.М. Данилюк, Н.М. Журавльової, Н.С. Колесник, О.В. Сімович) [14].

Матеріали та методи. Мета статті полягає у дослідженні тих тюркізмів, що функціонують у фольклорних текстах українського народу, насамперед історичних піснях, а також у представленні зразків лексикографічної параметризації лексем тюркського походження у «Словнику мови українського фольклору». Матеріал, використаний у цій розвідці, був вилучений нами зі збірки фольклорних текстів «Історичні пісні» (1970) [15]. Для проведення дослідження було застосовано метод вибірки, за допомогою якого ми здійснили відбір одиниць необхідних для здійснення зазначеної мети. Для з'ясування походження слова, встановлення його тюркомовної основи залучено етимологічний аналіз. Для здійснення системного опису вжитих в історичних піснях українського народу слів тюркського походження використано метод лексикографування.

Результати. Словники завжди відігравали й відіграватимуть велику роль у становленні культури певного народу, його мови. У них відображаються знання, які накопичило те або те суспільство, відбиваються здобутки народу, надбані ним у певну епоху, наслідки

міжкультурної комунікації, різномірної взаємодії між народами (військової, торговельно-економічної, культурно-духовної та ін.). Тюркські мови істотно впливали на українську мову, збагатили її словниковий склад різноматематичними лексемами. Деякі із засвоєних тюркізмів навіть набули в українській мові національно-культурного наповнення (**козак, кобза** та ін.).

Лексика, що проникає до української мови усним шляхом, зазвичай характеризується високим ступенем засвоєності. Оскільки тюркізми теж проникали здебільшого до словникового українського фонду саме таким шляхом, усним, то значна їхня частина вже давно органічно співіснує в лексико-семантичній системі української мови, успішно асимілювалася відповідно до лексико-граматичних та інших закономірностей вищезазначеної мови. Загалом із мов тюркських народів запозичено деякі назви на позначення предметів і понять, пов'язаних із військовою справою (**кинджал, орда, осавул, сагайдак**), найменування осіб, що належать до різних соціальних прошарків, груп населення (**бай, баша, хан, султан, гайдамака, козак, чумак, чабан**), назви деяких природних явищ (**буран, туман**), найменування фінансово-економічних понять (**аршин, базар, кабала, казна, могорич**), назви тварин і понять, пов'язаних із тваринництвом (**баран, батіг, беркут, бугай, буланний, ішак, кабан, каракуль, отара, сазан, судак, табун**), найменування рослин (**айва, гарбуз, кавун, тютюн**), назви продуктів харчування (**балик, ізіум, лапша, кумис, ковбаса, халва, шашлик**), найменування одягу та взуття (**башлик, бешмет, каблук, каптан, тюрбан, халат, чалма, чобіт**), назви посуду (**таз, чарка**), найменування поселень, будівель (**аул, кишлак, амбар, сарай, шатро**). Слова тюркського походження мають і деякі виразні фонетичні риси, зокрема наявність одного й того самого голосного в усіх складах слова (**майдан, урюк, чалма**). Характерною ознакою для них є й наявність наприкінці слова звукосполук **-ак, -ан, -ча** (**судак, баштан, алича**), а також вживання на початку таких частин слова, як **бах, баш** (**бахрома, бахча, башка**).

Схематично словникова стаття матиме такий вигляд: 1) заголовне слово; 2) граматична інформація про нього (рід, закінчення родового відмінка, число за необхідності); 3) стилістичні ремарки (*іст.* – історичне, *зневажл.* – зневажливе, *розм.* – розмовне, *перен.* – переносне, *збірн.* – збірне), тлумачення, ілюстрація та інформація про те джерело, звідки добирався контекст. Остання включатиме: 1) назву збірки; 2) прізвище й ініціали упорядника або укладача; 3) місце видання; 4) назву видавництва; 5) рік виходу; 6) вказівку на сторінку; з якої було вилучено ілюстрацію. Найповніший варіант такої статті, як ми же зазначали в одній із наших попередніх розвідок, загалом виглядатиме так: 1) реєстрове слово; 2) граматичні показники слова з урахуванням специфіки фольклору (паралельні закінчення в родовому відмінку **-а (-я)/-у (-ю)** іменників II відміни чоловічого роду, варіанти флексії **-а/-я** після *ц* в іменниках чоловічого та середнього роду цієї ж відміни, паралельні закінчення **-і/-и** в родовому відмінку

III відміни іменників жіночого роду, повні та короткі форми прикметників, а також закінчення нестягнених форм прикметників, порядкових числівників, займенників прикметникового типу, паралельні форми інфінітива на **-ти і -ть**, зрідка **-чи**; 3) стилістичні ремарки, що будуть розширені відповідно до особливостей фольклору (наприклад, буде додано позначку *симв.* – символічне, ремарки для відображення художніх словесних засобів фольклору, наприклад *евф.*, *перифр.*, *плеон.*, *тавт.*), ті, що вказуватимуть на жанрову специфіку словесного засобу (дум., заг., казк. й подібні); 4) тлумачення (за переносних значень за необхідності вказуватимемо вид перенесення – *симв.*, *метаф.*, *метон.*, *синеkd.*) (загалом пропоновані стилістичні ремарки для Словника мови фольклору були також описані нами в одній із попередніх наших розвідок [16]; 5) контексти, що демонструють можливість уживання слова в певному значенні; 6) джерело (із зазначенням сторінки та інших вихідних даних збірки фольклорних текстів); 6) ідіоматику, що фіксуватиме фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення, компаративні фразеологізми, фразеологічні вирази (приказки, прислів'я); 7) текстово-образні одиниці (евфемізми, перифрази, плеоназми, тавтології, порівняння); 8) інформацію про сполучуваність слова (наприклад, типові атрибутивні сполуки, інші сполуки, що претендують на певну усталеність, регулярність відтворювання); 9) асоціативні зв'язки, уявлення про описуване слово, реалізоване здебільшого в народних загадках [17, с. 235–236].

У цій статті ми проаналізували трохи більше трьох десятків словесних одиниць тюркського походження, використаних у вищезазначеній збірці історичних пісень, що цілком достатньо для попереднього уявлення про досліджувані мовні факти, але в перспективі для виявлення масштабів на мову фольклору загалом впливу та окрему його жанрів зокрема необхідно залучити для аналізу більше текстів, як історичних пісень, так й інших жанрових різновидів усної народної творчості українців.

Подано далі лексикографічний опис таких назв. Семантику внесеного до реєстру слова ми зв'язали з існуючими тлумачними словниками української мови, але подаємо загалом авторське визначення описуваних лексем. В аналізованій нами збірці помітну групу становлять назви осіб за національністю, соціальним станом, інколи за приналежністю до мусульманської релігії. Найменування осіб за національністю репрезентовані лексемами **турок, турчин, турки, татарин, татари, ногайці**. У прямому значенні етноніми «турок», «турчин», «татарин» використовуються для називання окремого представника того чи того тюркського народу. Однак у текстах українських історичних народних пісень вони набувають переносного значення. У цих запозичених із тюркських мов словах з'являється відтінок збірності, й іменник в однині фактично починає називати множину.

ТҮРОК, -рка, ч. 1. Окремий представник народу Туреччини. ...*Коло огню турок сидить, / Турок сидить* –

коня держить, / Коня держить за підводи, / За поводи шовковії... (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 54). 2. перен., збірн. Турки. «Сідлай мі, тату, коня бистрого, / Злагоди мі, тату, меч а острого, / Най я поїду, турка догоню, / Моє Підгор'я назад оберну, / Назад оберну, краще осаджу» (Там само, с. 30); Ой в городі у Тавані / Три квіточки в'ється, / За городом Келебердою / Овраменко з турком б'ється (Там само, с. 34).

ТУРЧІН, -а, ч. Те саме, що **ТУРОК**. 1. *Верх Бескида калинова / Стоїть мі там корчма нова, / А в тій корчмі турчин піє, / Пред ним дівча поклон біє...* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 38). 2. перен., збірн. Ой не за великі гроші вбито – / За жупан голубенький, / Не потурав вражий син турчин, / Що він козак молоденький ... (Там само, с. 34).

Активно використовується в історичних піснях українського народу форма множини – **турки**. **ТУРКИ**, -ів, *мн.* Основне населення сучасної Туреччини; // *іст.* народ, що разом із татарами здійснював напади на українські землі. *Коли турки воювали, / Білу челядь забирали* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К., 1970. С. 39); *Взяли турки по два шнурки / З хлопця молодого* (Там само, с. 44); *Да вже шаблі заіржавіли, мушкети – без курків, / А ще серце козацьке не боїться турків!* (Там само, с. 152).

Запозичена з тюркських мов лексема «татарин» у текстах аналізованої збірки виявляє себе тільки зі збірним значенням і має виразне історичне значення. **ТАТАРИН**, -а, ч., збірн. *іст.* Представник тюркських і монгольських племен, пізніше так називали основне населення Кримського ханства. «*Татарине, татарине, / Чого ти тут прийшов?...*» (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 44).

Частіше за однину в аналізованих текстах уживається лексема в множині – **татари**. **ТАТАРИ**, -ів, *мн.*, *іст.* Переважно тюркські та монгольські племена, представники давнього войовничого державного утворення – Золотої Орди, а згодом його спадкоємниці – Кримського ханства, що часто нападали на Київську Русь, пізніше – Україну. *Мою дівоньку татари взяли, / Татари взяли, / Татари взяли, туркам продали* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 32); *Я тії турки конем розжену, / Тії татари мечем розсічу* (Там само, с. 32); *За річкою вогні горять, / Там татари полон ділять* (Там само, с. 33).

Поряд зі стилістично нейтральною лексемою **татари** в текстах історичних пісень українського народу використовують інколи й емоційно забарвлену **мурзак**, утворену від запозиченого з тюркських мов слова «мурза» (татарське *murza* «мурза, господар»), яке вважають таким, що походить загалом від персидського *mīrzā* і є результатом стягнення *āmīr-zādā* «князівський син» [18, т. 3, с. 537].

МУРЗАКІЙ, -ів, *мн.*, ч., *зневажл.* Те саме, що **ТАТАРИ**. Ой як почали превражі мурзак / Козака

Супруна в'язати, / Гей, ой став козак, став Супрун / Стиха голос промовляти: «Не в'яжіть мене, превражі мурзак, / Назад рученьками, / Гей, хоч виведіть, а хоч винесіть / Мене на Савур-могилу» (упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 85).

Тільки в множині фіксуємо в досліджуваній збірці запозичену назву на позначення ще однієї тюркомовної народності – **ногайців**. **НОГАЙЦІ**, -ів, *мн.*, *іст.* Тюркомовний народ Північного Кавказу, що сформувався в Ногайській орді; пізніше значна його частина злилася з кримськими татарами й турками. *Стали ж вони [пикінери] утікати, / Стали топитися, / А ногайці з сильним обозом / Стали ломитися* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 97).

Фіксуємо у складі текстів історичних пісень назву **бусурман**, що вказує на її приналежність до магометанської віри. Очевидно, вона була запозичена з кримсько-татарської мови, «в діалектах якої форма бусурман могла бути результатом фонетичної видозміни арабсько-персидської форми *мусулман* < *муслим* -*ān* «мусульманин» [18, т. 1, с. 307].

БУСУРМАН, -а, ч. Людина магометанської (мусульманської) віри. *Ой між ними один [жупан] із самого хана, / Ой доб'юся я до нього, злого бусурмана!* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 35).

Поряд з одниною наявна в досліджуваних текстах і форма множини, яка має більшу частоту вживання. **БУСУРМАНИ**, -ів, *мн.* Магометанські віряни, послідовники ісламу. ...*Ой тепер, мій товаришу, / Пропали з долгами: / Прокляті бусурмани / Воли позаймали. / Що прокляті бусурмани / Воли позаймали, / Туди йшли з волами, / Відтіль – з батогами* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 165).

Назви осіб за соціальним станом представлені назвами урядових та вельможних осіб (**баша**, **хан**, **паша**). **ХАН**, -а, ч., *іст.* Титул монарха Кримськотатарської держави, правителя країн Сходу за часів Середньовіччя; людина, що мала цей титул. *Ой наладив два остроги, аж нігде дівати, / Сам поїхав пан Капниста до хана на обід* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 139); *Очаків достали і сам хан нам здався, / Вже на наших запорожців весь москаль / піднявся* (Там само, с. 169).

БАША, -і, ч., *іст.* **Турок-баша**, *турка-баші*, ч. Титул найвищих посадових осіб, вельмож і військових чинів у Туреччині. *Ой став же та ізмаїлівський баша / Білий флаг викидати; / Ой тоді стали славні запорожці / Запаси й ружжя відбирати* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 172); *Коли крикне турок-баша / Та на свої турки ...* (Там само, с. 96).

ПАША, -і, ч., *іст.* Почесний титул, яким називали найвищих військових та цивільних урядовців Османської імперії та султанської Туреччини; особа, що носила такий титул. *Як увійшли чорноморці / В лиман лодками водою, / Паша керменський уночі / Вийшов з кріпості з ордою* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Бере-

зовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 170); *Підійшли славні чорноморці / Дунаєм-водою, / Одбили весь запас турецький / І полонили пащу з ордою* (Там само, с. 171).

Наявні в аналізованих фольклорних текстах і назви, що вказують на приналежність особи до військового стану. Наприклад, запозичення з турецької мови **яни-чари** (тур. *yeniçeri* – нове військо).

ЯНИЧАРИ, -ів, *мн., іст.* Солдати регулярних піхотних військ Туреччини, що були створені у XIV ст. султаном Мурадом I та проіснували до XIX ст., формовані спочатку переважно з полонених, захоплених і спеціально виховуваних у фанатичній відданості султанові християнських дітей, обернених в ісламську релігію. *Ведмедівська попівна / Голос учинила: / Сімсот турок-яничар / З коней повалила* (Історичні пісні, упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 51).

На позначення турецько-татарської військової сили в історичних піснях українського народу часто використовується іменник зі збірним значенням «орда», який запозичено з тюркських мов й етимологію якого зводять до тюркського *орут*, що буквально означає «стояти, розташуватися табором, зупинятися» [18, т. 4, с. 210].

ОРДА, -и, *жс., іст., збірн.* Об'єднання, здебільшого адміністративно-військове, у монгольських і тюркських народів, кероване одним ханом. // *Золота Орда; державне утворення часів Середньовіччя в монгольських і тюркських народів; також його територія.* // *Турецько-татарське військо. Ой то ж не хмара, то ж орда іде, / А Коваленко та передочок веде* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 36); *«Мене, мати, мене, мати, / Орда знає – / В чистім полі об'їжджає, / В чистім полі об'їжджає, / В чистім полі об'їжджає»* (Там само, с. 58); *Зажурилась Україна, / Бо нічим прожити, / Витоптала орда кіньми / Маленькій діти, / Котрі молодії – / У полон забрато...* (Там само, с. 37), *«А я ляхів не боюся / І гадки не маю – За собою великую / Потугу я знаю, / Лице й орду татарськую / За собою веду, – / А все тото, вражі ляхи, / На вашу біду* (Там само, с. 69); *Висипали козаченьки з високої гори, / Попереду козак Хмельницький / на воронім коні: / «Ступай, коню, дорогою широко ногами, / Недалеко Берестечка і орда за нами* (Там само, с. 73); *...Гей, зібрав [козак Супрун] військо славне запорізьке, / Та й пішов орду бити* (Там само, с. 85).

Із військовою діяльністю безпосередньо пов'язаний один із національно значущих та вагомих прошарків давнього традиційного українського суспільства, що відіграв помітну роль у процесах державотворення, – козацтво. Слово «козак» належить до давніх запозичень із тюркських мов, яке було засвоєне українською мовою усним шляхом, максимально закріпилося в ній і навіть стало своєрідним національно значущим маркером для української культури та історії.

КОЗАК, -а, *ч., іст.* Представник вільного соціально-військового стану (козацтва), який відігравав активну роль в суспільному житті України протягом XV–XVIII ст. і формувався переважно з утікачів, що зазнавали різ-

ного гніту (селян, міської бідноти) і втікали від нього на південноукраїнські землі та брали безпосередню участь у визвольній боротьбі українців проти турецько-татарських і польських поневолювачів. // *Нащадок людини відповідного соціального стану. Ой був на Січі старий козак / На прозвище Чалий, / Вигодував сина Саву / Козакам на славу* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 126); *От і старій бабусеньці голову зрубали, / От се за те, що бабуся козака ховала* (Там само, с. 130); *Мріє, мріє ясен місяць, а в неділю рано / У сотника Лавріна козаків повішано!* (Там само, с. 140).

Тюркське походження має й лексема «отаман», запозичена з кримськотатарської мови (від *ата* «батько» і *ман* – збільшувальний суфікс). **ОТАМАН**, -а, *ч. 1. іст.* Виборний чи призначений ватажок козаків. *За отаманом Остряницею / Женуть ляхи кіньми, / Ще й біжать пішаницею.; / Пани хочуть Остряницю упіймати, / А славне військо запорізьке / Щоб посікти-порубати* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 66). 2. *заст.* Організатор, керівник, ватажок // *перен.* Очолювач певної виробничої групи людей (чумаків та ін.). *Палає Умань, гей, горить Вербівка, / Вітер дим розганяє, / Ой наш отаман, отаман Гонта, / На хлопців своїх гукає* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 135); *Ей, Гавриленку, ох, ти, отамане, / Будем життя дарувати, / Будем тебе і твою валку / За сім верстов обминати* (Там само, с. 169).

Із тюркських мов запозичено ще одну назву військово-адміністративної посади – **осавул** (*yasaul* «начальник»). В аналізованій збірці маємо відповідно до тюркського *ясаул* відповідник без йотації та епентезою *в*, оскільки звукосполука *ау* не властива українській мові, не відповідає її фонетичним закономірностям.

АСАВУЛА, -и, *ч., іст.* Військове звання часів Гетьманщини; виборна особа в Україні, що займала відповідну адміністративно-військову посаду в XVII–XVIII ст. *Отаман же з асавулою пана реймента просять / Та й до бога жалібненько свої руки вносять: «Визволь же нас, милий боже, та з тої неволі / Та дай ще раз засіяти козацької волі!»* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 140).

Виразну тюркську основу має й назва однієї з найвищих керівних посад у Війську Запорізькому – **кошовий**, що утворена від тюркізму «кіш» (табір, стійбище, стан), який теж представлений в українській мові.

КІШ, коша, *ч., іст.* Козацький військовий табір, стан у XIV–XVIII ст.; козацький загін, військо // Місце, де перебували запорізькі козаків, Запорізька Січ; орган управління козаками на Січі. *Перелетів [отаман Остряниця] Дніпро з кошом, / Як лебідь-птиця* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 66); *Та й повів свій кіш / Отаман Остряниця / У московські землі, / Щоб там поселиться* (Там само, с. 66–67).

КОШОВІЙ, -ого, *ч., іст.* Виборна адміністративно-військова посада в Запорізькій Січі; отаман на Запоріжжі, очолювач козацького війська. *Ой наш батько,*

пан кошовий; / По козаках тужить: / Ой хто б піймав пана Саву, – / Сам йому послужить... (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 127); *Стережися, батьку кошовий, / Щоб не було зради...* (Там само, с. 151); *Ой заплакав пан кошовий, / Від цариці йдучи* (Там само, с. 154).

Запозиченням зі східних мов також є ще одна назва особи, що безпосередньо пов'язана з козацьким побуту, – **джуро**. **ДЖУРА**, -и, ч., іст. Зазвичай молодий хлопець, що виконував роль військового помічника, зброєносця козацької української старшини в XVI–XVIII ст. *«Ой поїдьмо, малий джуро, та на Сорочу могилу, / Одвідаєм, джуро малий, вражу людську силу...»* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 73); *Як став джуро, малий хлопець, коника сідлати, / Стали в того кониченька ніженьки дрижати* (Там само, с. 79).

Із турецької мови запозичено ще одну назву, безпосередньо пов'язану з національно-визвольним рухом українського народу, що став відомим в історії під назвою Коліївщина. Цей рух був спрямований проти гноблення шляхтою українського народу. Повстання козаків і селян спалахнуло на Правобережній Україні (Київщині, Брацлавщині, Волині). Учасників цього руху називали гайдамаками (від турецького *haydamak* – розбійник).

ГАЙДАМАКА, -и, жс. Повстанець, учасник українського народно-визвольного руху XVIII ст., козацько-селянського повстання, що спалахнуло на Правобережній Україні як крайня реакція на утиски українського населення польською шляхтою. *Ох, як поїхав наш пан Лебеденко / Аж у Польщу за мукою, / Зустрічають його гайдамаки / В темній лузі над рікою* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 131).

Помітним соціально-економічним явищем у житті України XV–XIX ст. було чумацтво. Учасників цього промислу називали чумаками. Уважається, що лексема «чумака» теж має тюркське походження (турецьке *çomak* «булава або довгий ціпок», турецьке *çomakdar* «той, хто носить булаву», уйгурське *çomak* «міцний»). Однак при цьому перехід до тієї семантики, яке це слово має в українській мові, виглядає не надто прозорим.

ЧУМАК, -а, ч. Особа, що займалася поширенням в Україні протягом XV–XIX ст. торговельно-візницьким промислом, що полягав у транспортуванні та продажу різних товарів, переважно солі та риби. *Виганяє чумака сірі воли / Та на ранню росу* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 163).

Зустрічаємо в текстах історичних пісень ще запозичення з турецької мови на позначення людини, яка втратила здатність рухати певною частиною тіла, позбулася її зовсім (турецьке *kalak* «безформний, спотворений» і *kalik* «недостатній, відсутній, такий, що має певний дефект»).

КАЛІКА, -и, ч. і жс. Людина, яка має певний дефект від народження або яка втратила через війну, внаслідок виробничої чи побутової травми певну частину тіла, здатність рухати нею. *Пушли хлопці на войницю / Та*

пушли навіки, / Усталися жони, вдови, / Сироти, каліки (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 163).

В історичних піснях українського народу маємо деякі назви тюркського походження на позначення природних об'єктів. Наприклад, турецьке **байрак**. Щоправда, думки стосовно слова, від якого утворилася вищезазначена лексема, розходяться. Більшість дослідників виводить його від *bayır* «зарослий деревами гірський схил, горб». Є спроби вивести походження вищезазначеного слова від турецьких слів *buğrak* «ущелина, прірва» і *burak* «непридатна земля».

БАЙРАК, -у, ч. Ліс у глибокій западині або яр, порослий чагарником, лісовими деревами. *Поїхав козак в зелений байрак, / Став коня напувати, / А за ним, за ним а пан Журавський, – Хоче в неволю взяти* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 99–100).

Із татарської мови ще за часів існування такого державного утворення, як Київська Русь, було засвоєне слово «базар», яке вважають таким, що походить від персидського *bāzār* «критий ринок» [16, т. 1, с. 114].

БАЗАР, -у, ч. Місце, у якому відбувається торгівля продуктами харчування та іншими товарами широкого вжитку. *А в Ростові на базарі / В барабан пробили, / Щоб бурлаки безбілетні / В Ростові не жили* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 178).

Із тюркських мов запозичено й таке значущє для українців слово, як **майдан** (від перського *mejdan* – «площа; арена» або від арабського *maydān* («віддаль; обсяг, царина, місце для гри»)) [18, т. 3, с. 361].

МАЙДАН, -у, ч. Площа; великий простір, зазвичай незабудований, у селі чи місті. *Наробили вражі пани / У Варшаві дива, / Як помирав на майдані / Курінний Сулима* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 178).

Із тюркських мов запозичено й назви таких знарядь і пристосувань, як **аркан**, **кайдани**, **нагайка**. Лексему «нагайка» вважають похідним утворенням від етноніма «ногаєць», «ногайський» [18, т. 4, 20–21].

АРКАН, -а, ч. Пристосування у вигляді довгого мотузка із зашморгом, яким ловили тварин (переважно коней) і який використовували татари під час набігів на українські села. *А в долині бубни гудуть, / Бо на заріз людей ведуть: / Коло шиї аркан в'ється, / І по ногах ланцюг б'ється* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 33).

НАГАЙКА, -и, жс. Батіг із коротким пужалом, сплетений зазвичай із шкіряних ремінців. *«Казав, мамцю, не раз, не два, / Що в козака нагайки нема, / Да мені нагайку в скарб дають, / На сторожу висилають»* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 52–53).

Походження лексеми «кайдани» виводять від арабського слова *kajdāni* (4, т. 2, с. 20–21). **КАЙДАНИ**, -ів, мн. Ланцюги, зроблені у вигляді кілець із заліза, які замикають на руках або ногах в'язня чи арештанта. *В некрути забрали / Ще й попарували, / На руки*

й на ноги / Кайдани наклали (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 161).

Із татарської мови запозичено назву такого музичного інструмента, як барабан. **БАРАБАН**, -а, ч. Музичний ударний інструмент у формі порожнього широкого циліндра, обтягнутого з обох боків шкірою. *Попереду йдуть генерали, / А за ними б'ють у барабани: «Не журіться, молоді гусари!»* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 147).

В історичних піснях українського народу натрапляємо й на побутові назви, запозичені з тюркських мов. Запозиченням із татарської або турецької мови вважається назва такого одягу, як опанча. **ОПАНЧА**, -і, ж. Давній верхній одяг у вигляді широкого плаща. *«А я тебе, мій Нечаю, / Не убезпечая: / Держи собі шабелечку / Та під опанчею!»* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 74).

До запозичень із тюркських мов відносять й назви таких побутових реалій, як люлька, тютюн і торба. Лексема «люлька» до української була запозичена з турецької мови (турецьке *lüle, lülâ* «трубка для паління») та походить, очевидно, від перського *lulâ* [18, т. 3, с. 326].

ЛЮЛЬКА, -и, ж. Пристосування для паління тютюну, яке складається з трубчастої частини, яку курець бере до рота, та чашечки для насипання тютюну. *А позаду Сагайдачний, / Що проміняв жінку / На тютюн да люльку, Необачний!* (упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 63).

Слово «торба» (*torba*) в кримсько-татарській та турецьких мовах функціонує у значенні «мішок». Приблизно таке значення маємо й у сучасній українській мові. **ТОРБА**, -и, ж. Дорожній мішок, який носили за плечима. *Ой Канадо, Канадочко, / Яка ти зрадлива, / Не одного чоловіка з торбами пустила* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 217).

Лексема «тютюн» була запозичена з турецької мови (турецьке *tütün* – «тютюн, дим») [4, т. 5, с. 696]. **ТЮТЮН**, -у, ч. 1. Однорічна або багаторічна рослина родини пасльонових, листя якої містять нікотин. *Женуть батька в степ косити, / Сина –молотити, / Третю дочку-паняночку – / Тютюну садити* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 100). 2. Подрібнені та висушені листя й стебла цієї рослини, використовувані для паління, інколи нюхання чи жування. *Мені з жінкою не возиться; / А тютюн да люлька / Козаку в дорозі / Знадобиться!* (Там само, с. 63).

До запозичень із цих мов належить також таке сучасне фінансово-економічне поняття, як «могорич». У давнину він був елементом звичаєвого права, оскільки виконував функцію остаточного узаконення укладеної угоди, яка з моменту розпивання хмільних напоїв (могоричу) вважалася непорушною. Слово «могорич» запозичене, очевидно, через посередництво тюркських мов з арабської (арабське *Mahāridž* – витрати) [18, т. 3, 494].

МОГОРІЧ, -у, ч., розм. Розпивання алкогольних напоїв, що символізувало завершення якої-небудь

справи, узаконювало результати певної угоди (із приводу продажу чи купівлі чого-небудь, заручин). *Неправду ти кажеш, неправду говориш, / Бо ми в твого пана коні покупили, / На гнилій колоді гроші полічили, / На гнилій колоді гроші полічили, / З глибокої криниченьки могорич запили* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 130).

До запозичених слів тюркського походження в історичних народних українських піснях належить й одне з основних найменувань кінської масті, зокрема таке, як **буланий**. **БУЛАНІЙ**, -а, -е. Такий, що має світло-рудий колір (переважно про масть коня) //у зн. ім. -ого. Кінь такого кольору, масті. *«Ой я ляхів, ой я панів не боюся, / Є ще в мене кінь буланий – з ляхами поб'юся...»* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 72). *Ой їхав Харко та із Жаботина, / Меду й горілки напився, / Ой він своєму коню буланому / Та на гривоньку схилився* (Там само, с. 132); *Ой як крикне козак Перебийніс на джурю / малого: / «Ой сідлай, джуро, ой сідлай, малий, мені / буланого, / Ой сідлай же другого – гнідого старого; / Та підтягай, малий джуро, та попруги стуга* (Там само, с. 72).

Запозиченням із тюркських мов вважається й така кольорова ознака, як карий. **КАРІЙ**, а, -е. Темно-брунатного кольору (здебільшого про очі, інколи масть коня). *І там твого пана Йвана спати положили: / До землі очима, до неба плечима, / Тобі його не видати карими очима* (Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовського. К. : Рад. письменник, 1970. С. 130–131).

Висновки. Отже, тюркізми посідають помітне місце в історичних піснях українського народу. У текстах цього фольклорного жанру наявні етнічними для позначення різних тюркських етнічно-мовних спільнот (**мурзак**, **ногайці**, **татари**, **турки**), найменування осіб за різними ознаками (належністю до магометанської релігії (**бусурман**), певного соціального стану (титулів правителів, урядовців – **баша**, **паша**, **хан**), приналежністю до військового стану султанської Туреччини (**яничари**) чи козацької України (**асавула**, **козак**, **кошовий**, **отаман**), за промислом, яким займається особа (**чумаки**), участю в народно-визвольних рухах – **гайдамака**, фізичними дефектами – **каліка**), назви військово-адміністративних формувань (**кіш**, **орда**), назви просторових природних понять (**байрак**) та штучних, створених людиною (**базар**, **майдан**), назви музичних інструментів (**барабан**), найменування різних пристосувань і знарядь (**аркан**, **кайдани**, **нагайка**), назви понять, пов'язаних із побутом (**люлька**, **опанча**, **тютюн**), найменування ознак (**буланий**, **карий**). У подальшому для отримання більш цілісного уявлення про масштаби впливу тюркських мов на лексичний склад мови народної української словесності необхідно буде залучити фактаж і з творів інших її жанрів. Тюркські за походженням лексеми неодмінно мають увійти до реєстру «Словника мови українського фольклору», бо вони давно вже стали органічною частиною української національної мови, а деякі з них настільки глибоко увійшли до словесного фонду української мови, що стали вагомим набутком традиційної матеріальної й духовної куль-

тури українців, сповнилися національно-культурним змістом, який відбиває певні значущі для українського віхи його становлення та розвитку (**гайдамака, козак,**

майдан та ін.). Може бути створений і окремий спеціальний словник, присвячений описові тюркізмів, уживаних у мові фольклору.

Література:

1. Кримський А.Е. Тюрки, їх мови та літератури. Вип. II. Київ : УАН, 1930. 106 с.
2. Лучик В.В. Тюркізми в топонімії України: історико-етимологічний аспект. *Linguistica*. 2015. № 55. С. 251–262. <https://doi.org/10.4312/linguistica.55.1.251-262>.
3. Халимоненко Г. Тюркізми арабського походження в українській мові. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та література*. 2014. Вип. 1. С. 34–38.
4. Халимоненко Г.І. Тюркізми у професійно-виробничій лексиці української мови (лексика тваринництва): дис. ... докт. філол. наук : 10.02.13 ; 10.02.01. Київ, 1996. 417 с.
5. Халимоненко Г. Праці : у 5 томах. Т. 1. Тюркська лексична скиба українського словника. Київ, 2020. 592 с.
6. Дочу А.Р. Українські орнітоніми тюркського походження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 51. С. 195–197.
7. Дочу А.Р. Тюркізми-неологізми в українській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2018. № 37. Т. 4. С. 40–42.
8. Дутка О.Я. Тюркізми як джерело поповнення омонімів сучасної української мови. *Науковий огляд*. 2020. Т. 3. № 66. С. 162–174.
9. Мяло А.С. Тюркізми в українській історичній прозі (на прикладі роману «Мальви» Романа Іваничука). *Magisterium*. 2014. Вип. 57. С. 76–79.
10. Халимоненко Г.І. Тюркська військова лексика у мовленні українського козацтва : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1993. 23 с.
11. Рибалка Я. Тюркські лексичні запозичення у військовій терміносистемі XVII–XVIII ст. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2006. № 559. С. 241–245.
12. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В.М., 2015. 912 с.
13. Словник символів культури України / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренка. Київ : Міленіум, 2002. 260 с.
14. Сердега Р.Л. Фольклорна лексикографія як новий вектор розвитку українського словникарства. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2023. № 206. С. 128–135. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-206-19>.
15. Історичні пісні / упоряд. І.П. Березовський. Київ : Рад. письменник, 1970. 286 с.
16. Сердега Р. Стилістичні параметри лексикографічного опису мови фольклору. *Волинська філологічна: текст і контекст*. 2020. Вип. 29. С. 129–140.
17. Сердега Р. Методологічні засади розробки структури словникової статті для «Словника мови усної народної словесності» (сталі та текстово-образні одиниці). *Alfred Nobel University Journal of Philology*. 2023. № 2(26/1). С. 232–247. DOI: 10.32342/2523-4463-2023-2-26/1-17.
18. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / гол. ред. О.С. Мельничук. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 1. 632 с.; 1985. Т. 2. 572 с.; 1989. Т. 3. 553 с.; 2003. Т. 4. 657 с.; 2006. Т. 5. 705 с.

References:

1. Krymskyi, A.E. (1930). *Tiurky, yikh movy ta literatury* [Turks, their languages and literatures]. Issue II. Kyiv: Vyd-vo UAN, 106 p. [in Ukrainian].
2. Luchyk, V.V. (2015). *Tiurkizmy v toponimii Ukrainy: istoryko-etymolohichnyi aspekt* [Turkisms in the toponymy of Ukraine: historical and etymological aspect]. *Linguistica*. Vol. 55. No. 1.55 (1), pp. 251–262. <https://doi.org/10.4312/linguistica.55.1.251-262> [in Ukrainian].
3. Khalymonenko, H. (2014). *Tiurkizmy arabskoho pokhodzhennia v ukrainskii movi* [Turkisms of Arabic origin in the Ukrainian language]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Skhidni movy ta literatura* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Oriental languages and literature]. Issue 1, pp. 34–38 [in Ukrainian].
4. Khalymonenko H.I. (1996), *Tiurkizmy u profesiino-vyrobnychii leksytsi ukrainskoi movy (leksyka tvarynnytstva): dys. ... doktora filol. nauk: spets. 10.02.13 «Movy narodiv Azii, Afryky, aboryhennykh narodiv Ameryky ta Avstralii» 10.02.01 «Ukrainska mova»* [Turkisms in the professional and production vocabulary of the Ukrainian language (based on the material of livestock vocabulary): PhD thesis for the degree of Candidate of Philology: speciality 10.02.13 – Languages of the peoples of Asia, Africa, Aboriginal peoples of America and Australia 10.02.01 – Ukrainian language]. Kyiv: Instytut skhodoznavstva im. Ahatanhela Krymskoho NAN Ukrainy. 417 p. [in Ukrainian].
5. Khalymonenko, H. (2020). *Pratsi v piaty tomakh* [Works in five volumes]. Vol. 1. *Tiurkska leksychna skyba ukrainskoho slovnyka*. Kyiv, 592 p. [in Ukrainian].
6. Dochu, A.R. (2015). *Ukrainski ornitonimy tiurkskoho pokhodzhennia* [Ukrainian ornithonyms of Turkic origin]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Filolohichna»* [Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Series «Philological»]. Issue 51, pp. 195–197 [in Ukrainian].
7. Dochu, A.R. (2018). *Tiurkizmy-neolohizmy v ukrainskii movi* [Turkisms and neologisms in the Ukrainian language]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii Filolohiia* [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series Philology]. No 37, Vol. 4. pp. 40–45 [in Ukrainian].

8. Dutka, O.Ya. (2020). Tiurkizmy yak dzherelo popovnennia omonimiv suchasnoi ukrainskoi movy [Turkisms as a source of replenishment of homonyms in the modern Ukrainian language]. *Naukovyi ohliad [Scientific review]*. Vol. 3, No 66, pp. 162–174 [in Ukrainian].
9. Mialo, A.S. (2014). Tiurkizmy v ukrainskii istorychnii prozi (na prykladi romanu «Malvy» Romana Ivanychuka) [Turkisms in Ukrainian Historical Prose (on the Example of the Novel «Malvy» by Roman Ivanychuk)]. *Mahisterium [Magisterium]*. Issue 57: Movoznavchi studii, pp. 76–79 [in Ukrainian].
10. Khalymonenko, H.I. (1993). Tiurkska viiskova leksyka u movlenni ukrainskoho kozatstva: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukrainska mova [Turkic Military Vocabulary in the Speech of the Ukrainian Cossacks: thesis ... cand. philol. Sciences: 10.02.01 – Ukrainian language]. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Tarasa Shevchenka . 23 p. [in Ukrainian].
11. Rybalka, Ya. (2006). Tiurkski leksychni zapozychennia u viiskovii terminosystemi XVII–XVIII st. [Turkic lexical borrowings in the military terminology of the XVII–XVIII centuries.]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriya «Problemy ukrainskoi terminolohii» [Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series «Problems of Ukrainian Terminology»]*. No 559, pp. 241–245 [in Ukrainian].
12. Kotsur, V.P., Potapenko, O.I., Kuibida, V.V. (eds). (2015). Entsyklopedychnyi slovnyk symboliv kultury Ukrainy [Encyclopaedic dictionary of cultural symbols of Ukraine]. Korsun-Shevchenkivskiy: FOP Havryshenko V.M, 912 p. [in Ukrainian].
13. Kotsur, V.P., Potapenko, O.I., Dmytrenko, M.K. (eds). (2002). Slovnyk symboliv kultury Ukrainy [Dictionary of cultural symbols of Ukraine]. Kyiv: Milenium, 260 p. [in Ukrainian].
14. Serdeha, R.L. (2023). Folklor na leksykohrafiia yak novyi vektor rozvytku ukrainskoho slovnykarstva [Folklor lexicography as a new vector of development of Ukrainian lexicography]. *Naukovi zapysky. Seriya: Filolohichni nauky [Scientific notes. Series: Philological sciences]*. No 206, pp. 128–135. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-206-19> [in Ukrainian].
15. Berezovskyi, I.P. (comp.). (1970). Istorychni pisni [Historical songs]. Kyiv: Rad. pysmennyk, 285 p. [in Ukrainian].
16. Serdeha, R. (2020). Stylistychni parametry leksykohrafichnogo opysu movy folkloru [Stylistic Parameters of the Lexicographic Description of the Language of Folklore]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst: zb. nauk. pr. [Volyn philological: text and context: a collection of scientific papers]*. Issue 29: Ukrainska mova v suchasnomu naukovomu vymiri, pp. 129–140.
17. Serdeha, R. (2023). Metodolohichni zasady rozrobky struktury slovnykovoi statii dlia «Slovnyka movy usnoi narodnoi slovesnosti» (stali ta tekstovo-obrazni odynytsi [Methodological principles of developing the structure of a dictionary entry for «DICTIONARY OF THE LANGUAGE OF ORAL FOLKLORE» (stable and textual and figurative units)]. *Alfred Nobel University Journal of Philology*. No 2 (26/1), pp. 232–247. DOI: 10.32342/2523-4463-2023-2-26/1-17.
18. Melnychuk, O.S. (ed.). (1982-2006). Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy. V semy tomakh [Etymological dictionary of the Ukrainian language. In seven volumes]. Vol. 1–5. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОМОВИ ФЕДЕРАЛЬНОГО КАНЦЛЕРА НІМЕЧЧИНИ ОЛАФА ШОЛЬЦА У БУНДЕСТАЗІ (27.02.2022)

Солощенко Вікторія Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри теорії та практики романо-германських мов
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-5888-3796

Соколова Ірина Валентинівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики романо-германських мов
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0001-5190-5254

У статті окреслено лексико-стилістичні особливості офіційної промови федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца у Бундестазі (27.02.2022). Об'єктом наукових спостережень була офіційна промова федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца. Предметом наукових спостережень вибрано лексико-стилістичні особливості політичної промови федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца на матеріалі зазначеної промови. Констатовано, що у сучасному суспільстві зростає значимість політичної комунікації, оскільки в умовах демократичного соціального устрою питання влади відкрито обговорюється, рішення цілої низки політичних проблем залежить від того, наскільки адекватно та своєчасно ці питання будуть інтерпретовані мовою. Безумовно, що мова впливає на політику, є інтегральним елементом політичної сцени; політика є мовленнєвою діяльністю, у якій мова використовується для інформування про політичні проблеми і для переконання в необхідності взяти участь у діях, пов'язаних із цими проблемами. Доведено, що промова федерального канцлера Олафа Шольца у Бундестазі (27.02.2022) стала історичною й змінила траєкторію світової політики. Установлено, що до лексико-стилістичних особливостей офіційної промови федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца у Бундестазі (27.02.2022) належать: уживання «простої, зрозумілої мови» (у його мовленні переважають прості складносурядні й інколи ускладнені речення); наявність великої кількості звертань, які встановлюють контакт з аудиторією і привертають увагу; присутність риторичних запитань, що актуалізують тему виступу, тощо. З'ясовано, що стилістичні фігури (порівняння, персоніфікація, метафора, анафора, епіфора, паронимазія, асиндетон, паралелізм), які використовує Олаф Шольц, роблять його промови простішими для сприйняття, цікавими, привертають увагу адресата незвичайністю сполучень, виражають певну оцінку. Установлено, що промова німецького канцлера основана на загальноновживаній літературній лексиці, відомій усім членам комунікативного співтовариства. Така лексика набуває політико-ідеологічних значень і відтінків – стає тематичною лексикою. Серед інших лексичних особливостей промови Олафа Шольца виділяємо політичні терміни, власні назви, сталі звороти тощо.

Ключові слова: промова, виступ, аргументація, комунікація, лексико-стилістичні особливості, політична промова, політична комунікація, самопрезентація.

Soloshchenko Victoria, Sokolova Iryna. Lexico-stylistic features of the speech of the Federal Chancellor of Germany Olaf Scholz in the Bundestag (27.02.2022)

The article outlines the lexical and stylistic features of the official speech of the Federal Chancellor of Germany Olaf Scholz in the Bundestag (February 27, 2022). The object of scientific observation was the official speech of the Federal Chancellor of Germany, Olaf Scholz. The lexical and stylistic features of the political speech of the Federal Chancellor of Germany, Olaf Scholz, based on the material of the said speech, were chosen as the subject of scientific observations. It was established that the importance of political communication is growing in modern society, because in the conditions of a democratic social system, the issue of power is openly discussed, the solution to a number of political problems depends on how adequately and timely these issues will be interpreted in language. Of course, language affects politics, is an integral element of the political scene; politics is a speech activity in which language is used to inform about political issues and to persuade the need to participate in actions related to these issues. It has been proven that Federal Chancellor Olaf Scholz's speech in the Bundestag (February 27, 2022) became historic and changed the trajectory of world politics. It was established that the lexical and stylistic features of the official speech of the Federal Chancellor of Germany Olaf Scholz in the Bundestag (February 27, 2022) include the use of "simple, understandable language" (in his speech, simple complex and sometimes complicated sentences prevail); the presence of a large number of appeals that establish contact with the audience and attract attention; the presence of rhetorical questions actualizing the topic of the speech, etc. It was found that the stylistic figures (comparison, personification, metaphor, anaphora, epiphora, paronomasia, asyndeton, parallelism) used by Olaf Scholz make his speeches easier to understand, interesting, attract the addressee's attention with unusual combinations, express a certain assessment. It has been established that the speech of the German chancellor is based on commonly used literary vocabulary known to all members of the communicative community. Such vocabulary acquires political and ideological meanings and shades – it becomes a thematic vocabulary. Among the other lexical features of Olaf Scholz's speech, we highlight political terms, proper names, fixed turns, etc.

Key words: speech, presentation, argumentation, communication, lexical and stylistic features, political speech, political communication, self-presentation.

Вступ. У сучасному глобалізованому світі XXI ст. інформація, яка транслюється через мову (здатність людини говорити, розмовляти, висловлювати власні думки), реалізує провідну її функцію – персуазивну, що передбачає регулювання світогляду і поведінки громадян.

Відомий німецький учений-енциклопедист, перший теоретик у галузі мовознавства Вільгельм фон Гумбольдт стверджував, що мова є не просто засобом спілкування людей, підтримки суспільних зв'язків, вона закладена в самій природі людини й необхідна для розвитку її духовних сил та формування світогляду [2]. Загальновідомим є його вислів про те, що «мова – це наче зовнішній прояв духу народів; їхня мова є їхнім духом і їхній дух є їхньою мовою» (*Die Sprache ist gleichsam die äußerliche Erscheinung des Geistes der Völker; ihre Sprache ist ihr Geist und ihr Geist ist ihre Sprache*) [11]. Філософська концепція мови Вільгельма фон Гумбольдта визначається ідеями німецької класичної філософії, а її теоретико-методологічною основою є антропологічний підхід до мови, за яким вивчення мови повинно здійснюватися в тісному зв'язку зі свідомістю й мисленням людини, її культурою та духовним життям. Гумбольдт доводив нерозривність понять «мова» і «народ», «мова» і «культура». Дослідження мовної особистості політичних лідерів, виявлення механізмів створення та функціонування політичних текстів, аналіз політичних промов як способу впливу на націю і світ є актуальними та потребують ретельного вивчення [12].

Метою статті є висвітлення лексико-стилістичних особливостей офіційної промови федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца у Бундестазі (27.02.2022).

Матеріали та методи. Джерельною базою наукової статті стали праці зарубіжних (Дж. Комаров, Д. Паркін, Ж.-Б. Марселезі, Р. Барт та ін.) та вітчизняних (Ф. Бацевич, Є. Боринштейн, Г. Почепцов, О. Яшенкова та ін.) науковців у галузі дослідження тексту. Теоретичним матеріалом наукового дослідження слугувала офіційна промова федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца у Бундестазі.

Для ефективного досягнення мети використано описово-аналітичний метод – для ідентифікації даних, отриманих під час дослідження лексико-стилістичних особливостей промови федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца; метод когнітивного картування – для прикладного аналізу у сфері міжнародної політики, спрямований на виявлення того, яким чином політичний діяч сприймає певну політичну проблему, а також установлення його імовірнісної реакції на розвиток подій; компаративний аналіз – для виокремлення прагмалінгвістичних особливостей промов; прагмалінгвістичний аналіз – для визначення прагматичних аспектів впливу публічних промов на широкий загал.

Результати. Федеративна Республіка Німеччина відзначається партійною демократією, тобто всі політичні партії виразно визначають її політичну ситуацію у відповідній федеративній землі. У німецькому

Бундестазі сьогодні існують такі політичні партії: Християнсько-демократичний союз Німеччини (ХДС) (*Christlich Demokratische Union, (CDU)*), Християнсько-соціальний союз у Баварії (ХСС) (*Christlich-Soziale Union in Bayern, (CSU)*), Вільна Демократична партія (ВДП) (*Freie Demokratische Partei*), Соціал-демократична партія Німеччини (СДПН) (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD)*), Союз 90/Зелені (*Bündnis 90/ Die Grünen*) та Партія лівих (*Die Linke; Linkspartei*) [3].

Олаф Шольц (*Olaf Scholz*) є членом Соціал-демократичної партії, який із грудня 2021 р. працює на посаді федерального канцлера Німеччини. Він замінив Ангелу Меркель (*Angela Merkel*), представницю Християнсько-демократичного союзу Німеччини (ХДС), яка майже шістнадцять років посідала посаду федерального канцлера. Варто зазначити, що Соціал-демократична партія Німеччини (СДПН) є німецькою лівоцентристською та ліберальною політичною партією з ідеологією соціал-демократії в основі. Це найстаріша та найбільша за кількістю членів політична партія країни. Поряд із блоком ХДС/ХСС є однією з найбільших партій у новітній історії Німеччини [4].

Під час Березневої революції у 1848 р. уперше пролунали заклики щодо створення Соціал-демократичної партії як політичної організації. Власне партія під назвою «Загальнонімецьке об'єднання робітників» (*Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*) була заснована 23 травня 1863 р. в лейпцизькому Пантеоні. Упродовж кількох десятиліть вона змінювала назви та організаційні форми. Сучасну назву партія отримала у 1890 р. Її політична орієнтація зазнала значних змін, що відображено в різниці між Гайдельберзькою програмою 1925 р., яка закликає до трансформації капіталістичної системи приватної власності на засоби виробництва, та Годесберзькою програмою 1959 р., спрямованою на розширення електоральної бази та політичний зсув до центру [9].

Після Другої світової війни під керівництвом Курта Шумахера Соціал-демократична партія відновилася як соціалістична партія, що представляла інтереси робітничого класу та профспілок Німеччини. Проте після прийняття Годесберзької програми вона переорієнтувалася на соціал-демократичні засади [5].

Сучасна платформа Соціал-демократичної партії намагається об'єднати соціалізм із демократією, прагнучи такої організації суспільства, для якої були би першочерговими як соціальна справедливість, так і свобода. Партія ставить за мету зміцнення координованої соціальної ринкової економіки та справедливий розподіл вироблених благ. Вона вважає необхідним розвиток економічної системи для забезпечення добробуту всього населення. Водночас вона намагається захистити соціальними програмами знедолених. Соціал-демократична партія виступає за громадянські права у відкритому суспільстві. У міжнародній політиці вона відстоює мир у всьому світі, намагаючись збалансувати глобальні інтереси демократичними засобами. Одним із пріоритетів Соціал-демократичної партії є європейська інтеграція. Соціал-демократами були такі кан-

цлері Німеччини, як Віллі Брандт (*Willy Brandt*), Гельмут Шмідт (*Helmut Schmidt*), Герхард Шредер (*Gerhard Schröder*) [9].

Олаф Шольц народився 14 червня 1958 р. у нижньосаксонському місті Оснабрюк. Батьки Олафа Шольца працювали в текстильній індустрії. Він найстарший зі своїх братів. Після закінчення гімназії 1977 р. та проходження альтернативної служби Шольц вивчав трудове право в Гамбурзькому університеті, який закінчив 1985 р. Олаф Шольц приєднався до СДПН у 1975 р., будучи учнем старшої школи, де він став членом молодіжної організації «Молоді соціалісти» (*Jusos*), яка представляла інтереси молоді у лавах Соціал-демократичної партії Німеччини. Із 1982 по 1988 р. він був заступником федерального голови *Jusos*. Майже два роки, із 1987 по 1989, також був віцепрезидентом Міжнародного союзу соціалістичної молоді Німеччини [1].

Із 1998 по 2001 р. та з 2002 по 10 березня 2011 р. обіймав посаду депутата Бундестагу Німеччини. У період із 2000 по 2004 та з 2009 по 2018 р. працював на посаді голови Соціал-демократичної партії у Гамбурзі. Із 2001 до 2019 р. Шольц був членом виконавчого органу партії СДПН на різних посадах. Із 2001 до 2019 р. обіймав посаду виконавчого директора партії, із 2002 до 2004 р. працював на посаді генерального секретаря, із 2009 до 2019 р. був заступником федерального голови. Із травня до жовтня 2001 р. Шольц був сенатором внутрішніх справ Гамбурга, із жовтня 2002 р. до березня 2004 р. – генеральним секретарем СДП [10].

Із листопада 2007 р. до жовтня 2009 р. обіймав посаду федерального міністра праці та соціальних питань Німеччини у першому уряді Ангели Меркель, а з березня 2011 р. до березня 2018 р. був бургомістром Гамбурга, пропонував відкрити елітний університет. Із 13 лютого 2018 р. до 22 квітня 2018 р. він виконував обов'язки федерального голови СДП [7].

У серпні 2020 р. Олафа Шольца було висунуто кандидатом у бундесканцлери на федеральних виборах 2021 р. По лінії проведеного партійного з'їзду Шольца було затверджено 9 травня 2021 р. 96,2% голосів, поданих як кандидат на посаду федерального канцлера. 24 листопада 2021 р. у Німеччині три партії створили коаліцію. Новий уряд сформують Вільна демократична партія (СВДП), Соціал-демократична партія Німеччини (СДПН) та Зелені. 8 грудня 2021 р. Олафа Шольца було обрано новим канцлером Федеративної Республіки Німеччина. Його відносять до поміркованого крила СДПН, хоча він виріс і сформувався як політик у Гамбурзі, місті з лівими політичними настроями [10].

Уранці 24 лютого 2022 р. весь цивілізований світ здригнувся під жахливої новини про напад росії на Україну. Це відбулося майже одразу після того, як путін офіційно оголосив про проведення спецоперації на Донбасі. Президент України Володимир Зеленський проводив численні розмови зі світовими лідерами. Західні партнери запевняли Україну у своїй підтримці та готовності надати допомогу. У Міністерстві закордонних справ України повідомили, що станом на 24.02.2022 на підтримку України виступили 48 держав та п'ять

міжнародних організацій. Зокрема, це країни Європейського Союзу, Сполучені Штати Америки, Канада, Японія, Корея та ін.

Цього дня федеральний канцлер Німеччини Олаф Шольц (24.02.2022) виступив зі зверненням до німецького народу. Він критично засудив війну російської федерації проти України та висловив солідарність народу України [6]. На четвертий день (27 лютого 2022 р.) війни в Україні в Бундестазі відбулося екстрене засідання парламенту Німеччини, порядок денний якого був присвячений Україні, засудженню політики російського режиму щодо України, висловленню всебічної підтримки України та консолідації сил у боротьбі зі спільним ворогом тощо. Варто зазначити, що ця промова тривала набагато довше ніж, наприклад, ті промови, які зазвичай доповідаються в парламенті [8].

На початку промови Олаф Шольц привітав усіх присутніх, слухачів, громадян, серед яких були визначні особистості Німеччини, такі як Франк-Вальтер Штайнмайер (*Frank-Walter Steinmeier*), президент Німеччини, Ангела Меркель (*Angela Merkel*), ексканцлерка Німеччини, Бербель Бас (*Bärbel Bas*), президент Бундестагу, Фрідріх Мерц (*Friedrich Merz*), лідер парламентської опозиції, голова консервативної Християнсько-демократичної спілки, та ін. Уперше у своїй промові Олаф Шольц вимовив слово «війна» – *Krieg*, замість низки її синонімів, зокрема «агресія» (*Aggression*), «напад» (*Angriff*), конфлікт (*Konflikt*), протистояння (*Opposition*), які використовувались у мовленні канцлера раніше. При цьому інструментом ідентифікації посиленої загрози стало багаторазове вживання словосполучень «Війна путіна» (*Putins Krieg*), «президент путін» (*Präsident Putin*), «кремль» (*Kreml*), «росія» (*Russland*) та антропоніма «путін» (*Putin*) [8].

Олаф Шольц став першим із західних лідерів, який виступив із програмною промовою, у якій рішуче засудив політику російської влади щодо України, конкретизувавши той факт, що росія більше не зможе розраховувати на лояльність Берліна [8]. Головна редакторка «Німецької хвилі» DW (*Deutsche Welle*), німецької державної радіостанції та телеканалу країни, яка мовить на закордоння, Мануела Каспер-Клерідж (*Manuela Kasper-Claridge*) запевняє, що цей історичний виступ про «зміну епох» (*Zeitenwende*) канцлера Німеччини Олафа Шольца у Бундестазі продемонстрував усьому світу чітку позицію ФРН проти путінської росії та ознаменував нову еру в політиці держави щодо росії та у сфері її оборони [6].

Ця промова спочатку доповідалась Олафом Шольцом усно й паралельно транслиувалася on-line, згодом вона була опублікована також на його офіційних вебсторінках і була розібрана на цитати.

Серед функцій промови вважаємо за доцільне виокремити контакту функцію, інформаційну і функцію звернення, а саме:

– контактну функцію (*Kontaktfunktion*): *Sehr geehrte Frau Präsidentin! Verehrte Kolleginnen und Kollegen! Liebe Mitbürgerinnen und Mitbürger! Ich weiß genau, welche Fragen sich die Bürgerinnen und Bürger in diesen Tagen abends am Küchentisch stellen, welche Sorgen sie*

umtreiben angesichts der furchtbaren Nachrichten aus dem Krieg. Viele von uns haben noch die Erzählungen unserer Eltern oder Großeltern im Ohr vom Krieg, und für die Jüngeren ist es kaum fassbar: Krieg in Europa. Viele von ihnen verleihen ihrem Entsetzen Ausdruck – überall im Land, auch hier in Berlin (Z. 1–2) [8];

– інформаційну функцію (Informationsfunktion): Wir erleben eine Zeitenwende. Und das bedeutet: Die Welt danach ist nicht mehr dieselbe wie die Welt davor. Im Kern geht es um die Frage, ob Macht das Recht brechen darf, ob wir es Putin gestatten, die Uhren zurückzudrehen in die Zeit der Großmächte des 19. Jahrhunderts, oder ob wir die Kraft aufbringen, Kriegstreibern wie Putin Grenzen zu setzen (Z. 2–4) [8];

– Unsere Richtschnur bleibt die Frage: Was trifft die Verantwortlichen am härtesten? Die, um die es geht, und nicht das russische Volk! (Z. 2–4) [8];

– функцію звертання (Appellfunktion): Meine Damen und Herren, die dritte große Herausforderung liegt darin, zu verhindern, dass Putins Krieg auf andere Länder in Europa übergreift. Das bedeutet: Ohne Wenn und Aber stehen wir zu unser Beistandspflicht in der NATO (Z. 3–6) [8];

Meine Damen und Herren, angesichts der Zeitenwende, die Putins Aggression bedeutet, lautet unser Maßstab: Was für die Sicherung des Friedens in Europa gebraucht wird, das wird getan. Deutschland wird dazu seinen solidarischen Beitrag leisten. Das heute klar und unmissverständlich festzuhalten, reicht aber nicht aus; denn dafür braucht die Bundeswehr neue, starke Fähigkeiten (Z. 3–6) [8];

Ihnen allen sage ich: Geben Sie nicht auf! Ich bin ganz sicher: Freiheit, Toleranz und Menschenrechte werden sich auch in Russland durchsetzen (Z. 3–6) [8].

Уся промова поділена на десять абзаців. На початку стоїть надрукований жирним шрифтом заголовок, який є тільки частиною речення і який повинен показати читачу, до якої нагоди, де, ким і коли ця промова доповідалася. Вступ промови розпочинається зі слів «Вельмишановна пані Президенте!» (*Sehr geehrte Frau Präsidentin!*), «Шановні колеги!» (*Verehrte Kolleginnen und Kollegen!*), «Шановні громадяни!» (*Liebe Mitbürgerinnen und Mitbürger!*), що засвідчує шанобливе ставлення до всіх присутніх і налаштовує аудиторію на сприймання тексту промови.

У промові вжито такі стильові фігури:

– порівняння (Vergleiche): wie bei normalen diplomatischen Empfängen; Dieser Krieg ist Putins Krieg;

– персоніфікація (Personifikation): ...und der Welt ein Stück mehr offen steht,...; Die himmelschreiende Ungerechtigkeit, der Schmerz der Ukrainerinnen und Ukrainer, sie gehen uns allen sehr nahe;

– метафора (Metapher): in die Wiege gelegt sein;

– анафора (Anapher): Manchmal vergisst man heute, wie viele über Jahre hinweg nicht ausreisen dürfen...; Als Demokratinnen und Demokraten, als Europäerinnen und Europäer stehen wir an ihrer Seite, auf der richtigen Seite der Geschichte;

– епіфора (Epipher): einer langen Geschichte von Unfreiheit und vom Kampf gegen die Unfreiheit; ...eine Zeitenwende in der Geschichte unseres Kontinents;

– паронимазія (Paronomasie): Damen und Herren; Kolleginnen und Kollegen; Mitbürgerinnen und Mitbürger; Bürgerinnen und Bürger;

– асиндетон (Asyndeton): Aber verlorene Lebenschancen, Angst und Sorge, Sippenhaft; Das ist menschenverachtend. Das ist völkerrechtswidrig;

– паралелізм (Parallelismus): Als Demokratinnen und Demokraten, als Europäerinnen und Europäer stehen wir an ihrer Seite, auf der richtigen Seite der Geschichte; Am Donnerstag hat Präsident Putin mit seinem Überfall auf die Ukraine eine neue Realität geschaffen. Diese neue Realität erfordert eine klare Antwort. Wir haben sie gegeben: Wie Sie wissen, haben wir gestern entschieden, dass Deutschland der Ukraine Waffen zur Verteidigung des Landes liefern wird; Mit dem Überfall auf die Ukraine hat der russische Präsident Putin kaltblütig einen Angriffskrieg vom Zaun gebrochen – aus einem einzigen Grund: Die Freiheit der Ukrainerinnen und Ukrainer stellt sein eigenes Unterdrückungsregime infrage [8].

Відзначимо, що в промові переважають речення ускладнені та складні сполучникові, серед яких домінують складнопідрядні, наприклад:

Mit dem Überfall auf die Ukraine hat der russische Präsident Putin kaltblütig einen Angriffskrieg vom Zaun gebrochen – aus einem einzigen Grund: Die Freiheit der Ukrainerinnen und Ukrainer stellt sein eigenes Unterdrückungsregime infrage.

Und das bedeutet: Die Welt danach ist nicht mehr dieselbe wie die Welt davor. Im Kern geht es um die Frage, ob Macht das Recht brechen darf, ob wir es Putin gestatten, die Uhren zurückzudrehen in die Zeit der Großmächte des 19. Jahrhunderts, oder ob wir die Kraft aufbringen, Kriegstreibern wie Putin Grenzen zu setzen.

Im Kern geht es um die Frage, ob Macht das Recht brechen darf, ob wir es Putin gestatten, die Uhren zurückzudrehen in die Zeit der Großmächte des 19. Jahrhunderts, oder ob wir die Kraft aufbringen, Kriegstreibern wie Putin Grenzen zu setzen [8].

Типи речень за метою висловлювання, які представлені у цій промові, переважно розповідні. Також знаходимо декілька окличних речень, наприклад: Was für eine Schande!; Dieser Krieg ist Putins Krieg!; Wir stehen ein für den Frieden in Europa!; Ihnen allen sage ich: Geben Sie nicht auf! Ich bin ganz sicher: Freiheit, Toleranz und Menschenrechte werden sich auch in Russland durchsetzen! [8].

Під час аналізу цієї промови виділяємо такі відхилення від звичайної побудови речень (зворотний порядок слів):

– Еліпс (Ellipse): Aber machen wir uns nichts vor: Bessere Ausrüstung, modernes Einsatzgerät, mehr Personal – das kostet viel Geld.

– Пролепсис (Prolepse): Darauf haben wir uns gestern mit den Staats – und Regierungschefs der wirtschaftlich stärksten Demokratien und der EU verständigt.

Darum ist es mir zum Beispiel so wichtig, dass wir die nächste Generation von Kampfflugzeugen und Panzern gemeinsam mit europäischen Partnern und insbesondere Frankreich hier in Europa bauen.

– Вставка (Parenthese): *Mit dem Überfall auf die Ukraine hat der russische Präsident Putin kaltblütig einen Angriffskrieg vom Zaun gebrochen – aus einem einzigen Grund: Die Freiheit der Ukrainerinnen und Ukrainer stellt sein eigenes Unterdrückungsregime infrage.*

Viele von ihnen verleihen ihrem Entsetzen Ausdruck – überall im Land, auch hier in Berlin.

Ja, wir wollen und wir werden unsere Freiheit, unsere Demokratie und unseren Wohlstand sichern.

Ich bin Ihnen, Frau Präsidentin, sehr dankbar, dass ich die Vorstellungen der Bundesregierung dazu heute in dieser Sondersitzung mit Ihnen teilen kann.

Meine Damen und Herren, mit dem Überfall auf die Ukraine will Putin nicht nur ein unabhängiges Land von der Weltkarte tilgen.

– Доповнення (Nachtrag): *Als Demokratinnen und Demokraten, als Europäerinnen und Europäer stehen wir an ihrer Seite, auf der richtigen Seite der Geschichte.*

Wenn wir wollen, dass diese letzten 30 Jahre keine historische Ausnahme bleiben, dann müssen wir alles tun für den Zusammenhalt der Europäischen Union, für die Stärke der NATO, für noch engere Beziehungen zu unseren Freunden, Partnern und Gleichgesinnten weltweit.

– Розчленування (Ausgliederung): *Nur mit der Notbremse seines Vetos konnte Moskau – immerhin ein ständiges Mitglied des Sicherheitsrates – die eigene Verurteilung verhindern* [8].

Наголосимо на тому, що у цій промові Олафа Шольца вжито багато звернень. Як правило, вони є на початку речення, наприклад на першому (*Sehr geehrte Frau Präsidentin! Verehrte Kolleginnen und Kollegen! Liebe Mitbürgerinnen und Mitbürger!*) і двадцятому рядках (*Ich bin Ihnen, Frau Präsidentin, sehr dankbar, dass ich die Vorstellungen der Bundesregierung dazu heute in dieser Sondersitzung mit Ihnen teilen kann*), але вони уводяться також у речення, наприклад у тридцять п'ятому рядку: (*Meine Damen und Herren, die dritte große Herausforderung liegt darin, zu verhindern, dass Putins Krieg auf andere Länder in Europa übergreift*). Звернення відіграють важливу роль у політичних промовах, оскільки вони встановлюють контакт зі слухачем і привертають увагу.

У тексті є тільки одна структура з двокрапкою. Її функція полягає у тому, щоб скоротити довжину речення і досягти разом із тим динамічної дії тексту: *Viele von uns haben noch die Erzählungen unserer Eltern oder Großeltern im Ohr vom Krieg, und für die Jüngeren ist es kaum fassbar: Krieg in Europa* [8].

Вибір часової форми цієї промови зрозумілий. Найчастіше це Präsens, також Perfekt та Präteritum, при цьому використання дієслів повторюється також дуже часто у пасиві (Passiv), наприклад: *Ich bin voller Zuversicht, dass uns das gelingt. Denn selten waren wir und unsere Partner so entschlossen und so geschlossen* [8].

Найчастіша конструкція дієслова, яка використовується Олафом Шольцем, – це конструкція інфінітиву, наприклад:

Auch den Vorsitzenden aller demokratischen Fraktionen dieses Hauses danke ich dafür, dass sie diese Sitzung unterstützt haben.

Und ich weiß, wie schwierig die derzeitige Situation gerade für die vielen Bürgerinnen und Bürger unseres Landes zu ertragen ist, die in der Ukraine oder in Russland geboren sind [8].

У промові Олаф Шольц використовує літературну німецьку мову (Hochdeutsch) без будь-яких діалектизмів, тому жаргонів у ній не знаходимо. Інші слова, які походять з інших мов, уже були перекладені на німецьку мову, зокрема *Chance* (з французької). Однак у цій доповіді наявні запозичення, зокрема екзотизми (Bezeichnungsexotismen) (*Europa, New York, Kiew, Charkiw, Odessa, Mariupol, NATO, Berlin, Moskau, Kreml*). У складі іншомовних слів існують певні типи лексичних одиниць, неповністю асимільованих запозичень, інтернаціональні слова (*Demokratie, Kontinent, Aggression, Realität, Souveränität, Diplomatie, Katastrophe, Sanktionspaket, Politik, Konflikt, Toleranz, Soldaten, Imperium, Investitionen*). У промові вживаються деякі політичні терміни, наприклад *Autorität, Alliance, Armee* тощо, й описи історичних подій та інші власні назви, наприклад: *Putin, Zweiten Weltkrieg, Münchner Sicherheitskonferenz, Schlussakte von Helsinki* та ін. [8].

Сталі звороти, різноструктурні дієслова та «прагматичні ідіоми» перетворюють зміст промови Олафа Шольца на історичне важливе послання майбутнім поколінням німецького народу, зокрема:

– сталі звороти (die festen Wendungen): *haben unsere Gesichte in die Hand genommen; aus freien Stücken;*

– різноструктурні дієслова (Funktionsverbgefüge): *ein Ende nehmen;*

– «прагматичні ідіоми» (pragmatische Idiome): *Ein herzliches Dankeschön dafür und danke, dass...* [8].

Словами вдячності за солідарну позицію зі світом та закликами до миру завершується виступ Олафа Шольца: *Ich danke allen, die in diesen Tagen Zeichen setzen gegen Putins Krieg und die sich hier in Berlin und anderswo zu friedlichen Kundgebungen versammeln. Und ich danke allen, die in diesen Zeiten mit uns einstehen für ein freies und offenes, gerechtes und friedliches Europa. Wir werden es verteidigen* («Я хотів би подякувати всім, хто виступає проти війни Путіна в ці дні і хто збирається тут, у Берліні, та інших місцях, на мирні демонстрації. І я хотів би подякувати всім, хто підтримує нас у ці часи за вільну та відкриту, справедливу та мирну Європу. Ми будемо його відстоювати») [8].

Висновки. Доведено, що промова федерального канцлера Олафа Шольца у Бундестазі (27.02.2022) стала історичною й змінила траєкторію світової політики. Під час дослідження структурно-морфологічного аспекту промови Олафа Шольца з'ясовано, що в її основі лежить трихотомічна структура античної риторики (вступ, основна частина, висновок). При цьому вступ орієнтований на слухача; основна частина – на інформаційний аспект; висновок розрахований на сприйняття слухача, підбиває підсумки сказаного. Основні функції аналізованої промови – звертання, контактна та інформаційна. Установлено, що до лексично-стилістичних особливостей офіційної промови федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца у Бундестазі (27.02.2022) належать:

уживання «простої, зрозумілої мови» (у його мовленні переважають прості складносурядні й інколи ускладнені речення); наявність великої кількості звертань, які встановлюють контакт з аудиторією і привертають увагу; присутність риторичних запитань, що актуалізує тему виступу, тощо. З'ясовано, що стильові фігури (порівняння, персоніфікація, метафора, анафора, епіфора, паронимія, асиндетон, паралелізм), які використовує Олаф Шольц, роблять його промови простішими для сприйняття, цікавими, привертають увагу адресата незвичайністю сполучень, виражають певну оцінку. Констатовано, що промова німецького канцлера осно-

вана на загальноновживаній літературній лексиці, відомій усім членам комунікативного співтовариства. Така лексика набуває політико-ідеологічних значень і відтінків – стає тематичною лексикою. Серед інших лексичних особливостей промови Олафа Шольца виділяємо політичні терміни, власні назви, сталі звороти тощо.

Перспективу подальших розвідок убачаємо в лексико-стилістичному та компаративному аналізі офіційних промов президента Австрійської Республіки Александера ван дер Беллена та президента Швейцарської Конфедерації Віоли Амгерд щодо війни росії проти України.

Література:

1. Biography Federal Chancellor Scholz – Bundesregierung. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/federal-government/olaf-scholz-1989326>
2. Elstner A. Wilhelm von Humboldt – Wie ist der Zusammenhang von Sprache, Denken und Wirklichkeit? (2011) Paperback. 16 Mar. 2011. 124 s.
3. Etappen der Parteigeschichte der SPD. URL: <https://www.bpb.de/themen/parteien/parteien-in-deutschland/spd/42082/etappen-der-parteigeschichte-der-spd/>
4. Fernsehansprache von Bundeskanzler Scholz anlässlich des russischen Überfalls auf die Ukraine. (2022) URL: <https://www.bundeskanzler.de/bk-de/aktuelles/fernsehansprache-von-bundeskanzler-scholz-anlaesslich-desrussischen-ueberfalls-auf-die-ukraine-2007824>
5. Geschichte der SPD. URL: <https://www.spd-oestrich-winkel.de/geschichte-der-spd/>
6. Kasper-Claridge M. Germany finally stands up to Putin. URL: [http:// https://www.dw.com/en/germany-ukraine-russia-war-opinion/a-60935764](http://https://www.dw.com/en/germany-ukraine-russia-war-opinion/a-60935764)
7. Olaf Scholz – Bundesregierung. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/federal-cabinet/1988528-1988528>
8. Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz am 27. Februar 2022. (2022). URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/regierungserklaerung-von-bundeskanzler-olaf-scholz-am-27-februar-2022-2008356>
9. SPD: Geschichte, Vorsitzende, Kanzler und Inhalte der Sozialdemokraten. URL: <https://www.merkur.de/themenseitendokumente/organisationen/spd-sozialdemokratische-partei-deutschlands-geschichte-parteivorsitzende-90015819.html>
10. The Federal Chancellor of the Federal Republic of Germany. URL: <https://www.bundeskanzler.de/bk-en>
11. Wilhelm von Humboldt the unwavering idealist. URL: <https://www.dw.com/en/wilhelm-von-humboldt-unwavering-idealist/a-39519270>
12. Wilhelm von Humboldt – Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/wilhelm-humboldt/>

References:

1. Biography Federal Chancellor Scholz – Bundesregierung. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/federal-government/olaf-scholz-1989326>
2. Elstner A. Wilhelm von Humboldt – Wie ist der Zusammenhang von Sprache, Denken und Wirklichkeit? (2011) Paperback. 16 Mar. 2011. 124 S.
3. Etappen der Parteigeschichte der SPD. URL: <https://www.bpb.de/themen/parteien/parteien-in-deutschland/spd/42082/etappen-der-parteigeschichte-der-spd/>
4. Fernsehansprache von Bundeskanzler Scholz anlässlich des russischen Überfalls auf die Ukraine. (2022) URL: <https://www.bundeskanzler.de/bk-de/aktuelles/fernsehansprache-von-bundeskanzler-scholz-anlaesslich-desrussischen-ueberfalls-auf-die-ukraine-2007824>
5. Geschichte der SPD. URL: <https://www.spd-oestrich-winkel.de/geschichte-der-spd/>
6. Kasper-Claridge M. Germany finally stands up to Putin. URL: [http:// https://www.dw.com/en/germany-ukraine-russia-war-opinion/a-60935764](http://https://www.dw.com/en/germany-ukraine-russia-war-opinion/a-60935764)
7. Olaf Scholz – Bundesregierung. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/federal-cabinet/1988528-1988528>
8. Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz am 27. Februar 2022. (2022). URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/regierungserklaerung-von-bundeskanzler-olaf-scholz-am-27-februar-2022-2008356>
9. SPD: Geschichte, Vorsitzende, Kanzler und Inhalte der Sozialdemokraten. URL: <https://www.merkur.de/themenseitendokumente/organisationen/spd-sozialdemokratische-partei-deutschlands-geschichte-parteivorsitzende-90015819.html>
10. The Federal Chancellor of the Federal Republic of Germany. URL: <https://www.bundeskanzler.de/bk-en>
11. Wilhelm von Humboldt the unwavering idealist. URL: <https://www.dw.com/en/wilhelm-von-humboldt-unwavering-idealist/a-39519270>
12. Wilhelm von Humboldt – Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/wilhelm-humboldt/>

ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРМОНІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ РОДИННОМУ ДИСКУРСІ

Солощук Людмила Василівна,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови факультету іноземних мов
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: 0000-0003-2934-7721

Трач Христина Володимирівна,
викладач кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови факультету іноземних мов
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: 0009-0006-8695-798X

Статтю присвячено вивченню принципів забезпечення гармонійного спілкування у міжкультурному родинному діалогічному дискурсі. Розглянуто ключові стратегії для досягнення взаєморозуміння та підтримання конструктивних відносин у міжнаціональному шлюбі, де один із членів пари є носієм американської лінгвокультури, а інший є представником французької лінгвокультури, який у шлюбі спілкується англійською мовою.

Вивчення міжкультурного родинного спілкування через призму кооперації стає актуальним у контексті сучасних глобалізаційних процесів, коли у світі постійно зростає кількість міжнаціональних шлюбів, що викликає необхідність забезпечення кооперативно спрямованого спілкування комунікантів, які належать до різних лінгвокультурних спільнот. Для спілкування у міжкультурних родинах характерним є виникнення ситуацій непорозуміння через різні світобачення партнерів. У статті проаналізовано кооперативно спрямовані комунікативні стратегії, які використовуються партнерами у міжнаціональному шлюбі для забезпечення гармонійного спілкування. Ураховано вплив вікового складника на спілкування міжкультурних партнерів завдяки порівнянню особливостей трьох вікових груп комунікантів. Особливу увагу приділено вивченню ролі невербальних комунікативних компонентів в організації гармонійного спілкування у міжнаціональному шлюбі. Невербальна комунікація відіграє ключову роль у передачі емоцій та намірів, що сприяє взаєморозумінню між партнерами. Аналіз кооперативно спрямованих комунікативних ситуацій у міжкультурному родинному дискурсі дає можливість виявити принципи забезпечення гармонійного спілкування. Такі принципи включають взаємну повагу, відкритість до культурних відмінностей, емпатію, а також готовність до компромісу. Важливу роль відіграє здатність партнерів адаптувати свої комунікативні стратегії відповідно до контексту взаємодії та культурного фону співрозмовника. Успішне застосування принципів забезпечення гармонійного спілкування сприяє зміцненню довіри між партнерами та зниженню ризику конфліктних ситуацій.

Ключові слова: вербальний компонент комунікації, гармонійне спілкування, кооперативна стратегія, міжкультурна комунікація, невербальний компонент комунікації, родинний дискурс.

Soloshchuk Lyudmila, Trach Khrystyna. Principles of ensuring harmonious communication in intercultural family discourse

The article is focused on the study of the principles of ensuring harmonious communication in intercultural family dialogic discourse. The study examines the key strategies for achieving mutual understanding and maintaining constructive relationships in an international marriage, where one of the couple is a native speaker of American linguistic culture, and the other is a representative of French linguistic culture, who speaks English in the marriage.

The study of intercultural family communication through the prism of cooperation is becoming relevant in the context of modern globalization processes when the number of international marriages is constantly increasing in the world, which makes it necessary to ensure cooperatively directed communication between communicators belonging to different linguistic and cultural communities. Communication in intercultural families is characterized by situations of misunderstanding due to the different worldviews of the partners. The article analyzes cooperatively oriented communicative strategies used by partners in an international marriage to ensure harmonious communication. The influence of the age component on the communication of intercultural partners is taken into account by comparing the characteristics of three age groups of communicators. Particular attention is paid to the study of the role of non-verbal communication components in the organization of harmonious communication in an international marriage. Non-verbal communication plays a key role in conveying emotions and intentions, which contributes to mutual understanding between partners. The analysis of cooperatively directed communicative situations in intercultural family discourse makes it possible to identify the principles of ensuring harmonious communication. These principles include mutual respect, openness to cultural differences, empathy, and willingness to compromise. The ability of partners to adapt their communication strategies to the context of interaction and the cultural background of the interlocutor plays an important role. Successful application of the principles of harmonious communication helps to strengthen trust between partners and reduce the risk of conflict.

Key words: cooperative strategy, family discourse, harmonious communication, intercultural communication, non-verbal component of communication, verbal component of communication.

Вступ. Взаєморозуміння між подружніми партнерами розглядається як одна з найважливіших передумов стабільності родини та сімейного благополуччя. Ситуація ускладнюється, коли подружні партнери належать до різних лінгвокультурних спільнот. Подібність та відмінність різних лінгвокультур накладають відбиток на взаєморозуміння між комунікантами, і комунікація у міжкультурній родині супроводжується зіткненнями різних поглядів на світ, за якого партнери можуть не усвідомлювати відмінності у світобаченні один одного, що може призвести до непорозуміння між ними [36]. Специфіка міжкультурної комунікації полягає у необхідності зрозуміти точку зору партнера [16]. Знання особливостей та правил вербального та невербального спілкування, ретельне дослідження основних комунікативних стратегій, які сприяють побудові гармонійних відносин у міжкультурних родин, мають визначальне значення для запобігання виникненню конфліктів, для подолання культурного шоку, а також для забезпечення ефективної та якісної взаємодії між комунікантами.

Матеріали та методи. Невід'ємною частиною сімейного життя є комунікація. Успіх комунікації у родині значною мірою залежить від уміння людини встановлювати контакт зі своїм шлюбним партнером [25, с. 100]. Ситуація ускладнюється, коли спілкуються люди різних національностей. Людині властиво сприймати інші культури крізь призму своєї культури [2]. Це ускладнює розуміння значень слів, учинків і дій, які не є характерними для рідної культури, тому постає потреба у вивченні сутності міжкультурної комунікації, міжкультурного родинного діалогічного дискурсу як типу дискурсу, аналізі комунікативних стратегій в організації міжкультурного родинного діалогічного дискурсу та ролі невербальних комунікативних компонентів у їх реалізації [23, с.129].

Актуальність статті визначається загальною скерованістю сучасних лінгвістичних розвідок на аналіз структурних, семантичних і прагматичних аспектів мовленнєвих практик суб'єктів міжкультурного родинного діалогічного дискурсу з урахуванням лінгвокультурних особливостей комунікантів та стратегій мовленнєвого впливу. Об'єктом дослідження є вербальні компоненти комунікації у їх взаємодії з невербальним складником у міжкультурному родинному діалогічному дискурсі. Предметом дослідження є структурно-семантичні та прагма-дискурсивні характеристики реалізації комунікативного впливу у кооперативно спрямованих типах міжкультурного родинного діалогічного дискурсу.

Мета дослідження полягає у встановленні стратегій мовленнєвого впливу та засобів їх реалізації у конструктивних комунікативних ситуаціях у міжнаціональному шлюбі, де один із членів пари є носієм американської лінгвокультури, а інший є представником французької лінгвокультури, який у шлюбі спілкується англійською мовою.

Матеріали та методи. Для аналізу слугували 450 дискурсивних фрагментів, виокремлені методом суцільної вибірки з англомовної художньої літератури та скриптів англомовних фільмів.

Результати. Ґрунтуючись на досвіді дослідницької та практичної діяльності у галузі лінгвістики, визначаємо міжкультурну комунікацію як науку, яка вивчає особливості вербального та невербального спілкування людей, що належать до різних лінгвокультурних спільнот [4; 16; 36]. Мова є однією з ознак нації, її соціальної взаємодії, дзеркалом культури, у якому віддзеркалюється не лише реальний світ, що оточує людину, а й суспільна самосвідомість народу, тому актуальним у цьому світлі є визначення ролі дискурсу в організації міжкультурного спілкування [16, с. 11]. Особливу зацікавленість викликають положення українських лінгвістів І.С. Шевченко та О.І. Морозової, які визначають дискурс як інтегральний феномен, як мисленнєво-комунікативну діяльність, що постає як сукупність процесу і результату і включає як екстралінгвістичний, так і власне лінгвістичний аспекти [28, с. 33–38]. Об'єктом дослідження родинного дискурсу є діалоги у ситуації сімейного спілкування, учасниками – члени сім'ї у невимушеній домашній обстановці, а темою – сфера побутової комунікації між подружжям, батьками та їхніми дітьми [32]. Таким чином, дискурс родинного спілкування можна поділити на певні підтипи: парентальний – дискурс дітей і батьків [1; 13; 34], дискурс сиблінгів [9; 20], маритальний – дискурс подружжя тощо [5; 6; 8; 10].

У цій роботі досліджується маритальний діалогічний дискурс (спілкування «чоловік – жінка»). Цей тип дискурсу характеризується спонтанністю, сильною ситуативною залежністю, яскраво вираженою суб'єктивністю, інколи порушеннями логіки та структурної оформленості висловлювань [7; 10; 25]. Фонетично тут є нормою нечітка вимова, заміна вербального складника невербальним [21, с. 9]. Найважливішою характеристикою одиниць розмовної мови у родині є їх конкретна денотативна спрямованість; слова, які використовують члени родини, вказівні за своїм призначенням, саме тому вони можуть досить легко замінюватися невербальними компонентами [15]. Такими компонентами є кінесичні комунікативні компоненти (міміка, жести, пози тіла тощо), просодичні компоненти, проксемічні компоненти, деталі навколишнього середовища, одяг, аксесуари тощо [39, с. 52]. Сигнали невербальної комунікації сприймаються безпосередньо і тому сильніше впливають на адресата [38, с. 72], передають найтонші відтінки стосунків, емоцій, оцінки, з їх допомогою можна передавати інформацію, яку важко або з якихось причин незручно висловити словами [12, с. 10].

У подружніх парах кохання є основою міцних та здорових відносин [26, с. 11]. Воно проявляється у взаємодітримці, повазі, розумінні та спільному розвитку певних умінь, здібностей тощо [24]. Однією з провідних теоретичних моделей для дослідження феномену кохання є модель канадського соціолога Джона Алана Лі. Науковець започаткував «Теорію колірної кола» та запропонував такі виміри любові: *ludus* (синій), любов як гра; *eros* (червоний), кохання до ідеальної людини; *storge* (жовтий), кохання як дружба. За Джоном Аланом Лі, *ludus* – це стиль кохання, який не має

на меті серйозної прив'язаності, при цьому люди розглядають кохання як гру і не бажають бути частиною довготривалих стосунків; *eros* – це еротичний і романтичний стиль кохання, партнери з таким типом кохання готові на ризики у стосунках, мають сильний фізичний та емоційний зв'язок, а також не мають бажання бути під контролем свого подружнього партнера; *storge* – це природна любов між членами сім'ї, партнери з таким типом кохання розглядають стосунки як стабільність і дружбу [35]. Під час комунікації члени міжкультурного подружжя стикаються з різноманітними комунікативними проблемами, такими як мовні бар'єри, культурні відмінності, різні стилі вираження почуттів, нерозуміння цінностей та переконань один одного, саме тому успіх спілкування між подружніми партнерами залежить від комунікативних стратегій, які вони вибирають. За І.Є. Фроловою дискурсивна стратегія, за безпечної пріоритетності ролі адресанта у її виборі та способі реалізації, породжує смисли, що вибудовують нову реальність для всіх комунікантів – суб'єктів дискурсу [27]. Ця нова реальність впливає на свідомість і поведінку як адресата, так і адресанта та відповідним чином організує міжсуб'єктну взаємодію [27, с. 208]. Вибір комунікативної стратегії спілкування здійснюється під впливом психологічної установки на досягнення власних цілей або цілей партнера [11, с. 32]. Коли комунікативні наміри суб'єктів регулювання референції співпадають, їх мовленнєва взаємодія набуває кооперативного характеру [11, с. 32]. Для кооперативної комунікативної ситуації типовим є дотримання її учасниками усіх правил спілкування, принципу кооперації та узгодженості їхньої комунікативної поведінки [3]. У міжнаціональних подружніх парах стратегії, які були нами ідентифіковані як найбільш поширені у використанні для досягнення гармонійності спілкування, є такими: 1) стратегія координації взаємодії; 2) стратегія забезпечення взаєморозуміння; 3) стратегія превентивного маніпулювання. Незважаючи на те що більшість дослідників поділяє думку про деструктивність маніпуляції, за І.Ю. Шкіцькою стратегія превентивного маніпулювання вживається з метою кооперації, оскільки вона базується на функціональному принципі позитивного оцінювання, схвалення, виявлення прихильності та симпатії до комунікативного партнера. Ця стратегія репрезентує продуктивну маніпуляцію, оскільки в її основі лежить гармонізація стосунків зі співрозмовником [29, с. 23–24]. В. Різун зауважує, що стратегія превентивного маніпулювання включає у себе маніпулювання почуттями, думками, переконаннями або поведінкою інших осіб із метою досягнення власних цілей [17]. Комунікативна стратегія забезпечення взаєморозуміння призначена для пізнання та сприйняття партнера, основною метою цієї стратегії є створення сприятливого середовища для обміну інформацією, ідеями, думками та почуттями, для досягнення спільної мети або розв'язання проблеми [37]. Комунікативна стратегія координації взаємодії націлена на пошук таких засобів та технологій спілкування, які найкраще відповідають намірам та можливостям партнерів [37]. Основні принципи комуніка-

тивної стратегії координації взаємодії можуть включати розподіл обов'язків, спільне планування, відкритість до обміну інформацією, сприяння співпраці [37].

Рівні володіння мовою обох членів подружнього союзу є не менш важливим компонентом, який впливає на комунікацію міжкультурних партнерів. Згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, існує шість рівнів володіння мовою: рівень A1, A2 (елементарний користувач); рівень B1, B2 (незалежний користувач); рівень C1, C2 (досвідчений користувач) [14]. У цій розвідці ми розглядаємо міжнаціональний шлюб, де один із членів пари є носієм американської лінгвокультури, а інший є представником французької лінгвокультури, який у шлюбі спілкується англійською мовою. Відповідно до статистики Євростату, 49% французів володіють англійською на елементарному рівні, 38% є незалежними користувачами, і лише 13% французів володіють англійською як досвідчені користувачі [31]. У цьому дослідженні ми розглядаємо два основні рівні володіння англійською мовою серед французьких громадян: елементарний користувач та незалежний користувач. З огляду на суттєвий вплив вікового складника на взаємодію вербальних та невербальних комунікативних компонентів у спілкуванні подружніх партнерів, дослідження проводилося згідно з трьома віковими категоріями: 1) молода сім'я (вік подружніх партнерів не перевищує 35 років); 2) зріла сім'я (вік подружніх партнерів становить 35–45 років); старіюча сім'я (вік подружніх партнерів перевищує 45 років) [26]. Відомий англійський психолог та науковець М. Аргайл виділяє типову динаміку щодо шлюбних стосунків трьох типів сімей: молода сім'я (пристрасний характер кохання), зріла сім'я (збалансованість фізичного та духовного боків кохання, партнерський характер взаємин), старіюча сім'я (сентиментальність і вразливість, підтримка та душевна близькість) [30].

У ході дослідження було встановлено, що молоді партнери пристосовуються до життя у новій для них країні легше, тому їм вдається швидше встановити нові контакти та налагодити гармонійні відносини з представниками іншої лінгвокультури незалежно від того, на якому рівні вони володіють мовою свого партнера [4]. Представники американської та французької лінгвокультур, які є недостатньо обізнаними щодо слів і виразів мовою іншої лінгвокультури, можуть відчувати труднощі у спілкуванні та висловленні своїх думок. Для подолання мовних бар'єрів та налагодження гармонійних відносин молоді партнери під час комунікації виявляють терпимість, повагу та готовність до навчання, вони є відкритими до нових знань про інші культури та мови, а також прагнуть розвитку навичок міжкультурної комунікації.

У комунікативній діаді «чоловік – американець, жінка – французька», представниками котрої є молоді люди, один з яких володіє англійською мовою на рівні елементарного користувача, найбільш маркованою у вербальному та невербальному планах виявляється стратегія координації взаємодії. У разі використання цієї стратегії позитивна семантика вербальних ком-

понентів підтримується явно вираженою позитивною семантикою невербальних компонентів. Таким ситуаціям притаманні експресивність і креативність у вживанні невербальних компонентів комунікації. На етапі знайомства жінка-французенка та чоловік-американець не розуміють мови один одного, тому стандартна фраза позитивної відповіді – добре (*D'accord*) підкріплена щирою посмішкою (*She laughed, showing beautiful teeth and a smile...*); стверджувальна відповідь – п'ять хвилин (*Cinq minutes*) супроводжується жестом з п'ятьма пальцями (*She held up one hand, fingers splayed*); питальне речення (*Aren't you hungry?*) супроводжується жестикуляцією рук, що вказує на дію «їсти» (*He made the eating gesture again*), у такому разі адресат адекватно сприймає інформацію:

(1) *«Aren't you hungry?» She didn't seem to understand and he made the eating gesture again, and this time she laughed, showing beautiful teeth and a smile that made his heart do cartwheels. «D'accord ... d'accord ...» She held up one hand, fingers splayed. «Cinq minutes ... five minute!»* [7, p. 13].

Під час комунікації жінка-французенка та чоловік-американець (приклад 2) звертають увагу на жестикуляцію та міміку один одного (*she shook her head slowly; he had laid eyes on her; touching his heart, and then his eyes*). Вони формують прості вирази, що обмежують відповідальність адресанта за істинність висловлювання (*I'm not sure*), (*Je ne comprends pas*). Французенка, яка володіє англійською мовою на рівні елементарного користувача, неправильно формулює запитання у часі *Present Simple* (*Why you do this?*), вона не використовує допоміжне дієслово *do* перед особовим займенником *you*, натомість американець не звертає на це увагу і намагається відповісти на запитання, щоб забезпечити ефективність комунікації:

(2) *«Why you do this?» She asked him after she had sipped the tea. She shook her head slowly. «Je ne comprends pas». He was unable to explain to her why he felt so compelled to speak to her, but the moment he had laid eyes on her, he knew he had to. «I'm not sure». He looked pensive, and she seemed not to understand. And then he tried to explain it, touching his heart, and then his eyes* [7, p. 14].

Згідно з кількісними підрахунками, у 47% між партнерами віком до 35 років превалює стиль кохання – *ludus*, тобто партнери розглядають кохання як гру і не завжди розраховують на довготривалі відносини. Молоді партнери, один з яких володіє англійською мовою як незалежний користувач, під час комунікації вдаються до використання маніпулятивної стратегії, яка презентується переважно за допомогою вербальних засобів комунікації, які можуть цілком забезпечити розуміння інформації адресатом. Партнери ставлять перед собою завдання аналізувати аспекти майбутніх стосунків – як позитивні, так і негативні. Для них важливо об'єктивно оцінити можливі переваги і недоліки, перш ніж висловити свої почуття або зробити крок у відносинах. Така позиція з вербального погляду проявляється у підборі уточнюючих запитань, які допомагають

заздалегідь отримати потрібну інформацію і зменшують ризики непорозуміння. Французенка Селін намагається дізнатися у хлопця, чи був він у Відні у грудні, але американець Джессі вважає запитання дівчини підступним, тому використовує стратегію превентивного маніпулювання та замість відповіді ставить уточнююче питання (*Did you?*), щоб першим дізнатися у дівчини, чи була вона там. У відповідь дівчина оперує модальним дієсловом (*couldn't*), щоб виразити неможливість таких дій зі свого боку (*No, I couldn't*), та ставить уточнююче запитання (*But did you?*) у поєднанні зі стверджувальним реченням, у якому застосовує дієслово (*need*) для того, щоб показати значущість його відповіді для неї. Натомість Джессі все одно не розповідає про себе і ставить ще одне заперечне питання (*Why, if you didn't?*), щоб дізнатися наміри Селін:

(3) CELINE: Before we go anywhere, I have to ask you...

JESSE: Sure. What?

CELINE: Did you show up in Vienna that December?

JESSE: Did you?

CELINE: No, I couldn't. But did you? I need to know. It's important to me.

JESSE: Why, if you didn't?

CELINE: Well, did you? [5, p. 3].

Таким чином, застосувавши стратегію превентивного маніпулювання, американцю вдалося запобігти конфліктній ситуації і не відповідати на провокаційне питання французенки.

Партнерам, які володіють англійською мовою на рівні елементарного користувача і вік яких становить 35–45 років, важче знайти спільну мову зі своїм іншомовним партнером. Люди у зрілому віці складніше адаптуються у новому середовищі, зміна життєвої ситуації для них пов'язана з почуттям невпевненості, надмірною відповідальністю, комунікативними труднощами [4]. Чоловік-француз не має бажання відповідати на запитання, а також йому не подобається, коли промовляють його ім'я англійською без французького акценту та пом'якшення, тому він використовує стратегію координації взаємодії і постійно виправляє вимову жінки, щоб заставити американку Кейт вимовляти його ім'я правильно, і таким способом намагається змінити тему розмови та не дати жінці змоги поставити запитання. Люк володіє англійською мовою на рівні елементарного користувача, тому під час розмови можна простежити використання простих речень, неправильно побудованих граматичних конструкцій; француз не використовує допоміжне дієслово *do* для утворення питальної форми в англійській мові, тому каже *You want to ask me something or not?* замість *Do you want to ask me something?*. Він також конструює речення, використовуючи час *Present Simple* з прислівником *already* (*I forget already*), замість речення у часі *Present Perfect* (*I have already forgotten*):

(4) KATE: Excuse me. Can I ask you something? Luc.

LUC: Luke.

KATE: No, not Luke. Luc.

LUC: You want to ask me something or not?

Рис. 1. Частота використання комунікативних стратегій партнерами віком до 35 років

KATE: No. Forget it.

LUC: *I forget already.*

KATE: *Did you mean all that stuff you said, or were you just trying to anger me?* [4, p. 5].

Кейт толерантно ставиться до культурних різниць і є відкритою до розуміння та прийняття нових поглядів, тому вона не зважає на зауваження чоловіка та не акцентує увагу на помилках, які робить француз під час спілкування, а з виваженою інтонацією запитує, невже чоловік хоче розізлити її (*Did you mean all that stuff you said, or were you just trying to anger me?*).

Подружні партнери, вік яких становить 35–45 років, один з яких володіє англійською мовою на рівні незалежного користувача, також стикаються з комунікативними проблемами через різницю у звичках, але їм вдається досягти гармонії у стосунках за рахунок адекватного використання стратегій спілкування. Американець Джек не допомагає своїй дружині Маріон віднести валізу на верхній поверх, тому що у нього немає такої звички. Дружина-французька маніпулює Джеком, і на запитання чоловіка, чи має вона проблеми (*Do you have a problem, treasure?*), жінка відповідає, що їй потрібен сильний чоловік, роблячи наголос на прикметнику (*strong*). Маріон ставить уточнююче запитання (*I think that you are strong and independent?*), у якому прихований комплімент Джеку. Жінка знову робить наголос на прикметниках (*strong, independent*), натякаючи американцю про допомогу. Таким чином, завдяки коректно сформульованому питанню Джек, сам того не усвідомлюючи, із задоволенням допомагає своїй дружині:

(5) MARION: What do you have?

JACK: I don't know. *Do you have a problem, treasure?*

MARION: *I need a strong man, this me the suitcase carries. I think that you are strong and independent?*

JACK: Yes, I also am! I am a strong one and... Well well, I'll do [3, p. 3].

Згідно з кількісними підрахунками, у 57% між партнерами, віком від 35 до 45 років, превалює стиль кохання – *eros*, тобто партнери мають сильний фізичний та емоційний зв'язок і бажають мати довготривалі відносини. Американець Мінгус свариться зі своєю дружиною-французькою через те, що він не хоче, щоб її батько, сестра та чоловік сестри жили у їхній квартирі.

Американець використовує просодичний комунікативний компонент – незадоволену інтонацію у поєднанні зі складним присудком (*I want them out*), щоб виразити бажання виселити родичів дружини:

(6) «*Can I talk to you for a minute?*» (*angrily*) «*Okay*». «*I want 'em out*». «*What?*» «*I want 'em out*» [2, p. 41].

Натомість французька не може погодитися з чоловіком, бо хоче жити разом із батьком, тому застосовує стратегію забезпечення взаєморозуміння і починає шукати компроміс. Вона стурбованою інтонацією ставить риторичні запитання (*What do you mean? Even my dad?*), використовує заперечення з модальним дієсловом (*can't*) у поєднанні з особовим займенником *he* (*He can't go*). Конструкція заохочення з *let's* (*Let's compromise, okay?*) використовується для нагадування чоловіку про його пропозицію дотримуватися компромісів у стосунках, при цьому вона робить наголос на прислівнику *always* та займеннику *that* (*You always say that...*). Французька вмовляє чоловіка дозволити залишитися хоча б її батьку, використовуючи вигук прохання *please* (*Please, I can't put him in a hotel*), конструкцію (*gonna do smth*) для моделювання ситуацій, які можуть трапитися з її батьком, якщо вони його виселять. Таким чином, завдяки коректно підібраним вербальним компонентам французька досягає своєї комунікативної цілі – чоловік дозволяє її батькові залишитися жити в їхній квартирі:

(7) «*You don't hear me. They all gotta go*». «*What do you mean? Even my dad?*» «*Even your dad. Yes, your dad*». «*He came all the way from Paris. He hates flying. He came to see me and Lulu. He can't go. Let's compromise, okay? Relationships are about compromise. You always say that... Okay, but my dad stays. Please, I can't put him in a hotel. He's gonna have a breakdown. He's gonna die. Please, my dad. Just my dad*». «*All right, your dad can stay, okay*» [2, p. 41].

Чоловіку та дружині, вік яких перевищує 45 років, один з яких володіє англійською мовою на рівні елементарного користувача, важливо мати підтримку від партнера, який зможе допомогти з розумінням та прийняттям культурних відмінностей. Американка Енн майже не розуміє французької мови, але її підтримує француз Жак, він перекладає їй те, що кажуть французи. Одного разу у пари зламалася машина, тому Енн допомогла її полатогити за допомогою своїх шкарпеток. Коли вони

Рис. 2. Частота використання комунікативних стратегій партнерами, вік яких становить 35–45 років

приїхали на СТО, автомеханік-француз сказав, що це було тупою ідеєю – полагодити машину за допомогою одягу. Енн запитала в Жака, що сказав автомеханік (*What did he say?*), натомість Жак переклав, що вона дуже розумна жінка (*you're a very clever woman*), використовуючи прислівник міри і ступеня (*very*) у поєднанні з прикметником (*clever*). Таким чином, застосувавши стратегію забезпечення взаєморозуміння, Жак не лише зробив комплімент жінці, а підняв її настрій, налаштувавши на позитивне сприйняття ситуації:

(8) JACQUES: *Ce sont des collants ! À mon avis, c'est une idée géniale!*

AUTO MECHANIC: *Je ne pouvais pas penser à quelque chose de plus stupide!*

ANNE: *What did he say?*

JACQUES: *He said, «you're a very clever woman».*

ANNE: *Now, let's pretend we're driving straight to Paris in a car that works* [1, p. 11].

Поступова стабілізація шлюбних відносин у всіх сферах сімейного життя в міжнаціональних родинах із багаторічним стажем спільного проживання характеризується практичною відсутністю конфліктів із міжетнічних причин та адаптацією подружжя до національних традицій та специфіки культури один одного. Згідно з кількісними підрахунками, у 53% між партнерами, віком більшим за 45 років, превалює стиль кохання – *storge*, тобто партнери мають стабільні і дружні відносини. Таким чином, у міжкультурній сім'ї, представниками якої є французенка та американець, віком більшим за 45 років, у якій французенка володіє англійською мовою на рівні незалежного користувача, панують гармонійні відносини. Американець Джессі має сина від першого шлюбу, він переймається через його виховання. Селін зі спокійною інтонацією радиться з чоловіком та пропонує подзвонити його колишній дружині, застосовуючи у питанні модальне дієслово поради *should* (*Should I call his mother?*). Джессі застосовує вигук (*Uh*), тому що намагається знайти правильні слова, щоб виразити свої думки, а потім використовує імперативне речення з прислівником (*never*) для того, щоб Селін більше не робила цього (*Never again!*). Далі американець намагається звинуватити себе у поганому вихованні сина, але Селін використовує стратегію забезпечення взаєморозуміння та заспокоює чоловіка, роблячи наголос на займеннику *your* (*That's not your fault*):

(9) CELINE: *Should I call his mother?*

JESSE: *Uh, no. Please. Never again!*

CELINE: *No, I know.*

JESSE: *Look, he doesn't even know how to throw a baseball.*

CELINE: *Who cares?*

JESSE: *He just... he leads with his elbow. He throws like a girl.*

CELINE: *That's not your fault* [6, p. 21–24].

Таким чином, дослідження специфіки функціонування вербальних та невербальних компонентів комунікації у міжкультурному родинному діалогічному дискурсі демонструє, що обізнаність у кінесичних та просодичних комунікативних компонентах свого подружнього партнера, які супроводжують його вербальні репліки, та застосування відповідних комунікативних стратегій сприяють створенню гармонійних, конструктивних та довірчих відносин між представниками американської та французької лінгвокультур.

Висновки. Міжкультурне спілкування у родині стає важливим аспектом в умовах сучасного глобалізованого світу. У ході дослідження було проаналізовано особливості функціонування вербальних компонентів комунікації у поєднанні з кінесичними та просодичними компонентами комунікації. Виокремлено стратегії спілкування, які сприяють налагодженню гармонійних стосунків у міжнаціональному шлюбі, де один із членів пари є носієм американської лінгвокультури, а інший є представником французької лінгвокультури, який у шлюбі спілкується англійською мовою. Було з'ясовано, що молоді люди, вік котрих не перевищує 35 років, які володіють мовою свого партнера на рівні елементарного користувача, у 50% випадків схильні до використання стратегії координації взаємодії, при цьому комуніканти намагаються задовольняти наміри один одного, значення невербальних та вербальних складників співпадає, сприяючи, таким чином, досягненню позитивних результатів. Комунікативні партнери формують прості вирази під час спілкування, звертаючи головну увагу на жестикуляцію, міміку, інтонації один одного. Комуніканти, вік котрих не перевищує 35 років, які володіють мовою свого партнера на рівні незалежного користувача, у 39% випадках використовують стратегію превентивного маніпулювання, спонукаючи один одного діяти наперекір власному бажанню,

Рис. 3. Частота використання комунікативних стратегій партнерами, вік яких перевищує 45 років

намірам, думці, щоб запобігти конфліктним ситуаціям і досягти кооперативно спрямованого спілкування. Інформація під час комунікації передається переважно за допомогою вербальних засобів, найпоширенішими з яких є модальні дієслова, уточнюючі та заперечні запитання.

Комунікативні партнери віком від 35 до 45 років, які володіють мовою свого партнера на рівні елементарного користувача, у 40% випадків під час спілкування використовують стратегію координації взаємодії. Серед вербальних компонентів найпоширенішим є використання простих речень, граматичних конструкцій, у яких поєднано час *Present Simple* з прислівником *already*, при цьому невербальні компоненти комунікації представлені питальними та стверджувальними просодичними компонентами. Комуніканти віком від 35 до 45 років, які володіють мовою свого партнера на рівні незалежного користувача, у 38% випадків використовують стратегію превентивного маніпулювання і 37% – стратегію забезпечення взаєморозуміння. Під час комунікації інформація передається переважно за допомогою вербальних засобів: уточнюючих та риторичних запитань, прислівників частоти, вказівних займенників, якісних прикметників, модальних дієслів у поєднанні з особовими займенниками, конструкцій заохочення з (*let's*), час-

тотного використання вигука прохання (*please*) тощо. Серед невербальних засобів комунікації найпоширенішими є використання просодичних компонентів комунікації.

Подружні партнери, вік котрих перевищує 45 років, які володіють мовою свого партнера на рівні елементарного користувача, у 41% випадків застосовують стратегію забезпечення взаєморозуміння, основним інструментом впливу якої є повна згода, а зміст вербального повідомлення підтверджується та збагачується застосуванням просодичних комунікативних компонентів. Серед вербальних компонентів комунікації превалюють прикметники у поєднанні з прислівниками міри і ступеня. Комуніканти, котрих яких перевищує 45 років, які володіють мовою свого партнера на рівні незалежного користувача, у 39% випадків також застосовують стратегію забезпечення взаєморозуміння. Серед вербальних компонентів частотними є модальні дієслова, вигуки, прислівники частоти та присвійні займенники.

Виходячи з особливостей розвитку сучасного суспільства, де нормою стають міжнаціональні шлюби, перспективним уважаємо дослідження взаємодії вербальних та невербальних компонентів у ситуаціях конфліктної спрямованості маритального діалогічного дискурсу, коли чоловік і дружина є представниками різних лінгвокультур.

Література:

1. Баранова С.В., Проценко О.В. Утішання у парентальному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету*. 2010. № 49. С. 126–129.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2004. 342 с.
3. Белова А.Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики. *Мовні і концептуальні картини світу* : збірник наукових праць. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. С. 11–16.
4. Бистрицький Є., Зимовець Р., Пролєєв С. Комунікація і культура в глобальному світі. Київ : Дух і Літера, 2020. 416 с.
5. Бігарі А.А. Дискурс сучасної англомовної сім'ї : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2006. 21 с.
6. Бровкіна О.В., Баранова О. Родина vs дискурс. *Psycholinguistics*. 2019. № 25(2). С. 31–39.
7. Бровкіна О.В. Непорозуміння у дискурсі родинного спілкування: лінгвістичний аспект. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries*: Scientific monograph. Латвія : Baltija Publishing, 2022. Т. 1. С. 216–241.
8. Гридасова О.І. Особливості актуалізації стереотипних ролей в англомовному сімейному конфліктному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2010. 20 с.
9. Зверева О.Г. Комунікативні стратегії сіблінгів в англомовному сімейному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2014. 23 с.
10. Зимич Є.В. Структурно-семантичні і прагматичні особливості маритального діалогічного дискурсу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2011. 194 с.

11. Козяревич Л.В. Вербальні й невербальні засоби емпатизації діалогічного дискурсу (на матеріалі англomовної прози ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2006. 19 с.
12. Котов М.В. Особливості взаємодії тактик кооперативного та некооперативного спрямування у ситуації спілкування англійською як лінгва франка. *Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2019. Вип. 89. С. 7–11.
13. Морозова І.І., Вакуленко А.І. Стратегії і тактики британського парентального дискурсу: історична перспектива. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2023. С. 22–28.
14. Ніколаєва С.Ю. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
15. Почепцов Г.Г. Інформаційно-комунікативні процеси в сучасних суспільствах. Київ, 2012. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/13544>
16. Ребрій О.В. Теорія міжкультурної комунікації : конспект лекцій. Харків, 2022. 100 с.
17. Різун В.В. Теорія масової комунікації : підручник. Київ, 2008. 260 с.
18. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава, 2008. 712 с.
19. Семенюк О.А., Паращук В.Ю. Основи теорії 85 мовної комунікації : навчальний посібник. Київ : Академія, 2010. 240 с.
20. Скобнікова О.В. Лінгвальні характеристики спілкування сиблінгів у сімейних кінотекстах. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2021. № 21. Т. 2. С. 83–87.
21. Скриннік Ю.С. Дискурсивна варіативність вербальної та невербальної поведінки мовців при зміні соціальних ролей (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2019. 23 с.
22. Солощук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі. Харків : Константа, 2006. 300 с.
23. Солощук Л.В. Теорії дискурсивної взаємодії різних кодових систем у міжкультурному аспекті. *Сучасна германістика: наукові дискусії* : тези доповідей VIII наукової конференції з міжнародною участю. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2018. С. 128–130.
24. Солощук Л.В. Теняєва А.О. Вербальні і невербальні аспекти сучасного англomовного дискурсу закоханих. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2022. № 96. С. 42–49.
25. Солощук Л.В., Зимич Є.В. Взаємодія вербальних та невербальних компонентів комунікації у маритальному діалогічному дискурсі. *Філологія ХХІ століття: теорія, практика, перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Одеса : Одеська юридична академія, 2012. С. 100–101.
26. Столярчук О.А. Психологія сучасної сім'ї. Кременчук, 2015. 136 с.
27. Фролова І.Є. Дискурсивна стратегія як когнітивно-комунікативний феномен. Сімферополь, 2006. № 82. Т. 2. С. 207–209.
28. Шевченко І.С., Морозова О.І. Дискурс як мисленнєво-комунікативний феномен. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2003. № 586. С. 33–38.
29. Шкіцька І.Ю. Маніпулятивна стратегія позитиву в українській мові : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. Тернопіль, 2012. 484 с.
30. Argyle M. The anatomy of relationships: and the rules and skills needed to manage them successfully. UK, 1985. 368 p.
31. Foreign language skills statistics. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/44913.pdf>
32. Halliday M. Current Ideas in Systemic Practice and Theory. London: Pinter, 1991. 265 p.
33. Hendrick C. & Hendrick, S. A Theory and Method of Love. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1986. 50(2). P. 392–402. DOI: 10.1037/0022-3514.50.2.392.
34. Kozlova V.V. Speech acts of control in English dominant parental discourse. *Slobozhansky scientific journal. Philology series*. Sumy, 2023. Issue 1. P. 11–16.
35. Lee J.A. Colours of love: An exploration of the ways of loving. New York, 1973. 294 p.
36. Manakin V.M. Language and Intercultural Communication. Kyiv, 2012. 288 p.
37. Partetzke M. «Lucky Strike» Sonst (wirklich) nochts? Strategies of emotionalization in advertising texts using the example of «Lucky Strike» advertising posters from the years 2002–2007. Norderstedt: Grin, 2008. 92 p.
38. Skrynnik Yu.S. Super-verbal components as discourse-forming medium for social roles. *Science and Education. A New Dimension. Philology*. 2021. 9 (74). Issue 251. P. 71–76. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-251IX74-17>.
39. Soloshchuk L.V. The Processes of Diversification of the Non-verbal Communicative Components in the Modern English Discourse. *Cognition, communication, discourse*. 2020. № 21. P. 50–60.
40. Sorrells K. Intercultural Communication: Globalization and Social Justice. USA, 2021. 384 p.

References:

1. I. Baranova S.V., Protsenko O.V. (2010). Utishannia u parentalnomoj dyskursi. [Consolation in parish discourse]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu. Zhytomyr*. 49. P. 126–129 [in Ukrainian].
2. Batsevych F.S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi lnhvistyky*. [Fundamentals of communicative linguistics]. Kyiv. 342 p. [in Ukrainian].
3. Bielova A.D. (2004). *Komunikatyvni stratehii i taktyky: problemy systematyky*. [Communication Strategies and Tactics: Problems of Systematization] *Movni i kontseptualni kartyny svitu* : zb. nauk. pr. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv. P. 11–16. [in Ukrainian].

4. Bystrytskyi Ye., Zymovets R., Proleiev S. (2020). *Komunikatsiia i kultura v globalnomu sviti*. [Communication and culture in the global world]. Kyiv: Spirit and Letter. 416 p. [in Ukrainian].
5. Bihari A.A. (2006). *Dyskurs suchasnoi anhlo movnoi simi : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermanski movy»*. [Discourse of the modern English-speaking family: autoref. thesis for obtaining sciences. candidate degree philol. Sciences: spec. 10.02.04 «Germanic languages»] 21 p. [in Ukrainian].
6. Brovkina O.V., Baranova O. (2019). *Rodyna vs dyskurs*. [Family vs. discourse]. *Psycholinguistics*. 25 (2). P. 31–39.
7. Brovkina O.V. (2022). *Neporozuminnia u dyskursi rodynnoho spilkuвання: linhvistychnyi aspekt*. [Misunderstanding in the discourse of family communication: linguistic aspect. Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Scientific monograph]. «Baltija Publishing». 1. P. 216–241. [in Ukrainian].
8. Hrydasova O.I. (2010). *Osoblyvosti aktualizatsii stereotypnykh rolei v anhlo movnomu simeinomu konfliktomu dyskursi: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.04 «Hermanski movy»*. [Features of the actualization of stereotypical roles in the English-language family conflict discourse: PhD in Philology: specialty 10.02.04 Germanic languages]. Kharkiv. 20 p. [in Ukrainian].
9. Zvierieva O.H. (2014). *Komunikatyvni stratehii siblinhiv v anhlo movnomu simeinomu dyskursi: avtoref. dys. na zdobuttia kand. filol. nauk: 10.02.04*. [Communicative Strategies of Siblings in English Family Discourse: PhD thesis for the degree of Candidate of Philology: 10.02.04.] Kharkiv. 23 p. [in Ukrainian].
10. Zymych Ye.V. (2011). *Strukturno-semantychni i prahmatychni osoblyvosti maryltnoho dialohichnoho dyskursu: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04*. [Structural-semantic and pragmatic features of marital dialogic discourse: PhD in Philology: 10.02.04.] Kharkiv. 194 p. [in Ukrainian].
11. Koziarevych L.V. (2006). *Verbalni y neverbalni zasoby empatyzatsii dialohichnoho dyskursu (na materiali anhlo movnoi prozy KhKh stolittia) : avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.02.04*. [Verbal and Nonverbal Means of Empathizing Dialogic Discourse (on the Material of Twentieth Century English Language Prose): PhD thesis: 10.02.04.] Kyiv. 19 p. [in Ukrainian].
12. Kotov M.V. (2019). *Osoblyvosti vzaiemodii taktyk kooperatyvnoho ta nekooperatyvnoho spriamuvannia u sytuatsii spilkuвання anhliiskoiu yak linhva franka*. [Peculiarities of the interaction of tactics of cooperative and non-cooperative direction in the situation of communication in English as a lingua franca]. *Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov*. 89. P. 7–11. [in Ukrainian].
13. Morozova I.I., Vakulenko A.I. (2023). *Stratehii i taktyky brytanskoho parentalnoho dyskursu: istorychna perspektyva*. [Strategies and Tactics of British Parental Discourse: A Historical Perspective]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. Kharkiv. P. 22–28. [in Ukrainian].
14. Nikolaieva S.Yu. (2003). *Zahalnoievropeiski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia*. [All-European Recommendations on language education: study, teaching, evaluation]. *Lenvit*. 273 p. [in Ukrainian].
15. Pocheptsov H.H. (2012). *Informatsiino-komunikatyvni protsesy v suchasnykh suspilstvakh*. [Information and communication processes in modern societies]. Kyiv. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/13544> [in Ukrainian].
16. Rebrii O.V. (2022). *Teoriiia mizhkulturnoi komunikatsii: konspekt lektsii dlia studentiv osvitno-kvalifikatsiinoho rivnia «Mahistr» fakultetu inozemnykh mov*. [The theory of intercultural communication: a summary of lectures for students of the «Master's» educational and qualification level of the Faculty of Foreign Languages]. Kharkiv. 100 p. [in Ukrainian].
17. Rizun V.V. (2008). *Teoriiia masovoi komunikatsii: pidruch. dlia stud. haluzi 0303 Zhurnalistyka ta informatsiia*. [Theory of mass communication: a textbook for students of 0303 Journalism and Information]. Kharkiv. 260 p. [in Ukrainian].
18. Selivanova O.O. (2008). *Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy: Pidruchnyk*. [Modern linguistics: directions and problems: Textbook]. Poltava. 712 p. [in Ukrainian].
19. Semeniuk O.A., Parashchuk V.Yu. (2010). *Osnovy teorii 85 movnoi komunikatsii: navch. posib*. [Fundamentals of the theory of language communication: a textbook]. 240 p. [in Ukrainian].
20. Skobnikova O.V. (2021). *Linhvalni kharakterystyky spilkuвання syblynhiv u simeinykh kinotekstakh*. [Linguistic characteristics of sibling communication in family film texts]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva : naukovi zhurnal*. 2. P. 83–87. [in Ukrainian].
21. Skrynnik Yu.S. (2019). *Dyskursyvna variatyvnist verbalnoi ta neverbalnoi povedinky movtsiv pry zmini sotsialnykh rolei (na materiali anhliiskoi movy): avtoref. dys. na zdobuttia kand. filol. nauk: 10.02.04*. [Discursive variability of verbal and non-verbal behavior of speakers when changing social roles (on the material of the English language): autoref. thesis to obtain a candidate philol. Sciences: 10.02.04]. Kharkiv. 23 p. [in Ukrainian].
22. Soloshchuk L.V. (2006). *Verbalni i neverbalni komponenty komunikatsiyi v anhlo movnomu dyskursi*. [Verbal and non-verbal components of communication in the English discourse]. Kharkiv: Constanta. 300 p. [in Ukrainian].
23. Soloshchuk L.V. (2018). *Teorii dyskursyvnoi vzaiemodii riznykh kodovykh system u mizhkulturnomu aspekti*. [Theories of discursive interaction of different code systems in an intercultural aspect]. *Suchasna hermanistyka: naukovy dyskusii. Tezy dopovidei VIII naukovo konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu*. Kharkiv National University named after VN Karazin. P. 128–130 [in Ukrainian].
24. Soloshchuk L.V., Zymych Ye.V. (2012). *Vzaiemodiia verbalnykh ta neverbalnykh komponentiv komunikatsii u maryltnomu dialohichnomu dyskursi*. [Interaction of verbal and non-verbal components of communication in marital dialogic discourse]. *Filolohiia XXI stolittia: teoriia, praktyka, perspektyvy: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii*. National University «Odesa Law Academy». P. 100–101 [in Ukrainian].

25. Soloshchuk L.V. Tieniaieva A.O. (2022). Verbalni i neverbalni aspekty suchasnoho anhlo-movnoho dyskursu zakokhanykh [Verbal and non-verbal aspects of the modern English discourse of lovers.]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. 96. P. 42–49. [in Ukrainian].
26. Stoliarchuk O.A. (2015). *Psykhohiia suchasnoi simi*. [Psychology of the modern family]. Kremenchuk. 136 p. [in Ukrainian].
27. Frolova I.Ye. (2006). *Dyskursyva stratehiia yak kohnityvno-komunikatyvnyi fenomen*. [Discourse Strategy as a Cognitive and Communicative Phenomenon]. Simferopol. 82. 2. P. 207–209 [in Ukrainian].
28. Shevchenko I.S., Morozova O.I. (2003). *Dyskurs yak myslennievo-komunikatyvnyi fenomen*. [Discourse as a thought-communicative phenomenon]. *Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin*. 586. P. 33–38. [in Ukrainian].
29. Shkitska I.Yu. (2012). *Manipulativna stratehiia pozytyvu v ukrainskii movi: dys. ... dokt. filol. nauk: 10.02.01*. [Manipulative Strategy of Positive in the Ukrainian Language: Doctor of Philology dissertation: 10.02.01.] Ternopil. 484 p. [in Ukrainian].
30. Argyle M. (1985). *The anatomy of relationships: and the rules and skills needed to manage them successfully*. UK. 368 p. [in English].
31. Foreign language skills statistics. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/44913.pdf> [in English].
32. Halliday M. (1991). *Current Ideas in Systemic Practice and Theory*. London: Pinter. 265 p. [in English].
33. Hendrick C. & Hendrick S. (1986). A Theory and Method of Love. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1986. 50(2). P. 392–402. DOI: 10.1037/0022-3514.50.2.392. [in English].
34. Kozlova V.V. (2023). Speech acts of control in English dominant parental discourse. *Slobozhansky scientific journal. Philology series*. Sumy. Issue 1. P. 11–16. [in English].
35. Lee J.A. (1973). *Colours of love: An exploration of the ways of loving*. New York. 294 p. [in English].
36. Manakin V.M. (2012). *Language and Intercultural Communication*. Kyiv. 288 p. [in English].
37. Partetzke M. (2008). «Lucky Strike» Sonst (wirklich) nochts? Strategies of emotionalization in advertising texts using the example of «Lucky Strike» advertising posters from the years 2002–2007. Norderstedt: Grin. 92 p. [in English].
38. Skrynnik Yu.S. (2021). Super-verbal components as discourse-forming medium for social roles. *Science and Education. A New Dimension. Philology*. 9 (74). Issue 251. P. 71–76. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-251IX74-17>. [in English].
39. Soloshchuk L.V. (2020). The Processes of Diversification of the Non-verbal Communicative Components in the Modern English Discourse. *Cognition, communication, discourse*. № 21. P. 50–60. [in English].
40. Sorrells K. (2021). *Intercultural Communication: Globalization and Social Justice*. USA. 384 p. [in English].

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Coppola E. Paris can wait [Electronic source]. Mode of access: https://www.scripts.com/script/paris_can_wait_15605 (Last accessed: 24.02.2024).
2. Delpy J. 2 Days in New York [Electronic source]. Mode of access: <https://www.amazon.com/Days-New-York-Julie-Delpy/dp/B008PZ69NE> (Last accessed: 11.04.2024).
3. Delpy J. 2 Days in Paris [Electronic source]. Mode of access: https://www.scripts.com/script/2_days_in_paris_1602 (Last accessed: 21.02.2024).
4. Kasdan L. French Kiss. [Electronic source]. Mode of access: https://www.scripts.com/script/french_kiss_8582 (Last accessed: 25.02.2024).
5. Linklater R. Before Sunset [Electronic source]. Mode of access: https://www.scripts.com/script/before_sunset_3823 (Last accessed: 18.02.2024).
6. Linklater R., Hawke E., Delpy J. Before Midnight [Electronic source]. Mode of access: <https://dokumen.tips/documents/before-midnight-screenplay-by-richard-linklater-screenplay-by-richard-linklater.html?page=1> (Last accessed: 15.02.2024).
7. Steel D. Kaleidoscope. [Electronic source]. Mode of access: <https://www.amazon.com/Kaleidoscope-Novel-Danielle-Steel/dp/0440201926> (Last accessed: 03.08.2023).

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ТЕРМІНІВ ОСВІТИ Й НАУКИ

Таран Алла Анатоліївна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ORCID ID : 0000-0001-8091-1477

Scopus Author ID: 57216896179

У статті проаналізовано семантичні інновації у сфері освіти й науки на матеріалі сайту Міністерства освіти і науки України. З'ясовано, що неосемантизми репрезентують несподівані змістові зв'язки, концентрують актуальні, суспільно значущі думки, вносять нові аспекти до української мовної картини світу.

На матеріалі семантичних інновацій царини освіти і науки простежено тенденції оновлення сучасного українського лексикону. Звернено увагу на позамовні й мовні детермінанти змін у мовній свідомості сучасного українця та у відображенні їх у нових номінаціях. Простежено вплив інновацій на структуру лексикону освіти й науки, досліджено парадигматичні, синтагматичні та епідигматичні відношення між мовними одиницями, з'ясовано чинники збереження рівноваги між тенденціями інтернаціоналізації (відкритістю української мови до процесів глобалізації) та націоналізації (збереженням її національної самобутності). Тенденцію до деталізації й спеціалізації понять у мовній свідомості українців доводять вербалізатори нових аспектів у сучасному українському лексиконі. Нові потреби й вимоги суспільної практики виражають у складених номінаціях прикметники.

Обґрунтовано, що трансформації у сфері освіти і науки України, а також зміни у сферах наукової та інноваційної діяльності в закладах освіти зумовлюють активні семантичні перетворення слів у текстах освітнього й наукового спрямування. Дослідження семантичних інновацій сфери освіти й науки свідчить, що лексичній і словотвірній системі мови властиве саморегулювання під впливом мовної практики та динаміки мовних норм, а отже, перебіг різноспрямованих процесів оновлення не призводить до дестабілізації, а лише сприяє їхній переорганізації для виконання нових когнітивних і комунікативних завдань соціуму.

Ключові слова: мовна динаміка, семантичні зміни, лексикон освіти й науки, семантична інновація, термін, лексичне значення.

Taran Alla. Semantic derivation of education and science terms

The article analyses semantic innovations in the field of education and science on the basis of the website of the Ministry of Education and Science in Ukraine. It has been found that neosemantisms represent unexpected semantic connections, concentrate relevant, socially significant thoughts, and introduce new aspects to the Ukrainian linguistic worldview.

On the basis of semantic innovations in the field of education and science, the author traces the tendencies of updating the modern Ukrainian lexicon. Attention is paid to the extra-linguistic linguistic determinants of changes in the language consciousness of modern Ukrainians and the reflection of such changes in new nominations. The influence of innovations on the structure of the lexicon of education and science is traced, paradigmatic, syntagmatic and epigrammatic relations between linguistic units are investigated, and the factors of maintaining the balance between the trends of internationalisation (openness of the Ukrainian language to globalisation) and nationalisation (preservation of its national identity) are clarified. The tendency to detail and specialisation of concepts in the linguistic consciousness of Ukrainians is proved by the verbalisers of new aspects in the modern Ukrainian lexicon. The new needs and requirements of social practice are expressed in the compound nominations of adjectives.

It is substantiated that transformations in the field of education and science in Ukraine, as well as changes in the spheres of scientific and innovative activity in educational institutions, cause active semantic transformations of words in educational and scientific texts. The study of semantic innovations in the field of education and science shows that the lexical and word-formation systems of the language are characterised by self-regulation under the influence of language practice and the dynamics of language norms, and therefore the course of multidirectional processes of renewal does not lead to destabilisation, but only contributes to their reorganisation to fulfil new cognitive and communicative tasks of society.

Key words: language dynamics, semantic changes, lexicon of education and science, semantic innovation, term, lexical meaning.

Вступ. У період значних соціальних змін найбільш активно змінюється лексикон мови, позначаючи новопізнані поняття та явища в матеріальному й духовному житті соціуму. Інтенсивність змін в освіті й науці не могла не відобразитися у свідомості носіїв мови і, відповідно, у мові. Як наслідок, спостерігаємо поповнення термінів сфери освіти й науки та появу нових способів їх номінування та системної організації. Така лексика відображає структуру науково-педагогічної теорії і водночас постійно розвивається і збагачується. Активно функціонують слова з новим значенням, ще

не засвідчені в загальномовних словниках, але вживані в суспільній мовній практиці. Саме тому актуально розглянути семантичну деривацію термінів освіти й науки, адже вона дає важливий матеріал для роздумів про взаємодію способів і засобів оновлення та збагачення лексикону.

Матеріали та методи. Мова і час, тенденції й напрями мовної еволюції, мовна динаміка та розвиток суспільства – проблеми, до яких не згасає інтерес мовознавців. Різні їхні аспекти висвітлено в працях А.О. Білецького, І.О. Бодуена де Куртене, Я. Горещь-

кого, В. фон Гумбольдта, Е. Косеріу, В. Матезіуса, О.С. Мельничука, Ф. де Сосюра, О.О. Потебні та інших учених. Вивчення причин і наслідків динамічних процесів у сучасній українській мові набуває особливого значення у зв'язку з процесами євроінтеграції та глобалізації, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя, зокрема в освіті й науці.

Семантичну деривацію трактують як один зі способів збагачення лексичного складу мови, коли кожне нове значення слова – семема – є новою номінативною одиницею: лексема (план вираження) співвідноситься з новою семемою (планом змісту). Загалом слово покликане бути посередником між новим сприйняттям і попереднім запасом думки. Ще в кінці XIX ст. Г. Пауль у праці «Принципи історії мови» виокремив три різновиди змін змісту слова в межах уже відомої його форми, що становлять різні типи семантичних інновацій, за якої для позначення нового змісту мовці використовують уже наявну формальну структуру і ту ознаку номінації, яку вона містить: звуження, розширення і перенесення значення уже наявного слова на інший об'єкт номінації, метафоризація наявних його значень [13].

Активне оновлення українського лексикону семантичними інноваціями зумовлює потребу в їх осмисленні й кодифікації, а на основі такого аналізу – у з'ясуванні тенденцій розвитку української мови та стабілізації нової лексики.

Результати. Одним із засадничих загальнолюдських ментальних одиниць є поняття *простір*. Багатоаспектність значення лексеми зафіксовано у Словнику української мови за ред. В.В. Жайворонка: «1. *філософ.* Одна з основних форм існування матерії, що характеризується протяжністю та обсягом. *Зв'язок простору і часу.* 2. Необмежена протяжність (в усіх вимірах, напрямках); тривимірна протяжність над землею. *Небесний простір; Космічний простір; Дивитися у простір* (просто перед собою, без певної мети). 3. Вільний, великий обшир; просторинь. 4. *перен.* Відсутність яких-небудь обмежень, перешкод у чомусь; воля [4, с. 922]. Є.А. Карпіловська окреслила аспекти, у яких відбувається спеціалізація концепту *простір* за рахунок нових його когнітивних ознак, а саме: а) географічні координати, межі простору у фізичній дійсності з можливим розвитком оцінних значень вербалізаторів таких підконцептів: *пострадянський простір, євроатлантичний простір*; б) межі сфери суспільної діяльності: *економічний простір, культурний простір, митний простір, політичний простір*; в) межі розміщення, дії, поширення певного об'єкта, продукту людської діяльності: *інформаційний простір, мобільний простір*; г) простір комунікації: *віртуальний простір, кіберпростір*; г) означення якості простору за його суспільно значущими функціями, за дією законів, суспільних домовленостей та приписів: *громадянський простір* [1, с. 76].

Тенденцію до деталізації й спеціалізації означень певних ділянок простору в мовній свідомості сучасного українця доводять вербалізатори нових аспектів концепту *простір* у сучасному українському лексиконі:

освітний простір, науковий простір, освітньо-науковий простір. Нові потреби й вимоги української суспільної практики виражають у складених номінаціях прикметники. Так, освітній простір як цілісне утворення диференціюють за територією, де здійснюють освітні функції: *світовий освітній простір, європейський освітній простір, український освітній простір, національний освітній простір, регіональний інтерактивний освітній простір, освітній простір Харківщини, освітній простір в НУШ* тощо.

Існує також *креативний простір* – платформа для проведення заходів, а також роботи над стартапами, напр. : *На базі Луцького НТУ відкрили креативний простір Sofahub, де студенти працюватимуть над стартапами* (<https://mon.gov.ua/> 26.11.2018).

Продуктивність у творенні нових номінацій виявляє й інша лексема – *середовище*. В освітній діяльності спеціалізовані значення слова *середовище* в нових складних номінаціях ґрунтуються на засвідченому СУМом його переносному значенні «3. Соціально-побутові умови, в яких проходить життя людини; оточення. // Сукупність людей, зв'язаних спільністю життєвих умов, занять, інтересів і т. ін.» [6, IX, с. 137]. Натомість освітнє середовище – це не лише безпечні умови навчання, а й сукупність чинників, що є засадничими для навчання, виховання, розвитку учнів, а саме: емоційне благополуччя учнів; відсутність будь-яких проявів насильства та наявність достатніх ресурсів для їх запобігання; дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника.

Лексема *траєкторія* (від лат. *trajectorius* – той, що стосується переміщення, від *trajicio* – перекидаю, переміщую) відома носіям як «Безперервна лінія, яку описує тіло або його точка під час руху. // У балістиці — лінія польоту снаряда, кулі, міни тощо [6, X, с. 225]. У словнику В.В. Жайворонка зафіксовано в значенні «Лінія руху якого-небудь тіла або точки. *Траєкторія польоту кулі; Крута траєкторія*» [4, с. 1164].

Фахівці з інженерних технологій знають такі різновиди неперервної лінії: *гіперболічну траєкторію, траєкторію головних напруг, траєкторію деформування, траєкторію криволінійну, нависну, настільну, параболічну, прямолінійну, фазову, еліптичну, а також траєкторію навантажування, траєкторію точки й траєкторію навантажування.* Натомість у педагогіці з'явилася *індивідуальна освітня траєкторія*, яку в Законі України «Про освіту» (пункт 9 частини 1 статті 1) потрактовано як «персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду; ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форму і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання [<https://osvita.ua/legislation/law/2231>]. Засвідчуємо також номінації *власна освітня траєкторія, освітньо-професійна траєкторія, траєкторія навчання.*

Як бачимо, освітня траєкторія – не безперервна лінія, а урахування індивідуальних особливостей учнів у процесі навчання, реалізація потенціалу учня. Такий лексико-семантичний варіант подібний до інших функціонально: це теж рух, динаміка розвитку учня. У такий спосіб відбувається, з одного боку, узагальнення на основі єдиного образу – лінія, а з іншого – конкретизація функцій (термінологічних смислів) терміна.

Шляхом поповнення фахової лексики освіти є метафоризація. Відомо, що вживання слів не в прямому, а в переносному значенні є одним із важливих й активних засобів збагачення словникового складу мови. Метафоричне вживання наявних слів сприяє наповненню їх новими лексичними значеннями й відтінками значень, отже, викликає розширення їх семантичного обсягу, а отже, і стилістичних функцій.

На основі метафоризації загальномовного слова *інкубатор* спостерігаємо утворення терміна в галузі освіти, бізнесу. В Етимологічному словнику української мови подано таке тлумачення цього слова поряд із лексемами *інкубація*, *інкубатор*, *інкубаторій*, *інкубаційний*, *інкубувати* – запозичення із західноєвропейських мов, походять від латинського *incubatio* «сидіння на яйцях, лежання на чомусь», пов'язаного з дієсловом *incubo* «лежу, покоюся; висиджую пташенят», утвореним із префікса *in* «в-, на-, при-» і дієслова *cubo* «лежу, висиджую пташенят» [3, II, с. 361]. У СУМі зафіксовано значення: «1. Апарат для штучного виведення молодняка з яєць сільськогосподарських птахів, з ікри риб і т. ін. 2. розм. Те саме, що інкубаторій» [6, IV, с. 31]; *інкубаторій* «спеціально обладнане приміщення, у якому встановлені й діють інкубатори» [6, IV, с. 31].

Метафора, що лежить в основі номінації, пов'язана з тим, що освітні інкубатори (організації/програми) надають підтримку дослідникам, студентам і викладачам, які мають бачення щодо поліпшення освіти. Це своєрідна модель, що об'єднує принципи та практики освіти й підприємництва для сприяння розробленню і поширенню нових ідей, продуктів і послуг у сфері освіти. Мета освітніх інкубаторів – надати можливість зацікавленим фізичним чи юридичним особам стати провідниками змін у сфері освіти.

Більш поширеним у мовній практиці є юкстапозит *бізнес-інкубатор*, що можна кваліфікувати як приховане запозичення – відповідник англійської номінації *Business incubator* із тим самим значенням: організація, яка надає на певних умовах і на певний час спеціально обладнані приміщення та інше майно суб'єктам малого та середнього підприємництва, що розпочинають свою діяльність, із метою сприяння у набутті ними фінансової самостійності [https://uk.wikipedia.org/wiki/Бізнес-інкубатор]. Ані спеціалізоване значення лексеми *інкубатор*, ані юкстапозит *бізнес-інкубатор* ще не зафіксовано в неологічних словниках, але вони досить активні у фаховій і загальній мовній практиці, напр.: *У виші на Волині розпочали набір студентів для роботи в бізнес-інкубаторі – планується відібрати 20 проєктів* (https://mon.gov.ua/ 01.04.2020). *Студенти Луцького національного технічного університету зможуть*

реалізовувати стартапи на базі бізнес-інкубатора, який презентували у день святкування 54-ї річниці університету 2 липня (Волинські новини, 02.07.2020); *інкубатор креативних професій, IT-інкубатор (соціальний проєкт для школярів)*.

Одним із прийомів творення номінацій є переосмислення та узуальне метафоричне перифразування, напр.: *інкубатор еліти* – Оксфорд (п'ять із шести претендентів на посаду прем'єр-міністра Британії, зокрема й Борис Джонсон, училися в Оксфорді: *Інкубатор еліти. Чому майже всі кандидати в прем'єри Британії – з одного університету* (https://www.bbc.com/18.06.2019).

Окрім того, лексема *інкубатор* формує ще одне значення, не зафіксоване у словниках, а саме: інкубатори – обладнання в лікарні, куди поміщають новонароджених, коли вони слабкі або народжуються занадто рано, щоб допомогти їм вижити; уживається з прикметником *неонатальний інкубатор*. Абсолютним синонімом у цьому значенні є лексема *кювез* (мають спільну семантичну структуру, а отже, повний збіг лексичних значень).

Відомим, хоча й не зафіксованим у нормативних українських словниках, є слово *стартап*. За Оксфордським словником це «компанія, яка починає діяльність» [12]. Загалом назву пов'язують із проєктом HP (виробник комп'ютерів і принтерів), ідею якого у 1939 р. розробили двоє випускників Стенфордського університету і назвали свій бізнес стартапом (англ. *start-up* – запуск). У словниках онлайн потрактовано як «процес реалізації за короткі строки і, як правило, за обмежених ресурсів завдання або проєкту, що характеризується принциповою новизною» [https://slovnuk.ua/]; «компанія з невеликою історією розвитку, яка знаходиться у фазі становлення і вивчення перспектив ринку» [https://www.jnsn.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl]. Освітні стартапи спрямовані на реалізацію інноваційних ідей у царині освіти й науки, напр.: *Українські стартапи зможуть позмагатися за право вперше представляти Україну в складі національної делегації на Bett UK 2024* (https://mon.gov.ua/10 листопада 2023); *Мережа стартап-шкіл – інкубаторів – акселератів на базі ЗВО: реалізовуємо експериментальний проєкт* (https://mon.gov.ua/23 квітня 2023). Фіксуємо й похідний іменник – назву особи *стартапер*: *Науковців-стартаперів запрошують на демодень від Vacuum Deep Tech Acceleration* (https://mon.gov.ua/24 травня 2024).

На сайті Міністерства освіти й науки України засвідчуємо речення, у якому вжито кілька неосемантизмів: *2 млрд євро на розвиток інновацій та стартапів – Україна долучилася до пілоту ЄС, у якому інноватори та дослідники можуть отримати грант для проривних ідей* (https://mon.gov.ua/ 25 липня 2019). Спостерігаємо формування нового значення в семантиці іменників *прорив* і *пілот*, що, як бачимо, набули особливої актуальності в освітній сфері. У СУМі слово *прорив* зафіксовано в значеннях: 1. Дія за знач. *прорвати, проривати 2–4*; 2. Наступальна воєнна операція, розрахована на придушення опору противника і роз'єднання його фронту, армії і т. ін; 3. Порушення графіка

роботи, яке призводить до зриву виконання планових завдань; 4. Розвиток кон'юнктури всього ринку чи його окремого сектору за межі того рівня, коли стає очевидним опір продавців або покупців [4, VIII, с. 265]. Твірне для цього іменника дієслово *прорвати(ся)/проривати(ся)* давно побутує в мовній практиці з позитивним значенням «переборюючи, долаючи перешкоди, труднощі, опір і т. ін., проходити, пробиратися куди-небудь» [4, VIII, с. 266]. Сучасний мовний матеріал переконливо доводить формування нового значення «великий успіх, принципове досягнення», напр.: «Горизонт Європа» – це не просто програма фінансування. Це можливість здійснити **наукові прориви**, об'єднати талановитих науковців та бізнес для вирішення глобальних викликів», – зазначив Оксен Лісовий, міністр освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/20.12.2023>). Нове значення властиве й похідним: *Школи мають бути схожими на маленький офіс гугл чи нетфлікс, де народжуються проривні ідеї та мрії* (<https://mon.gov.ua/> 22 травня 2024).

Однозначний іменник *пілот* за словниками має дефініцію «той, хто управляє літальним апаратом» [4, VI, с. 534]. Натомість зараз функціонує у новому значенні «перший, пробний, експериментальний, дослідний». Іменник кваліфікуємо як семантичну кальку, оскільки засвоєний з англійської мови в значенні «телевізійна програма, створена для того, щоб дізнатися, чи сподобається вона людям і вони захочуть дивитися подальші програми»; прикметник *пілотний* засвоєний з англійської з дефініцією «виготовлено в малому масштабі, щоб побачити, чи є щось достатньо успішним, щоб зробити у великому масштабі» і як приклади подано *a pilot project/study/survey* – пілотний проєкт/дослідження/опитування; *a pilot episode (= of a radio or television series)* – пілотний епізод (= радіо- чи телесеріалу). Як бачимо, в англійській мові в такому значенні слова вживаються для позначення явищ кіноіндустрії, мистецтва. Прикметник *пілотний* у СУМі не зафіксовано, проте є *пілотський*. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови вперше потрактовано в новому значенні з такими прикладами його вживання, як *пілотна установка, пілотне дослідження, пілотні школи*. Ці приклади демонструють розширення сфери функціонування слів – машинобудування (пілотна установка), *пілотне дослідження, пілотні школи* (наука й освіта). У сфері освіти *Про організаційні заходи з підготовки аналітичного дослі-*

дження (дорожньої карти) щодо пілотного Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (Наказ МОН від 17.04.2024 № 530); *Про пілотний проєкт із реалізації Програми Лабораторії екологічних підходів до соціально-емоційного навчання (EASEL Lab) Гарвардської вищої школи освіти «СЕН «Зерна»* (Наказ МОН від 09.04.2024 № 484). *Про затвердження Переліку закладів загальної середньої освіти – учасників пілотної державної підсумкової атестації випускників початкової школи у формі зовнішнього незалежного оцінювання* (Наказ МОН від 02.04.2024 № 435).

Сучасна українська мовна практика фіксує не лише активне вживання іменника та прикметника в новому значенні, а й утворення похідних на основі таких їхніх значень, пор. : *Щодо проведення Форуму учасників Всеукраїнського експерименту з пілотування нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти* (Наказ МОН від 14.11.2019 № 1424); *До 2024 року в 26 українських школах пілотуватиме проєкт із розвитку м'яких навичок – наказ МОН* (Наказ МОН від 19.11.2019). Розвиток семантики таких похідних трактуємо як появу відображених, успадкованих неосемантизмів у похідних прикметниках і дієсловах чи як появу неоомонімів, тобто як появу нового похідного слова на основі нового значення його твірної лексеми.

Висновки. Мовна динаміка пов'язана з лінгвальним освоєнням дійсності, прагненням до поглиблення інформативності та місткості висловленого, зближення культурологічних сфер народів світу. Розвиток освіти і науки України, зміни у сферах наукової та інноваційної діяльності в закладах освіти зумовлюють активні семантичні перетворення слів у текстах освітнього й наукового спрямування (розширення синтагматичних, парадигматичних та епідигматичних відношень між мовними одиницями). Семантичні інновації розкривають несподівані змістові зв'язки, концентрують актуальні, суспільно значущі думки, вносять нові аспекти до української мовної картини світу.

Дослідження семантичних інновацій сфери освіти й науки свідчить, що лексичній і словотвірній системі мови властиве саморегулювання під впливом мовної практики та динаміки мовних норм, а отже, перебіг різноспрямованих процесів оновлення не призводить до дестабілізації, а лише сприяє їх переорганізації для виконання нових когнітивних і комунікативних завдань суспільства.

Література:

1. Вплив суспільних змін на розвиток української мови : монографія / відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 654 с.
2. Горещкий Я. Динамічність і динаміка в мові. *Мовознавство*. 1988. № 6. С. 7–10.
3. Етимологічний словник української мови : у 7 т. Т. 3. / гол. ред. О.С. Мельничук. Київ : Наукова думка, 1989. 553 с.
4. Жайворонок В.В. (ред.). Словник української мови. Київ : Просвіта, 2016. 1316 с.
5. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. Київ, 1977. 775 с.
6. Словник української мови : в 11 т. / гол. ред. І.К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
7. Словник української мови в 11 т. Додатковий том : у 2-х кн. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017.
8. Сніжко Н.В. Моделі багатозначності українських іменників (за матеріалами тлумачної лексикографії). *Лексикографічний бюлетень*. 2010. Вип. 19. С. 83–94.

9. Сучасний словник іншомовних слів / уклад. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с.
10. Тараненко О.О. Полісемічний паралелізм і явище аналогії. Київ : Наукова думка, 1980. 115 с.
11. Breal M. Essai de semantique (Science des significations). Paris : Librairie Hachette at C, 1897.
12. Oxford Learner's Dictionaries: Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.
13. Paul H. Principien der Sprachgeschichte. Halle, 1937. 309 p.

References:

1. Karpilovska, Ye.A. (Ed.) (2017). Vplyv suspilnykh zmin na rozvytok ukrainskoi movy [Influence of social changes on the development of the Ukrainian language]. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 444 p. [in Ukrainian].
2. Horetskyi, Ya. (1988). Dynamichnist i dynamika v movi [Dynamics and dynamics in language]. In: *Movoznavstvo [Linguistics]*, № 6, pp. 7–10 [in Ukrainian].
3. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy (1989). [Etymological dictionary of the Ukrainian language] : V 7 t. – T. 3. / hol. red. O.S. Melnychuk. Kyiv : Naukova dumka. 553 p. [in Ukrainian].
4. Zhaivoronok, V.V. (Ed.) (2016). Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: VTs «Prosvita», 1316 p. [in Ukrainian].
5. Melnychuk, O.S. (Ed.) (1977). Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]. Kyiv, 775 p. [in Ukrainian].
6. Bilodid, I.K. (Ed.) (1970–1980). Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: u 11 t. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
7. Slovnyk ukrainskoi movy v 11 t. Dodatkovyi tom (2017) [Dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes. Additional volume]: u 2-kh kn. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
8. Snizhko, N.V. (2010). Modeli bahatoznachnosti ukrainskykh imennykiv (za materialamy tлумachnoi leksykohrafii) [Models of polysemy of Ukrainian nouns (based on the materials of interpretive lexicography)]. In: *Leksykohrafichnyi biuleten [Lexicographic bulletin]*, 19, pp. 83–94 [in Ukrainian].
9. Skopnenko, O.I. & Tymbaliuk, T.V. (2006). Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv [Modern dictionary of foreign words]. Kyiv: Dovira, 789 p. [in Ukrainian].
10. Taranenko, O.O. (1980). Polisemichnyi paralelizm i yavyshche analogii [Polysemic parallelism and the phenomenon of analogy]. Kyiv: Naukova dumka, 115 p. [in Ukrainian].
11. Breal, M. (1987). Essai de semantique (Science des significations) [Semantic Essay (Science of Meanings)]. Paris: Librairie Hachette at C [in French].
12. Oxford Learner's Dictionaries: Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.
13. Paul, H. (1937). Principien der Sprachgeschichte [Principles of the history of language]. Halle, 309 p. [in German].

РОЗДІЛ 2 ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.111(71)

DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2024.6.10>

ЖІНОЧА ФОНІКА ЕЛІС МАНРО (ОСОБЛИВОСТІ ПРОЗИ НОБЕЛІАНТКИ 2013 РОКУ)

Голобородько Ярослав Юрійович,

доктор філологічних наук,

професор кафедри української філології

Горлівського інституту іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ORCID ID: 0000-0002-4563-7684

Scopus Author ID: 57212582042

Researcher ID: EXW-6942-2022

Муратова Ольга Віталіївна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри української філології

Горлівського інституту іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ORCID ID: 0000-0002-4095-7654

Researcher ID: GFX-0158-2022

Статтю присвячено розгляду низки ключових аспектів творчості Еліс Манро – визначної англомовної письменниці, завдяки якій Канада в 2013 р. вперше отримала Нобелівську премію з літератури. У дослідженні відзначається, що Еліс Манро є класиком сучасного оповідання, вона порушує питання, гостро актуальні для людини другої половини XX ст. і помежів'я XX–XXI ст. й активно розробляє гендерну проблематику.

Зауважено, що серед ключових аспектів короткої прози Еліс Манро виділяється можливість людського щастя взагалі й можливість його досягнення в конкретному реальному житті. Зокрема, ця художня оптика притаманна оповіданням *Wood*, *A Real Life*, *Face*, *Chance*, *Runaway*. Письменниця докладно обсервує стосунки між жінками й чоловіками, намагаючись продемонструвати їх складність і внутрішню напруженість. Її головними персонажами часто постають жінки, зокрема молоді, які рефлексують над складнощами своєї особистої долі.

Підкреслено, що Еліс Манро прагне зрозуміти, чи передбачає природа жінки й чоловіка можливість щастя чи досяжність такого щастя є лише фантомом, ілюзією, міфом, витвореними і підтримуваними людиною. Особливо репрезентативним у цьому сенсі є оповідання *Runaway*, де зображується гранично конфліктний характер взаємин у парі «вона – він».

Наголошено на тому, що в оповіданнях *Wood*, *A Real Life*, *Face*, *Chance*, *Runaway*, як і в інших своїх творах, Еліс Манро тягнє до висновку про індивідуально-залежну природу щастя, до концептуального узагальнення, що людське щастя є драматичною категорією і не обов'язково має бути щасливим.

Ключові слова: проблема щастя, гендерна проблематика, сімейно-родинний дисбаланс, проблема тандему «чоловік – жінка», моделі людського щастя, біологічне і фізіологічне у стосунках, досяжність сексуальної гармонії, happiness-ографія.

Holoborodko Yaroslav, Muratova Olha. The female voice of Alice Munro (The peculiarities of the prose by the 2013 Nobel laureate)

This article discusses several key aspects of the literary works by Alice Munro, a prominent English-language writer who won Canada the Nobel Prize in Literature for the first time in 2013. The study appraises Munro as a contemporary classic of short stories, addressing issues highly topical since the 1950s and at the turn of the 21st century, particularly exploring gender issues.

The paper specifies that the key aspects of Alice Munro's short story prose include exploring human happiness in general and the possibility of achieving it in real life. This literary perspective is particularly evident in the stories «Wood», «A Real Life», «Face», «Chance» and «Runaway». Munro meticulously observed the relationships between women and men, striving to express their complexity and inner tension. Her main characters are often women, particularly young women, reflecting on the challenges of their personal lives.

The study underscores that Alice Munro sought to understand whether the nature of women and men includes the possibility of happiness or whether such happiness is merely a phantom, an illusion, a myth created and sustained by humans. The story «Runaway» is especially representative in this regard, depicting the extremely conflictual nature of the relationship between the she-and-he couple.

The article emphasizes that in the stories «Wood», «A Real Life», «Face», «Chance» and «Runaway» as well as in her other works, Alice Munro tended towards the conclusion that happiness is individually dependent, leading to the conceptual generalization that human happiness is a dramatic category and does not necessarily equate to joy.

Key words: problem of happiness, gender issues, family imbalance, «man – woman» tandem challenges, models of human happiness, biological and physiological aspects of relationships, attainability of sexual harmony, happinessography.

Вступ. Як відзначали українські науковці, критики ще в 1980-х роках, для англомовної літератури Канади другої половини ХХ ст. були властивими психологічні інтенції та шукання, пов'язані з гендерною проблематикою.

Творчість Еліс Манро – однієї з класиків канадської літератури у жанрі оповідання, нобеліантки 2013 р., володарки Міжнародної Букерівської премії – порушує гостроактуальні для сучасної людини питання і являє собою багатий матеріал для дослідження у галузі компаративістики, наратології, поезики. Утім, сучасними науковцями визнається, що прозова спадщина письменниці, що, на жаль, пішла у вічність у травні цього року, потребує більш глибокого вивчення й ґрунтовних досліджень.

Матеріали та методи. Мета дослідження – проаналізувати особливості репрезентації теми людського щастя загалом та жіночого щастя зокрема в оповіданнях Еліс Манро *Wood, A Real Life, Face, Chance, Runaway*.

Для реалізації мети дослідження застосовано корпус методів і підходів, а саме: біографічний та культурно-історичний метод (для відображення життєвого досвіду письменниці), метод наратологічного аналізу та інтерпретації (для роботи з художніми текстами), гендерний підхід.

Результати. Наталя Овчаренко у розвідці 1984 р. узагальнювала, що «у канадській літературі значного поширення набули різновиди психологічної прози» [4, с. 123]. Обсервуючи оповідання майбутньої Нобелівської лауреатки, дослідниця акцентувала, що «Е. Манро представляє канадську морально-психологічну прозу» [4, с. 125], що «в творчості Еліс Манро відбився процес «визрівання» особистості, складності людських взаємин у відчуженому світі» [4, с. 125]. Тетяна Назаренко у студії 1986 р. підкреслювала, що в прозі Канади «поглибився інтерес до внутрішнього світу жінки, до аналізу найтонших нюансів її психології» [3, с. 152]. Критик постійно актуалізує такі поняття, як «жіноча тема», «жіноче питання», «жіноча доля», «розкриття жіночої теми». Оглядаючи тексти останніх десятиліть, вона наголошує, що «сучасну канадську літературу вже не можна уявити ... без майстерних промовистих ескізів провінційного життя Е. Манро» [3, с. 154]. За спостереженнями Тетяни Назаренко, канадська письменниця «розповідає про звичайних, непомітних жінок, у буденному житті яких письменниця вміє побачити радість і відчай, самотність і несподіване щастя. Нерідко в творчості письменниці бринять і трагічні ноти...» [3, с. 155]. Дослідниця доходить висновку, що «як і більшість жінок-письменниць, Еліс Манро зосереджується переважно на жіночих проблемах» [3, с. 155]. Із цією думкою є всі підстави погодитися.

Упродовж своєї прозової кар'єри Еліс Манро – а вона десятки років працювала у форматі оповідання, новели – замислюється над одним макропитанням, над однією супер- або гіперпроблемою, сутність яких, думається, влучно виражає низка таких взаємодіючих формулювань: чи може сучасна людина бути щасливою? чи є в людини підстави взагалі розрахову-

вати на щастя? чи існує базова, основоположна модель того, що називається щастям? і якщо так, то чи означає це все, що воно (щастя) реальне, досягне й у стосунках між чоловіком і жінкою?

Так, наприклад, новела Еліс Манро *Wood* («Ліс») на перший погляд здається простою як за своєю формою, так і за художнім утіленням. Але враження, що складається після першого прочитання, є оманливим. На самому початку новели одразу акцентується на тому, що це історія, розповідь не просто про чоловіка на ім'я Рой Фаулер, а про цілком сімейну людину. Він і Лайла – пара, яка живе сімейно й начебто непогано. Рой має малярські навички й заробляє для сім'ї тим, що оформлює на замовлення фермерів вивіски, а також займається невеличким бізнесом – заготовляє і продає дрова, які користуються в окрузі ситуативним попитом. Лайла – медсестра при стоматологові, жінка вона комунікативна, приємна і забезпечує лікаря клієнтами та постійною роботою. Вихідна ситуація, здавалося б, більш-менш благополучна: і в Роя, і в Лайли є власна фахова ніша, є своя, так би мовити, сімейна спеціалізація, і нічого критичного, а тим паче гострого, про дружину він сказати, вочевидь, не може.

Проте Еліс Манро зазирає глибше: для неї важливо з'ясувати характер міжособистісних взаємин, наявність чи відсутність психологічного контакту між людьми, особливо між тими, хто живе разом, у буквальному сенсі – під одним дахом. У структурі сподівань на щастя вона воліє відчувати, побачити й передати душевний, внутрішній дотик людей одне до одного. Або ж його відсутність, не виключно, що навіть повну. І тому Еліс Манро досить скоро дає зрозуміти: цю сімейну пару, Роя і Лайлу Фаулер, важко назвати безпроблемною. А проблема їхня якраз у тому, що вони не є і не стали близькими людьми.

Кожен у цій парі живе своїм життям, у кожного з них своє коло інтересів і прагнень. Лайла зі своїми численними родичами, які фактично визначають спосіб і цінності життя Фаулерів, – це той побутовий простір, із яким Рой намагається якомога менше перетинатися, позаяк у ньому він почувається елементарно зайвим. Для посилення ефекту сімейно-родинного дисбалансу Еліс Манро наголошує не лише на психологічній, а й на фізичній, точніше, антропометричній різності Роя та рідні Лайли: *The relatives didn't feel slighted-they had a limited interest in people like Roy who had just married into the family, and not even contributed any children to it, and who were not like themselves. They were large, expansive, talkative. He was short, compact, quiet* [10]. Він формально є членом потужної у кількісному вираженні родини, але насправді живе сам по собі, і його відособлений спосіб життя, його усамітнені інтереси виконують, передусім, компенсаторну функцію, пом'якшуючи відсутність внутрішньосімейного контакту й усвідомлення цієї відсутності. Сімейне життя в Роя начебто є, але при цьому його немає.

Розставляючи смислові акценти у взаєминах Роя та Лайли, Еліс Манро не позбавляє свого головного персонажа турботливої думки про жінку. Якщо у влас-

ній сім'ї чоловік живе одинаком, це ще не означає, що йому не потрібне відчуття жінки, це зовсім не означає, що його життя-буття протікає без присутності жінки. Хоча б на рівні думання про неї. І письменниця подає сценки, де Рой свою родинно турботливу увагу переміщує на Карен – племінницю Лайли, яка внутрішньо ближча йому за дружину. Її та пригода-випробування, що стається з ним у лісі, куди він поїхав на своїй вантажівці заготовляти дрова, щоб, як йому видавалося, не втратити свій невеличкий бізнес, не випадково відбувається на тлі дисбалансу в його сім'ї. І в цій невідповідності аж ніяк не варто відшукувати або вбачати дидактичні обертони: Еліс Манро за своєю художньою суттю не моралістка й тим паче не резонерка, хоча окремі її персонажі час від часу і вдаються до сентенцій. У психологічній новелі Wood представлена та модель сімейних стосунків, де бути разом аж ніяк не означає бути разом насправді, де кожен проживає своє, родинно відокремлене життя, і можливість щастя, повносторонньої щасливості в такій сімейній моделі навряд чи викличе зливу оптимістичних перспектив.

В оповіданні *A Real Life* («Справжнє життя») для діагностування проблеми досяжності щастя Еліс Манро зосереджує увагу на жіночих натурах, які, утім, подаються на тлі, можливо, не таких рельєфних, проте не менш важливих для цього тексту чоловічих персоналій. Інакше кажучи, у багатьох жіночих натурах міститься частка бекграунду письменниці.

Перша, хто згадується в оповіданні *A Real Life*, – це Доррі – дебела жінка з по-чоловічому грубуватою зовнішністю й абсолютно не жіночими звичками та манерами. Для такого типу жінок улаштувати свою сімейну долю і вийти заміж – це вже, сказати б, подія історичного масштабу. І, як підкреслює письменниця, сама Доррі не вельми щоб розраховувала на заміжжя й створення своєї власної сім'ї, проте коли їй трапилася нагода у вигляді мандрівного австралійця на прізвище Спірс, після сумнівів і вагань вона все ж таки робить крок і кардинально змінює своє життя. Розповідаючи історію Доррі, Еліс Манро досить прозоро зображує її то приховану, то очевидну невпевненість у можливості свого жіночого щастя. Не виключено, що щастя для неї – це лише розмиті й неясні думки про цей загадково-непевний стан. У будь-якому разі письменниця натякає на те, що одна з імовірних моделей щастя – це його очікування або проходження свого особистого шляху до нього. Говорячи про австралійське життя Доррі й Спірса, вона так стисло, навіть тезово його окреслює, що це унеможливорює конкретні судження про досягнення чи недосягнення Доррі щастя у своєму сімейному житті.

Мюріел разуче відрізняється від Доррі, позаяк вона (Мюріел) – достеменно невеличка красуня й усією поведінкою майстерно хизується своєю підкресленою жіночістю. Проте у цьому хизуванні є добрий прагматичний таємний умисел – знайти собі чоловіка й благополучно, у сенсі більш-менш вигідно, вийти заміж. Мюріел належить до типу жінки-гравця, а влаштування сім'ї – це, найімовірніше, найважливіша в її особистому житті партія, що її не можна розіграти інакше,

як не виграти. Для неї щастя – у досягненні прагматичних цілей, щастя – це те, що можна виміряти, побачити, чого можна торкнутися руками, що, одним словом, існує в доступній матеріальній формі. Абстракції у формі духовних категорій і шукань її мало приваблюють. Щастя, за її життєвською концепцією, – конкретне, а доступ до нього залежить виключно від її персональних здібностей. На відміну від Доррі Мюріел не чекає на появу того, хто стане її чоловіком, – вона його знаходить. І хоча він не зовсім той, хто спочатку їй уявлявся у примхливо-вимогливих бажаннях – мужчина-вдівець із двома малими дітьми, проте мети своєї вона досягла, сім'ю створила. Можливо, це й є щастя, споконвічне жіноче щастя, у якому практична дія недвозначно переважає над внутрішніми ваганнями й митарствами?

І ще одна жіноча натура в оповіданні *A Real Life* – Міллісент. Порівняно з Доррі та Мюріел вона виглядає найбільш по-сімейному влаштованою. Веде спокійне, розмірене, добре устатковане життя. Має подруг, у стосунках із якими завжди може виділити свою сімейну досвідченість і вказати на неї. Чоловік хоча й не з провінційної еліти, проте забезпечений фермер. Він слухає її та прислухається до неї, вона має на нього вплив. Здавалося б, у Міллісент усе склалося так, що її життя цілком надається для того, щоб співвіднести його з примарною категорією щастя, точніше всебічного жіночого щастя. Проте Еліс Манро не вичерпує діагностику щасливості людини тільки психологічними зрізами й малюнками. Вона добирається до самої природи взаємин між жінкою і чоловіком, до суто біологічних виявів і характеристик цих взаємин. Щастя – це безваріантно універсальна гармонія в сім'ї, а чи була така гармонія у Міллісент і Портера, її чоловіка? Викладаючи початки їхньої сімейної історії, Еліс Манро лаконічно, але багатозначно прописує такий епізод:

On their wedding night he said, «Now you've got to take what's coming to you», but she knew it was not unkindly meant.

This was in 1933.

She had three children, fairly quickly, and after the third baby she developed some problems. Porter was decent mostly, after that, he left her alone» [8].

Маємо, отже, так би мовити, по-дорослому подану проблемну ситуацію У стосунках персонажів, смисл якої виражає низка запитань: чи можливе справжнє щастя жінки й чоловіка без гармонії у сексуальному тяжінні, у сексуальних покликах, без взаємних яскравих емоцій під час статевого акту? чи можливе повноцінне сімейне щастя, коли секс сприймається як дискомфорт, як, можливо, форма приниження чи то больовий резонанс, як те, що треба пережити, перемучитися й стоїчно перенести одному з подружжя? Еліс Манро відверто говорить, що Міллісент і Портер не були надто щасливими у своєму сексуальному житті. Сімейна доля Міллісент схожа на цілком характерну сімейну історію, коли зовнішньо привабливий образ сім'ї насправді приховує у собі нюанси й складнощі, що не прийнято виносити за поріг власного дому. І як же бути у таких випадках

із номінуванням аналогічних сімейних доль на звання щасливих?

Увага до біологічних основ у стосунках між чоловіком і жінкою, до інтимно-сексуального ладу між ними властива всій короткій прозі Еліс Манро. Вона не стверджує, що секс – це наше людське все, але не забуває нагадати, що людська природа за своєю сутністю сексуальна і що без сексуальної гармонії у взаєминах жінки й чоловіка навряд чи варто говорити про гармонійне вивернення щастя.

На сторінках оповідання Face («Обличчя») письменниця прагне розібратися в тому, чи існують узагалі щасливі пори людського життя, чи буває людина щасливою хоча б тоді, коли ще несерйозно говорити про її вік, досвід, статус і таке інше. Одним словом, чи буває вона сповнена й переповнена безальтернативним щастям хоча б у дитинстві?

Розгортання подій у цьому оповіданні подається від імені чоловіка-наратора, який згадує та рефлексує. Він, як підкреслюється в тексті, народився з помітним фізичним недоліком, що буквально-таки спотворює його обличчя. У перші дитячі роки я-наратор, за його власним зізнанням, не надає цьому недолікові особливого значення і, вірогідно, не вельми комплексує із цього приводу. Проте мить, коли його самосприйняття і самооцінка своєї зовнішності різко змінилися, настає. Найболючішим у цьому всьому виявляється те, що це відбувається через його маленьку приятельку Ненсі, яка разом із матір'ю – Шерон Сатлз – жила поруч із ними в біло-рожевому будиночку на території, що належала родині персонажа-наратора. Травматичний досвід буття не просто бере свої витoki з дитинства – він розпочинається з тієї начебто безхмарної пори. А щастя мало досягне навіть у «додорослій» порі життя, і душевні травми в ту не вельми самоусвідомлену пору можуть сприйматися ще гостріше, ніж у пізніші життєві періоди.

Проте Еліс Манро, обсервуючи історію свого я-наратора, намагається до кінця відстежити саму можливість гармонійного самовідчуття людини в її дитячі роки і ставить класично безкомпромісне запитання: а якби не той жест Ненсі, коли вона, воліючи пожартувати і, можливо, розважити свого друга-хлопчика, у якого, очевидно, була таємно закохана, як і він у неї, якби вона в тій ситуації несподівано для себе не зробила йому боляче, чи відчував би її персонаж-наратор тоді, у дитинстві й у зовсім дитячих взаєминах із Ненсі, цілковиту внутрішню комфортність? І щоб відповісти на це, Еліс Манро уводить суто фізіологічний епізод у розгортання текстових подій. Фізіологічні подробиці бувають надзвичайно інформативними, промовистими у своїй психологічній суті, й тому я-оповідач довірливо ділиться таким спогадом про себе й свою маленьку подружку: What about sex games, you may wonder. And, yes, we had those, too. I recall our hiding, one extremely hot day, in a tent that had been pitched – I have no idea why – behind the cottage. We had crawled in there on purpose to explore each other. The canvas had a certain erotic but infantile smell, like the underclothes that we

removed. Various ticklings excited us, then made us cross, and we were soon drenched in sweat, itchy, and ashamed. When we got ourselves out of there, we felt more separate than usual and oddly wary of each other. I don't remember if the same thing happened again, with the same result, but I would not be surprised if it did [7]. Відчуття дискомфорту починається з більш-менш реального, сутнісного відкриття. Процес відкриття починається з перших кроків життєвходження, з перших років життєіснування. Поки людина живе, вона – хоче того чи ні, свідомо чи неусвідомлено – займається тим, що відкриває себе і той простір, що її оточує. Життя не може бути нічим іншим, як розтягненим у часі дискомфортом, больовим синдромом, дуже пролонгованим травматичним процесом, що або нервово загострюється, або хронічно притлумлюється. Над усім цим, власне, й розмірковує Еліс Манро фактажем оповідання Face. І при чому тут узагалі щастя, якщо трактувати його як сферу ідилії?

Письменниця розглядає найрізноманітніші життєві моделі, коли людина може або могла б бути задоволена своєю долею та умовами свого існування, і не може не поставити собі питання: а наскільки це так, наскільки людина в таких випадках насправді відчувається щасливою?

В оповіданні Chance («Жереб») зображується історія Джуліет, молоді та обдарованої жінки, яка перспективно інкорпорована в соціум та систему його цінностей. Ба більше, вона мислить себе як органічну частку соціумного організму і, здається, не збирається з нього випадати. Джуліет успішно займається науковими студіями, спеціалізується на філології, професори захоплено відгукуються про її дослідницькі здібності, у неї непересічні культурологічні інтереси й виразні інтелектуальні задатки. Семестр вона викладала латинь у Торранс-хаус – приватній жіночій школі Ванкувера, замінюючи вчительку, яка захворіла. І, мабуть, викладала б і далі, якби не була на заміні, а вчителька не одужала. А проте картинка із соціумно благополучною Джуліет невдовзі прояснюється й виявляється не такою однозначною. Її «вписаність» у структуру соціуму та інтерес до наукової діяльності – це, з одного боку, спосіб звернути на себе увагу, в сенсі чоловічу увагу, а з іншого – форма жіночого самозахисту від проблеми влаштування власної сімейної долі, бо час улаштувати її приходить, а влаштувати поки не вдається, позаяк це, виявляється, зовсім не так просто.

В оповіданні «Жереб» постійно підкреслюється, що його основний персонаж – жінка і що це виклад, передовсім, жіночої історії. Причому виклад із фізіологічним акцентуванням на особливостях жіночого організму. Функції композиційного центру в цій історії відведено фрагменту, коли Джуліет їхала в потязі та познайомилася з двома чоловіками, які претендували на те, щоб стати частинкою її спілкувального життя й один з яких згодом став її чоловіком. Про фізіологічні незручності й дискомфорт, що ускладнили мандрівку та психологічне самопочуття Джуліет, у «Жеребі» повідомляється так: She had become aware, as soon as she stood up, that there was a problem of her own which would

make it necessary for her to go back to her seat and her travelling case, а щоб не залишилося сумнівів, про що йдеться, трохи згодом додається: Monthly bleeding was the bane of her life. It had even, on occasion, interfered with the writing of important three-hour examinations, because you couldn't leave the room for reinforcements [9]. У цьому оповіданні із систематичною наполегливістю продукується думка про залежність жінки, причому залежність багатовимірну – від своєї фізіології, від природного покликання народжувати дітей, від психологічної потреби в сім'ї та сімейному існуванні, від травмо-небезпечної перспективи залишитися самотньою.

У «Жеребі» акцентується на біологічній основі людини, Еліс Манро виходить із того, що говорити про людину означає говорити про її фізіолого-біологічні властивості та поривання, без цього уявлення про людську органіку виявляються недосконалими. Біологічне в її оповіданнях нерідко межує або зростається зі свідомим, ментальним. Біологічне начало в людині наскрізь психологізоване. Інакше кажучи, волієш психічних і підсвідомих глибин – подивись у біологічну структуру людини.

Обсервація біологічних засад людського існування для Еліс Манро є настільки важливою, навіть концептуально-даїною, справою, що, розповідаючи про Джуліет, вона не забуває натякнути: інтелектуальність натури аж ніяк не убезпечує її від потреби в розв'язанні проблем суто фізіологічного гатунку. Навпаки, інтелектуальні запити можуть лише підсилювати фізичні поклики й імпульси людини, а в біологічних надрах приховані витоки драматичних переживань і катастрофічного болю. Як це сталося з інтелектуалкою Джуліет, яка свого часу почувалася настільки сексуально стурбованою, що відважилася на вкрай рішучий крок: Going out with the visiting nephew of her thesis adviser last year and being broken into – you couldn't call it rape, she too was determined – late at night on the ground in Willis Park.

On the way home he had explained that she wasn't his type. And she had felt too humiliated to retort – or even to be aware, at that moment – that he was not hers [9].

Соціумна інкорпорованість для філолога-інтелектуалки Джуліет – це лише тимчасова життєська гавань. Усі її внутрішні пошуки й страждання пов'язані виключно з одним – бажанням зустріти Чоловіка Її Долі. Щастя для неї – у подоланні душевного болю, у тому, щоб через цей біль урешті-решт перейти. Хочеш бути щасливою – готуйся до сліз. Як це в принципі й відбувається з Джуліет. Проте коли вона-таки зустрічає Свого Мужчину, то вже не втрачає його. І дуже схоже на те, що при цьому вона спокійнісінько, без будь-яких сенсентивів «забиває» на соціум. Така-от історія, такий-от жереб. І, можливо, що це справді оповідання про майже щасливу жіночу долю? Бо хто, урешті-решт, сказав, що щастя обов'язково має бути щасливим?

В оповіданні Runaway («Біглянка») Еліс Манро продовжує прискіпливо вдивлятися і вглядатися, вслухатися і вчуватися, вдумуватися і, так би мовити, вмислюватися в жіночі життєвські версії та перипетії. При цьому письменниця не вельми намагається прихову-

вати, що Runaway, як і більшість її коротких наративних форм, являє собою духовний сіквел, у якому обсервується фундаментальний аспект її прози – можливості чи неможливості віднайдення щастя суто по-жіночому. Образно кажучи, Еліс Манро послідовно продовжує знімати своє авторське кіно, у якому головні ролі й апіорі, й апостеріорі відведені, як правило, жіночим обличчям, натурам і типажам.

У колізіях Runaway фігурують дві наскрізні жіночі персони – Карла і місіс Джемісон. У кожній з них, здавалося б, своя біографічна графіка й абсолютно відмінні життєві естампи. Але спільним для Карли й Сільвії Джемісон виступає потреба у більш-менш чіткому, проясненому усвідомленні свого статусу, якщо жорсткіше, власного місця біля мужчини, з яким кожна з них жила або живе. Ця потреба їх не лише зводить і зближує – як психологічно, так і фабульно, а й по-своєму ментально споріднює. От тільки із самовизначенням у власному подружжі в кожній з них складається по-різному, оскільки в Карлі і місіс Джемісон дуже різні власні чоловічі досвіди.

Карла живе з Кларком, заради якого відмовилася від навчання в коледжі, розірвала стосунки із сім'єю й утекла з дому. Карла, ще дуже молода і сповнена життєвої наснаги жінка, живе з прагматичним і по-своєму хазяйновитим Кларком, який тримає невеличку стайню і заробляє на заняттях з верхової їзди для всіх бажаючих. Їхнє спільне життя в трейлері просякнуте підкреслено побутовими й одноманітно повсякденними турботами. Карлі, можливо, навіть подобається неприхований побутовізм їхнього сімейного існування, де, здається, не залишилося й натяку на романтичні сплески й експресії у взаєминах із мужчиною, який іще недавно так захоплював її уяву. Цей побутовізм стає для неї благополучним заміном взаємної сімейно-щасливої емоційності й перетворює подружні стосунки на звичку. Сім'я для неї – це добровільне занурення у гірко-солодку трясовину побуту, яка її так затягує, засмоктує, що вибратися звідти стає майже неможливо. Хоча нікуди правди діти: Карла полюбає займатися конкретними життєвськими справами – доглядати за оселею, поратися у їхній із Кларком стайні. Їй узагалі подобається виконувати безхитрісну фізичну роботу, яку вона знає і яка їй дається. От тільки її чоловічий досвід не викликає у неї особливого захоплення, позаяк із Кларком у неї не так щоб складається. А в окремих сімейних мікроситуаціях і мікроколізіях не складається зовсім. А причина в тому, що в Карлі і Кларка абсолютно різною є внутрішня органіка.

Для Карли насамперед важливими є стосунки зі своїм мужчиною, відчуття душевної комфортності, психологічної збалансованості у взаєминах із ним, а Кларк за будь-яких умов відшукує зиск у житті та від життя, любить гроші й буквально помішаний на них. Навіть від неї, Карлі, він очікує і ледь не вимагає матеріалізованого зиску, вправляючись у невитіюватих комбінаціях, як би через молоду дружину розкрутити на гроші, а точніше прошантажувати місіс Джемісон. У чутиливої та не позбавленої довірливо сентиментальних поривань

Карли з жорсткуватим Кларком явно не складається: не вистачає внутрішніх «точок дотику» з ним, від чого вона потерпає і живе з ним у стані хронічного напруження й дискомфорту, перебуває через нього на межі психічного зриву. Її жіноче єго не лише не наближене до нього і тим паче не розчинене в ньому – її здорового самоцінного жіночого єго фактично не існує.

Кларк постійно перебуває, так би мовити, на своїй хвилі. Він не переймається станом, характером своїх стосунків із Карлою і не шукає внутрішнього порозуміння з нею, позаяк воно йому не потрібне й елементарно його не цікавить. Для нього не підлягає обговоренню, що жінка, дружина – це його власність і має приймати його таким, яким він є, – імпульсивним, неврівноваженим, дратівливим, конфліктним, нав'язливим, імперативним, одним словом, що вона майже зобов'язана приймати його таким, яким би він себе не виявив і не виставив. Він не має сумнівів, що в дружини не існує іншого вибору, ніж як бути підконтрольною і підвладною своєму чоловікові. Він переконаний, що жінка, особливо ж його жінка, не може існувати для себе, що відсутність самодостатності жінки, дружини цілком компенсується присутністю біля неї чоловіка, причому зовсім не обов'язково коханого. Він постійно пресує чи піддавлює Карлу, періодично зриває на ній злість, дружина – це як кошик для сміття, куди можна скинути весь власний емоційний, настроєвий і поведінковий мотлох, дружина – це як добре вишколена стаціонарна прибиральниця, що все стерпить і наведе затишний порядок після всього цього мотлоху. І Карла виправдовує його єгоїстично чоловічі сподівання, вона терпить. У її подружньому житті не залишилося й сліду від колишнього кохання або принаймні пристрасного захоплення. Але вона терпить і служить. Вона навіть у сексі служить своєму чоловікові.

І служить самовіддано, намагаючись, передусім, простимулювати і викликати його, Кларкову, сексуальну чуттєвість. Вона виявляє готовність служити до внутрішнього самознищення, тільки б задовольнити його інстинкти й бажання. Карла навіть придумує паралельну інтим-реальність – вигадує історії брутально-провокативного смислу, щоб чи то завести, чи то збудити сексуальність чоловіка. Без цих історій у них, очевидно, мало що ладилось, власної фізіологічної природи вже не вистачало, потрібні були особливі чи додаткові спеції у вигляді еротично-вербальної прелюдії. Здійснення статевого акту мало для Карли обрисити такої собі режимної справи, було невід'ємною часткою сімейно-домашньої роботи, яку треба було старанно і, головне, кваліфіковано виконати, не забувши при цьому і про себе. *This was asked and told in whispers, even if there was nobody to hear, even when they were in the neverland of their bed. A bedtime story, in which the details were important and had to be added to every time, and this with convincing reluctance, shyness, giggles, dirty, dirty. And it was not only he who was eager and grateful. She was too. Eager to please and excite him, to excite herself. Grateful every time it still worked [9].* Секс для неї перетворився на ситуативне виконання, так би мовити, статевих

службових обов'язків, коли спочатку необхідно було докласти креативних зусиль, щоб у вербальний спосіб чоловіка розігріти, а потім уже задовольнити. Карла працює, причому старанно, самовіддано працює навіть у подружньому ліжку. Основну сексуальну місію у цій, безперечно, напруженій роботі, коли і самій місіонерці бажано не залишитися без сексуального задоволення, виконує саме Карла. Особливістю її сімейного життя було те, що навіть у сексі вона добросовісно виконувала роль старанної служниці, яка отримувала задоволення від того, що задоволення отримував її фактичний господар. Для слухняної та вправної служниці зовсім не обов'язково займатися з чоловіком любов'ю або сексом і сприймати це як вершинний вияв їхніх взаємин, її цілком можуть задовольнити міжстатеві дії та рухи, що передаються невибагливою реплікою на кшталт «вони порпалися у ліжку». Карла фактично має статус підданої, точніше вірогідно, свого чоловіка, вона живе у своєрідній подружній монархії, вона страждає від цього, вона усвідомлює свою психологічно-побутово-фізіологічну залежність від Кларка і тому ще більше страждає від відчуття й розуміння нещасливості свого подружнього життя.

У місіс Джемісон, яка ще недавно також мала сім'ю, зовсім інший – на відміну від Карли – чоловічий досвід. Чоловік Сільвії – Джемісон був поетом і, очевидно, не позбавлений самотності поетом, якого врешті визнали. Інакше кажучи, її чоловік був неординарною мистецькою особистістю, а це вже чимало. Окрім того, він опікувався будинком, що його сам же колись і побудував, а вона мала професійну «нішу» у вигляді викладання ботаніки в міському коледжі. Чи знала місіс Джемісон чоловічу любов і жіноче щастя у шлюбі з поетом Леоном Джемісоном, у реаліях оповідання *Runaway* залишається неуточненим. Принаймні між Сільвією і Леоном існувало сімейне партнерство, а це вже немало. Вона досить непогано відчувала і знала свого чоловіка та інколи на житейську ситуацію намагалася подивитися чи її оцінити його очима, хоча й усвідомлювала, що до кінця їй це не вдасться. Позаяк поети мислять інакше. Цілком імовірно, що саме це партнерство – передусім почуттєво-мисленнєве партнерство – підтримувало чи, може, й утримувало подружнє життя Сільвії і Леона Джемісонів, у стосунках яких аж ніяк не бракувало суто прагматичних основ. Невипадковими є ті штрихи-деталі, що, коли Леона не стало, місіс Джемісон енергійно викинула й позбулася майже всього того, що нагадувало їй про важку хворобу чоловіка, а його особисті речі, не роздумуючи, вивезла з дому. Прагматика життя явно взяла гору над сентиментальними флюїдами пам'яті. Після його смерті Сільвія вирішила, найімовірніше, розпочати таке життя, у якому, незважаючи ні на що, збиралася почувати себе розкуто й вільно, а ще краще – благополучно. Вона не збиралася бути – чи навіть видаватися – не доглянутою й не реалізованою жінкою, що не спроможна самотійно знайти своє місце під сонцем, одним словом, місіс Джемісон аж ніяк не готувала себе до участі жінки, нещасливої без чоловіка. Оскільки її щастя – насамперед у ній самій.

Ба більше, Сільвія, залишившись без чоловіка, мала твердий намір жити не гірше, ніж із ним. Вона була готовою до таких поворотів долі, коли весь тягар житейських ситуацій і рішень лягає передовсім або виключно на неї. Це їй не лякало і не паралізувало внутрішні можливості. Вона оприявнювала готовність поборотися не лише за свою особисту самореалізацію, а й за самоутвердження та самореалізацію інших жінок. Її натура виявляла загострене відчуття жіночої чи то корпоративності, чи то солідарності. Місіс Джемисон походить, безсумнівно, із категорії вольових і рішучих жінок, що цінували власну поведінкову свободу й уміли її (цю свободу) відстоювати та втілювати. Вона була спроможна на кроки, вчинки, дії, про які пізніше б ніколи не жалкувала. Якими б не були її особистісні стосунки з Леоном, вона почувалася в їхньому подружжі більш-менш захищено, комфортно. Інакше б вона елементарно не жила із цим чоловіком. Мати сім'ю, бути членом сім'ї для Сільвії означало й передбачало мати свою власну оазу в цій сім'ї. У розумінні Сільвії подружнє життя – це сфера, що як мінімум ґрунтується на відчутті паритету чи індивідуальної автономії. Для місіс Джемисон власна несвобода у стосунках із чоловіком є немотивованою і негуманною поступкою, яку, найімовірніше, вона собі за жодних житейських обставин не дозволить. Життєвий досвід Сільвії не залишив у неї найменших сумнівів, що такі поняття, як любов, сім'я і свобода, зовсім не обов'язково поспішати ототожнювати.

І от стратегічний, без перебільшення стратегічний епізод оповідання Runaway. Від нього залежатиме доля принаймні однієї з двох наскрізних персон оповідання. А можливо, і другої особи як її своєрідного духівника у цьому епізоді. Між Карлою і місіс Джемисон під час зустрічі-діалогу встановлюється той специфічний душевно-психологічний зв'язок, що виникає лише між жінками, які стикнулися з потребою у розв'язанні, так би мовити, суто чоловічої проблеми. Вони обидві – і досвідчена самодостатня Сільвія, і молода розгублено-знервована Карла – розуміють та відчувають, що для жінки насправді чоловік є значно більшим, аніж просто чоловіком, що чоловік – це як береги, між якими жінці доводиться благодатно текти, повноводно розливатися або безнадійно пересихати. Вони – Сільвія і Карла – наділені різними чоловічими історіями і ледь не протилежними подружньо-рольовими цінностями. Вони обидві, такі, здавалося б, несхожі, стають несподіваними співницями. Їх починає об'єднувати чоловік. Об'єднувати для того, щоб вони разом і по-жіночому протистояли йому. Сенс тут, безумовно, не в самому протистоянні чоловікові, а в тому, щоб відшукувати, наближати й домагатися жіночого щастя в ситуації, коли чоловік, чоловік не спроможний його забезпечити. Фізіологічно-побутовий тандем «чоловік – жінка» готовий розпастися для того, щоб утворився суто психологічний тандем «жінка – жінка».

Стратегічний епізод розгортається у динамічній пластичності. Місіс Джемисон і Карла вирішують, що в неї, Карли, є шанс змінити своє життя, щоб почати все з чистого аркуша. Намічаються експресивно-по-

чуттєві контури життєвої моделі: жіноче життя не завершується через чоловіка, який не приносить жінці щастя, чоловік не має бути жіночою в'язницею, чоловік є величиною змінною, варто лише втекти з в'язниці та змінити навколишній антураж, жіноче щастя не має фатально залежати від одного-єдиного чоловіка, щастя чи нещастя для жінки майже завжди персоналізоване й укорінене у природі конкретного чоловіка. А ще під час зустрічі-діалогу окреслюються практичні, поведінкові контури життєвої моделі: бути жінкою означає бути не статистом, не пасивною фігурою, а людиною дії, прийняття серйозних рішень не є преференцією чоловіка, жінка починається з того, що починає приймати рішення, бути жінкою означає бути готовою до змін, навіть кардинальних, спроможність до цих змін є мірилом і нерідко умовою жіночого щастя, справжньою жінкою є та, хто вміє змінювати, – змінювати себе і свій мікросоціум.

Карла хоче почуватися справжньою жінкою. І розпочати своє життя з чистого-чистого аркуша. Для цього вона приміряє іпостась тієї, ким у її конкретній ситуації вона не може не стати, – «біглянки», відчайдушної втікачки. Здавалося б, ця іпостась для неї є абсолютно рідною, оскільки в її юній біографії вже ставалася одна втеча – з батьківського дому. Здавалося б, авантюризм і пристрасність, помножені на рішучість, іманентно властиві натурі Карли. Але той, перший, вияв авантюризму вдачі був для неї лише приводом, щоб розпочати подружнє життя, оскільки в ній жила ментальна потреба в чоловіці, який поруч. Колізії, що стаються після стратегічного епізоду, оприявнюють несподівану, але по-своєму закономірну істину: пастка для Карли міститься зовсім у іншому. Пастка не в неясних можливостях і непевних контурах нового життя, що відкривається – разом з утечею – перед нею, а всередині неї, Карли. Право на щастя, особливо на жіноче щастя, – це завжди ризик. Гостросюжетна сутність цього ризику – взагалі залишитися без чоловіка. Чоловік без жінки набагато ближчий до щастя, ніж жінка без чоловіка. Хиткість щастя для жінки у тому, що, позбувшись чи втративши того, хто у неї вже є, вона може не знайти іншого чоловіка. Воліючи змін у власному житті, Карла ще не знає, мабуть, головного. Вона ще не знає, що для неї як жінки вкрай необхідно розібратися, чи готова вона ризикувати й вирушати в мандри за своїм особистим щастям, навіть якщо у цих мандрах вона так і не знайде того чоловіка, з яким вона почуватиметься по-справжньому затишно й захищено. Чи, можливо, їй варто змиритися з тим, хто її не кохає, але чи то по-вольовому, чи то по-деспотичному бажає, щоб вона знаходилася поруч, при ньому. Події реалії оповідання Runaway, що стаються після стратегічного епізоду, прояснюють, на перший погляд, суто житейський, по-жіночому прагматичний, а насправді онтологічний вибір Карли. Вона ментально й фізично звикла бути залежною. Свобода для неї – це покарання за спробу втечі, точніше втечі з перспективою нових жіночих мандрів. Її лякає, травмує навіть сама можливість дилеми: бути без чоловіка, навіть без нелюбого, чи ні. Вона добровільно

відмовляється від особистісної свободи і, отже, від пошуків іншого свого життя. Вона не просто повертається у власну сімейну в'язницю – вона просить, бажає Кларка повернути її у подружню в'язницю. Вона згодна бути рабою своєї власної сім'ї – тільки не втратити хоча б якогось чоловіка. Її втеча – цього разу вже друга втеча з дому – так і залишається спокусливим міражем, звабитися яким їй так і не вистачило внутрішніх ресурсів.

В оповіданні *Runaway* є ще один персонаж, що додає присутніх смислових обертонів до життєвої колізії Карли. Персонаж цей анімалістичний і, здавалося б, у текстових реаліях доволі фоновий – біла норвілька кізка, яка з'явилася в житті Карли завдяки Кларкові. Коли Флора вперше вводиться в текстовий наратив – разом із іншими анімалістичними учасниками, такими як Ліззі, Грейс, Джуніпер, – ніщо не вказує на те, що вона виконуватиме функцію, так би мовити, метафоричної супутниці Карли та її подружньої долі. Із розвитком фабульних векторів обриси Флори наповнюються все більш асоціативним контентом, а сама ця анімалістична особа вплітає соковиту орнаментальну канву в ситуаційні реалії оповідання, оздоблюючись у кульмінаційному епізоді свого несподіваного віднайдення чи то навколomisничною, чи то напівфантастичною розробкою. Із розгортанням текстових колізій Флора все акцентованіше співвідноситься з Карлою – її сферою інтересів і переживань. Маркер-позначка «біглянка» починає стосуватися Флори не менше ніж Карли, спочатку розподіляючись між ними обома, а наприкінці текстових реалій ще й немовби підтягуючи до себе, вибираючи персону кожної з них.

Архітектонічна колористика оповідання Еліс Манро зумовлена тим, що смислове навантаження історії Карли починає підсилюватися субісторією Флори, яка викладається тонко, з делікатною графічністю і концептуально набуває контурів автономного наративу з елементами притчевості. Цей анімалістичний персонаж прописується з такою психологічною акцентуацією, що починає ідентифікуватися як цілковито «пролюдська» натура. Урешті, реалії оповідання *Runaway* тягнуть до анулювання суттєвих відмінностей між людськими персонами і Флорою, яка отримує риси-якості своєрідного алюзійного персонажа, що не лише натякає, а й заго-

строє та прояснює те, що відбулося з Карлою після її повернення до свого другого дому.

У структурному сенсі Флорі відведено симптоматичну й акцентувальну роль. Цей анімалістичний персонаж з'являється, згадується, актуалізується у тих текстових фрагментах, що є ключовими чи вельми присутніми для концепції наративу: під час діалогу місіс Джемисон і Кларка, у листі місіс Джемисон і у фінальному епізоді оповідання, що ретранслює суперечливі емоції-переживання Карли. У семантичному сенсі Флора «працює» на ускладнення концептуальної канви оповідання. Вона начебто повторює долю своєї улюбленої хазяйки – втікає з дому, у який її привели та в якому вона прижилася. Але насправді вона оприявнює те, що, найвірогідніше, відбуватиметься з її улюбленою хазяйкою, Карлою, після повернення. І цілком недвозначним постає факт зникнення, точніше цілковитого зникнення Флори після її ледь не сюрреалістичного явлення-повернення. Заключні смислові фарби наративу немовби завершують мотив анімалістичного персонажа на тендітне ім'я Флора, яка віднаходиться-вертається, щоб опинитися в буттєвих координатах «ніде й нікуди».

Висновки. Численні книжки Еліс Манро: *Dance of the Happy Shades* («Танок щасливих тіней», 1968), *Lives of Girls and Women* («Життя дівчаток і жінок», 1971), *The Moons of Jupiter* («Супутники Юпітера», 1982), *Friend of My Youth* («Друг моєї юності», 1990), *Open Secrets* («Відкриті секрети», 1994), *The Love of a Good Woman* («Кохання гарної жінки», 1998), *Too Much Happiness* («Надто багато щастя», 2009) тощо оприявнюють своєрідну художню лабораторію happiness'у.

У цій лабораторії розглядається чимало моделей людського життя – життя з проєкцією на щастя. Проте завжди є ознаки, які споріднюють ці моделі й установлюють між ними ледь не родинні зв'язки. Чому так? Та тому, що прозова happiness'ографія цієї канадської письменниці незмінно супроводжується драматичними чи навіть трагічними нотами і фонікою. А цілком можливо, що це й є та універсальна призматика, з якою якраз і доцільно підходити до одвічних рефлексій над проблемою чи то міфічного, чи то містичного людського щастя.

Література:

1. Голобородько Я. Прозова happiness'ографія Еліс Манро. *Кур'єр Кривбасу*. 2015. № 305/306/307. С. 268–274.
2. Манро Е. Я була єдиною людиною, яка писала оповідання і нікому не говорила про це. *Всесвіт*. 2014. № 7/8, С. 191–196.
3. Назаренко Т. Сучасна жінка в дзеркалі англо-канадського роману. *Всесвіт*. 1986. № 6. С. 152–156.
4. Овчаренко Н. Проза Канади. *Дніпро*. 1984. № 6. С. 121–126.
5. Carrington, I. (1989). *Controlling the Uncontrollable: The Fiction of Alice Munro*. DeKalb: Northern Illinois University Press.
6. Hooper, Brad. (2008). *The Fiction of Alice Munro: An Appreciation*. Greenwood.
7. Munro, Alice. (2008). "Face". Retrieved from <https://www.newyorker.com/magazine/2008/09/08/face>
8. Munro, Alice. (2017). A Real Life. In *Open Secrets Stories Online*. Retrieved from <http://www.go2reads.com/open-secrets-stories-online-alice-munro?page=0,21>
9. Munro, Alice. (2004). *Runaway*. In *Runaway: stories*. Retrieved from https://www.e-reading.club/bookreader.php/1023721/Munro_-_Runaway.html
10. Munro, Alice. (1980, Nov. 24). Wood. *The New Yorker*, 46–54. https://www.e-reading.mobi/chapter.php/132204/21/Munro_-_Too_Much_Happiness.html

References:

1. Carrington, I. (1989). *Controlling the Uncontrollable: The Fiction of Alice Munro*. DeKalb: Northern Illinois University Press.
2. Holoborodko, Yaroslav. (2015). Prozova happiness' ohrafiya Alice Munro. *Kuryer Kryvasu*, 305/306/307, 268–274.
3. Hooper, Brad. (2008). *The Fiction of Alice Munro: An Appreciation*. Greenwood.
4. Munro, Alice. (1980, Nov. 24). Wood. *The New Yorker*, 46–54.
5. Munro, Alice. (2004). Runaway. In *Runaway: stories*. Retrieved from https://www.e-reading.club/bookreader.php/1023721/Munro_-_Runaway.html
6. Munro, Alice. (2008). Face. Retrieved from <https://www.newyorker.com/magazine/2008/09/08/face>
7. Munro, Alice. (2014). Ya bula yedynoyu liudynoyu, yaka pysala opovidannia i nikomu ne hovoryla pro tse. *Vsesvit*, 7/8, 191–196.
8. Munro, Alice. (2017). A Real Life. In *Open Secrets Stories Online*. Retrieved from <http://www.go2reads.com/open-secrets-stories-online-alice-munro?page=0,21>
9. Nazarenko, T. (1986). Suchasna zhinka v dzerkali anhlo-kanadskoho romanu. *Vsesvit*, 6, 152–156.
10. Ovcharenko, N. (1984). Proza Kanady. *Dnipro*, 6, 121–126.

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА

УДК 378.147:373.3/.5.011.3-051]:[81'42:82-4]
DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2024.6.11>

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ НУШ КУЛЬТУРИ РОБОТИ З ТЕКСТОМ ЕСЕ

Семеног Олена Миколаївна,

доктор педагогічних наук,
професор кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-8697-8602
Researcher ID: E-2994
Web of Science: E-2994-2018
Scopus: 57207763280

Бережний Назар Олегович,

магістрант освітньо-професійної програми
«Середня освіта. Українська мова і література. Англійська мова»
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0009-0008-8642-191X

У статті окреслено методологічне і змістово-методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до формування культури роботи в учнів 7-го класу НУШ із текстом есе. На основі аналізу освітніх документів, наукових джерел, дослідної роботи з'ясовано, що поняття «культура роботи з текстом есе учнів НУШ» охоплює такі компоненти: культуру читання, культуру композиційної побудови, мовно-стилістичну культуру. Для написання вільного та формального есе важливі культура читання публіцистичного, художнього, медіатексту, відбір інформації, її аналіз.

Формування культури роботи з текстом есе учнів НУШ окреслено як компетентнісно орієнтований процес, що залежить від індивідуального досвіду, фонових знань, творчого мислення і спрямований на формування мотивації, мовно-мовленевих знань, умінь і навичок. Методологія дослідження передбачає урахування основних положень особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного та комунікативно-жанрового підходів. У контексті формування культури роботи учнів 7-го пілотного класу НУШ із текстом есе окреслено модельну програму (автори – Н. Голуб, О. Горошкіна) та окремі підручники, у яких текстовій діяльності та складанню есе відводять чільне місце, пропонують вдумливе читання й критичне осмислення текстів на культурну тематику; визначення та формулювання проблеми тексту; редагування, доповнення, переформатування тексту.

Проаналізовано деякі аспекти досвіду вчителя пілотного 7-го класу НУШ щодо формування культури роботи учнів із текстом есе і зроблено припущення щодо важливості індивідуального досвіду, емоційного складника, фонових знань, творчого мислення.

З урахуванням дослідної роботи, особистісного та компетентнісного підходів у межах курсу методики навчання української мови розроблено вправи на читання й розуміння тексту, міркування, застосування знань у конкретній ситуації. Зазначено, що дієвими методами та інструментами, які активізують підготовку вчителя до інтеграції есе в навчання української мови, є сервіс Google Arts & Culture.

Ключові слова: мовно-методична підготовка, формування, майбутній учитель української мови і літератури, культура роботи з текстом есе, змістове та методичне забезпечення, навчання української мови у сьомому класі НУШ.

Semenog Olena, Berezhnyi Nazar. Preparation of future teachers for the formation of the culture of working with the text of an essay in the students of NUSh

The article outlines the methodological and content-methodical support for the preparation of future teachers of the Ukrainian language and literature for the formation of a culture of work in students of the 7th grade of NUSh with the text of an essay. Based on the analysis of educational documents, scientific sources, and research work, it was found that the concept of «culture of working with the text of essays of NUSh students» includes the following components: culture of reading, culture of compositional construction, linguistic and stylistic culture. For writing a free and formal essay, the culture of reading journalistic, artistic, media texts, information selection, and its analysis is important.

The formation of the culture of working with the text of the essay of the students of NUSh is outlined as a competence-oriented process that depends on individual experience, background knowledge, creative thinking and is aimed at the formation of motivation, language and speech knowledge, abilities and skills. The research methodology involves taking into account the main provisions of personally oriented, competence, activity and communicative-genre approaches. In the context of the formation of the work culture of students of the 7th pilot class of NUSh with the essay text, a model program is outlined (authors – N. Golub, O. Horoshkina) and separate

textbooks, in which text activity and essay writing are given a prominent place, offer thoughtful reading and critical understanding of texts on cultural topics; definition and formulation of the problem of the text; editing, additions, reformatting of the text.

Some aspects of the experience of the teacher of the pilot 7th grade of NUSh regarding the formation of the culture of students' work with the text of the essay were analyzed, and assumptions were made regarding the importance of individual experience, emotional component, background knowledge, and creative thinking.

Taking into account research work, personal and competence approaches, exercises for reading and understanding the text, reasoning, applying knowledge in a specific situation have been developed within the framework of the Ukrainian language teaching methodology course. It is noted that the Google Arts & Culture service, as well as national projects, are effective methods and tools that activate the teacher's preparation for the integration of essays in the teaching of the Ukrainian language.

Key words: linguistic and methodical preparation, formation, future teacher of Ukrainian language and literature, culture of working with the text of an essay, content and methodical support, teaching Ukrainian language in the seventh grade of NUSh.

Вступ. «Освітні втрати», «навчальні втрати», «навчальні розриви» – у 2023 р. лексеми на позначення прогалин в опануванні учнями навчального матеріалу заповнили освітній простір. Для аналізу навчальних утрат здобувачів освіти й виконання вимог освітніх програм фахівці використовують вимірники, з-поміж яких – міжнародне дослідження PISA (Programme for International Student Assessment) від Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [1]. У 2022 р. взяли участь у міжнародному дослідженні PISA-2022 лише учні з відносно безпечних територій України.

За оцінками експертів [2; 3], тестові завдання PISA на загальне розуміння смислу тексту-опису або розповіді фрагментів тексту учасники загалом виконали. Складніше було підліткам стисло й чітко сформулювати основну думку тексту, розрізняти факти і судження, порівнювати різні підходи до проблеми, використовуючи фонові знання, аналіз декількох джерел і власний досвід, робити висновки. Національне моніторингове дослідження якості освіти, проведене у 2023 р. серед учнів 6-х пілотних класів міських ЗЗСО [4], теж підтвердило: для респондентів доволі складними виявилися завдання на розуміння тексту, застосування знань у конкретній життєвій ситуації.

Означені результати спонукають педагогів до пошуку дієвих методів та інструментів мотивувати здобувачів освіти працювати з текстом, зокрема складати текст есе. У вищій школі такі реалії підтверджують важливість тем культури роботи з текстом есе в навчальних дисциплінах «Лінгводидактика в середній школі» та «Методика навчання української мови в ЗЗСО», а також проведення дослідної роботи бакалаврів та магістрантів – майбутніх учителів у пілотних класах НУШ.

У 2023–2024 н. р. НУШ апробується в 7-х пілотних (експериментальних) класах закладів загальної середньої освіти різних регіонів України за модельними програмами для 7–9-х класів колективів Н. Голуб та О. Горошкіної [5] або О. Заболотного, В. Заболотного та ін. [6]. До переліку закладів освіти, у яких здійснюється пілотування української мови НУШ за модельною програмою Н. Голуб та О. Горошкіної, включена Шосткинська гімназія Шосткинської міської ради Сумської області. Заклад співпрацює з кафедрою української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, бакалаврами і магістрантами – майбутніми вчителями української

мови і літератури з питань реалізації пілотного проекту в НУШ, що й зумовило вибір теми дослідження.

Актуальність дослідження підтверджується основними положеннями Стратегії розвитку читання на період до 2032 р. (2023), Державного стандарту базової середньої освіти (2020). Есе як жанр літературної творчості досліджують В. Лесин, І. Михайлин та ін., лінгводидактичні засади есе, питання методики написання есе – О. Глазова, Н. Голуб, Н. Грона, Т. Груба, Н. Дика, М. Пентилук та ін.

Зміст, форми і прийоми навчання української мови учнів, у т. ч. 7-го класу НУШ, характеризують Н. Голуб, О. Горошкіна, А. Попович та ін. У попередніх публікаціях автори статті аналізують змістово-методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів до роботи в НУШ: реалізації компетентнісного підходу [7], формування читацької грамотності [8], культури роботи учнів з Інтернет-текстом [9].

Матеріали та методи. У межах статті ставимо за мету окреслити методологічне і змістово-методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до формування в учнів 7-го класу НУШ культури роботи з текстом есе. Для досягнення мети спроектовано завдання: з урахуванням освітніх документів, наукових джерел окреслити сутність понять «культура роботи з текстом есе учнів НУШ», «формування культури роботи з текстом есе»; проаналізувати досвід учителя пілотного 7-го класу Шосткинської гімназії Шосткинської міської ради Сумської області й з урахуванням дослідної роботи в гімназії та наукових підходів у межах навчальних дисциплін «Лінгводидактика в середній школі» та «Методика навчання української мови в ЗЗСО» розробити завдання, спрямовані на формування культури роботи з текстом есе в учнів.

Методологія дослідження передбачає урахування основних положень особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного та комунікативно-жанрового підходів, використання загальнологічних методів, зокрема аналізу наукових джерел, нормативних документів, міжнародного дослідження PISA-2022, модельних навчальних програм, підручника з української мови для 7-го класу НУШ; аналізу досвіду вчителя пілотного 7-го класу НУШ, аналізу есе учнів, розроблення вправ і завдань для апробації.

Дослідна робота проводилась у 2023–2024 н. р. у межах методичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури СумДПУ імені А.С. Мака-

ренка, а також на уроках української мови в 7-му класі в Шосткинській гімназії Шосткинської міської ради Сумської області.

Результати. З урахуванням наукових джерел окреслимо сутність поняття «культура роботи з текстом есе учнів НУШ», яке пропонуємо на заняттях із мовно-методичних дисциплін.

Літературознавці, як показує узагальнення дослідницьких позицій, зупиняються на таких характеристиках есе: довільна форма, не обов'язково вичерпно, але виразно, індивідуально трактується певна подія, явище, проблема чи тема (І. Михайлин [10, с. 123]); невеликий за обсягом прозовий твір, довільна композиція, індивідуальні думки та враження з конкретного питання (Р. Гром'як, Ю. Ковалів, В. Теремко [11, с. 234]).

Лінгводидакти О. Глазова, Н. Грона, Т. Груба з урахуванням літературознавчої концепції зауважують, що есе – це виклад думок щодо життєвої або уявної ситуації, передавання особистісного сприйняття світу; найбільш ефективний метод і прийом рефлексії у процесі розвитку критичного мислення [12–14]. У методичних рекомендаціях щодо навчання української мови у 2023–2024 н. р. есе представлено як самостійну творчу письмову роботу, що вирізняється особистісним характером сприймання проблеми та її осмислення, невелика за обсягом, з вільною композицією, емоційністю викладу [15].

З урахуванням рекомендацій Т. Груби [12], О. Глазової [13], К. Шендеровського [16] окреслимо ознаки есе, відмінні від творів: власний погляд на проблему, особиста оцінка щодо предмета міркування, авторське пояснення (натомість у творі пропонуються часто пояснення інших людей), вільна композиція (твір має визначену структуру). До вільного есе, як зазначають фахівці [12–16], належать тексти обсягом 7–10 речень, вільної форми та стилю викладу, довільної структури. Обов'язковий елемент – власний погляд на проблему. Вільне есе обмежене в часі (5–10 і 10–15 хв), його запропоновано використовувати на етапах цілевизначення, закріплення, рефлексії уроку.

Формальне есе функціонує у таких різновидах: *інформаційне* (есе-розповідь, есе-визначення, есе-опис), яке зосереджується на фактичному викладі даних; *критичне* – містить аналіз творів; *есе-дослідження* (порівняльне, протиставлення, причинно-наслідкове); *аргументативне* (або *аргументоване есе*, *есе-переконання*), у якому автор погоджується або не погоджується в дискусійному питанні, а також пропонує підтвердження своєї думки. Аргументоване есе пропонують для підготовки до НТМ.

Формальні есе за вимогами методичних рекомендацій [15] мають визначену структуру (тези, аргументи, приклади, оцінювальні судження, висновок); обсяг (120–200 слів); час на виконання відведено від 20 до 45 хв. У вступі обґрунтовується тема, в основній частині – розвиток аргументації з урахуванням інших аргументів; висновки містять узагальнення.

Вивчення порад лінгводидактів [12–16] дає підстави з'ясувати змістове наповнення поняття «культура

роботи з текстом есе учнів НУШ» та його структурні компоненти: культура читання, культура композиційної побудови, мовно-стилістична культура. Припускаємо, що для написання есе важлива культура читання публіцистичного, художнього медіатексту, збирання, відбір інформації, її аналіз. Для висловлення власної думки важливо дотримуватися чіткої композиційної побудови, внутрішньої логіки між складниками, послідовності в розкритті основної думки. Ідеться про культуру композиційної побудови. Важлива мовно-стилістична культура: есе має засвідчити, що автор осмислено використовує поняття, образні засоби, пропонує переконливе аргументування.

Формування культури роботи з текстом есе учнів НУШ розглядаємо в межах методичної підготовки майбутніх учителів як компетентнісно орієнтований процес, що залежить від індивідуального досвіду, фонових знань, творчого мислення і спрямований на формування мотивації, мовно-мовленнєвих знань, умінь і навичок.

Окреслимо методологічне та змістово-методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до формування культури роботи в учнів 7-го класу НУШ із текстом есе.

Для реалізації такого процесу доцільно враховувати положення особистісно орієнтованого підходу, що знаходить відображення у трьох важливих сферах особистості: «відчуваю», «думаю», «дію», і викладені в численних наукових роботах І. Беха. В одній із наукових студій дослідник слушно наголошує на взаємовідносинах, на потребі педагога «розуміти вихованця, визначати його як особистість й утверджувати технології інтимно-особистісного спілкування, технології поетапного сходження зростаючої особистості до духовних цінностей, соціальну позицію «бути сучасною особистістю» [17].

Наскрізними у дослідній роботі вважаємо положення компетентнісного підходу і розглядаємо поняття «компетентність» як набуті здатності особистості, що, за Н. Голуб [18, с. 145], «проявляються лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто за умови глибокого особистісного зацікавлення в певному виді діяльності».

Діяльнісний та комунікативно-жанровий підходи реалізуємо в дослідній роботі з урахуванням праць лінгводидактів [12–16] і спрямовуємо мовленнєву діяльність учнів на увиразнення слухання, читання, говоріння, письма, пізнавальних дій (здійснювати пошук необхідної інформації з різних джерел, систематизувати її різними способами та ін.).

У 2023–2024 н. р. НУШ реалізується у 7-х пілотних (експериментальних) класах за календарно-тематичним плануванням, що укладене за модельними програмами колективів Н. Голуб та О. Горошкіної [31] або колективу під керівництвом О. Заболотного та В. Заболотного [32], та підручниками авторів: 1) О. Авраменко, З. Тищенко; 2) Н. Голуб, О. Горошкіної; 3) А. Ворон, В. Солопенко; 4) О. Заболотного, В. Заболотного; 5) І. Літвінової; 6) А. Онатій, Т. Ткачук; 7) О. Семеног, О. Калинич, Т. Дятленко, М. Білясник, Л. Гапон; 8) І. Юшук, В. Когут, Г. Гуль.

Розглянемо календарно-тематичне планування [33] та підручник [34], укладені за модельною програмою Н. Голуб, О. Горошкіної й апробовані співавтором статті Н. Бережним на уроках української мови в Шосткинській гімназії Шосткинської міської ради Сумської області під керівництвом учителя української мови і літератури М. Білясника.

Вивчення досвіду вчителя та шкільної документації для учнів 7-го класу засвідчує, що впродовж першого семестру М. Білясник пропонує вправи і завдання з написання есе під час вивчення, зокрема, розділу *«Морфологія. Орфографія»*: учні складають есе про значення родинних традицій із використанням дієслів у різних часових формах; про «Плюси та мінуси використання Інтернету для навчання», «Справедливість у шкільному середовищі» (із використанням дієприслівників); «Значення дружби в житті підлітка», «Що таке відповідальність і як вона виявляється у повсякденному житті» (із використанням прислівників); у другому семестрі – під час опанування розділів *«Службові частини мови»* (теми для есе «Що таке справжня краса та її різновиди», «Життя в сучасному місті та селі: відмінності та схожості» (із використанням службових частин мови)); *«Мовленнєва змістова лінія»* (теми «Вплив Інтернету на наше щоденне життя», «Електронна освіта: переваги та недоліки», «Етика в Інтернеті та соціальних мережах»); *«Есе»* (теми «Цифрова грамотність як важлива навичка сучасної людини», «Збереження особистої інформації у цифровому світі», «Вплив соціальних мереж на міжособистісні стосунки», «Роль етикету та ввічливості у сучасному спілкуванні», «Спілкування в колективі: як вирішувати конфлікти та підтримувати позитивний клімат»). Пропоновані теми есе інтегровано поєднуються з навчальним матеріалом.

Опрацьована шкільна документація, відвідування уроків учителя-методиста, аналіз есе учнів дали змогу припускати, що запропоновані теми не лише збагачують особистісний досвід учнів, а й стимулюють вихованців уважно читати та вибирати з тексту (художнього, публіцистичного, медіатексту) важливу інформацію, висловлювати припущення щодо її достовірності, визначати взаємозв'язок між елементами змісту тексту, аргументувати власну думку, формулювати логічні та послідовні висновки.

Шосткинська гімназія в пілотуванні використовує підручник авторів О. Семеног, О. Калинич, Т. Дятленко, М. Білясник, Л. Гапон [19], у якому, як показує проведене нами під час вебінарів (<https://www.youtube.com/watch?v=NYJu5R8UxbY>; https://www.youtube.com/watch?v=eAW_Ld5EKvA), опитування вчителів Сумщини, враховано принципи дитиноцентризму, інструментальності, текстоцентризму, інтерактивності, інфомедійної грамотності. Кожний розділ і більшість параграфів означені епіграфами – цитатами з фольклорних творів, українських письменників, науковців, діячів культури. У навчальній книзі подано й сторінки для щоденника учня, де можна записувати свої думки, мрії, мотивацію. Вправи орієнтовані на формування

мовно-мовленнєвих, комунікативних, жанрових компетентностей, наскрізних умінь, ціннісних ставлень.

Параграф 43 «Складання формального есе з використанням різних дієслівних форм» [19, с. 144–145], до прикладу, містить теоретичний та практичний блоки. У теоретичному блоці «Пригадаймо» подано визначення есе та описано відмінності між вільним та формальним есе. З урахуванням інформації, яку учні опанували в 5–6-х класах, запропоновано виконати роботу з текстовою інформацією, що передбачає спочатку читання тексту, а потім – відповіді на запитання і виконання завдання (блоки «ОБГОВОРЮЙМО», «ВИКОНУЙМО ЗАВДАННЯ»).

Вправа 1. Робота з текстовою інформацією. Прочитай уважно твердження відомих людей про їхнє ставлення до Інтернету.

1. Я не люблю комп'ютери. Вони заважають нам жити, вони забирають наш час. Люди занадто багато працюють за комп'ютерами, занадто багато говорять замість слухати і чути один одного (за Реєм Бредбері).

2. Інтернет – це єдиний світ, який можна ввімкнути й вимкнути за власним бажанням... Інтернет – це єдине життя, яке ми можемо вибирати наново кожен день – за настроєм (за Лінор Горалік).

3. Тут не читають книги, а переглядають текстові файли. Не цитують напам'ять улюблених поетів, а вставляють результат пошуку Гугла за ключовою фразою, яку змогли запам'ятати. Замість любові в серці – записи в історії... Пластмасові почуття... (за Марією Боболінською).

Блок «ОБГОВОРЮЙМО» загалом, як показує аналіз уроків, заохочує учнів відповісти, чия думка їм найбільше імпонує. Чому? Обґрунтуй свою позицію; поставити авторові/авторці висловлення (на вибір) уточнювальні запитання; сформулювати своє ставлення до Інтернету; знайти в доступних джерелах інформації вислови відомих людей про ставлення до цифрового чи інформаційного простору, який заповнив наше життя.

Блок «ВИКОНУЙМО ЗАВДАННЯ» запрошує перебудувати речення, замінюючи один із присудків дієприслівником чи дієприслівниковим зворотом, і дослідити, як змінився вислів. Також наведено теоретичні відомості про формальне есе з прикладами:

– Теза. Я вважаю, на мою думку, на моє переконання, Інтернет – це невід'ємна частина нашого життя. Не дарма ж кажуть, що ... (2–3 речення-обґрунтування позиції).

– Аргумент 1. По-перше, Інтернет – це джерело знань ... (2–3 речення).

– Аргументи 2, 3. По-друге, Інтернет – це майданчик для розваг, відпочинку, спілкування (2–3 речення).

– Висновок. Отже, ми живемо у цифрову епоху. Інтернет упевнено увійшов у наше життя і став його частиною. Ми ж мусимо ... (2–3 речення).

Завершується параграф завданнями, що стимулюють написати формальне есе на одну із запропонованих тем: «Навіщо бути медіаграмотною людиною?», «Я

вибираю цифрові інструменти», «Чи можемо ми бути вільними від цифрового простору?».

Для роботи над формальним есе вчитель М. Білясник відводить урок. Учні досягають успіху, якщо у партнерстві з учителем опрацьовують алгоритм написання есе.

Теза. Я думаю так!

Аргумент 1. Я так думаю, тому що...

Приклад до аргументу 1. Мої міркування яскраво, на мою думку, проілюструє такий приклад...

Аргумент 2. Я так думаю, тому що...

Приклад до аргументу 2. Мої думки може проілюструвати такий приклад...

(Аргумент 3, приклад).

Загальний висновок. Отже/таким чином ... (висновок формулюється одним-двома реченнями, у якому/яких зроблено узагальнення того, що доводилося в основній частині).

Готуючись до написання формального есе, семи-класники враховують вимоги: есе має сприйматися як цілісний твір із логічною побудовою; зміст інформації – розкривати ідеї есе, власної позицію автора/авторки щодо порушеної проблеми; основні ідеї підкріплюються фактами, роздумами, афоризмами, образними висловами; висновок (1–2 речення) підсумовує міркування. Учні охоче, як засвідчили проведені нами уроки, працюють із картками-навігаторами вчителя М. Білясника, за допомогою яких формулюють тезу, аргументи, наводять приклади з творів художньої літератури, інших видів мистецтва чи власного життя.

Труднощі під час написання учнями есе, як показала наша ініціативна дослідна робота в Шосткинській гімназії під керівництвом вчителя-методиста М. Білясника, можуть бути пояснені вибором тексту або недостатніми знаннями з теми. Аналіз наукових джерел, міжнародного дослідження PISA-2022, модельних навчальних програм, підручника з української мови для 7-го класу НУШ, відвідування уроків спонукали розглянути орієнтовні кроки успішного написання есе.

Один із ключових моментів – вибір теми. Намагаємося дібрати тематику відповідно до особистих інтересів кожного з вихованців: тварини, природа, подорожі, українські традиції. Це робить процес навчання більш продуктивним.

Доцільним кроком після вибору теми есе вважаємо опрацювання прикладів. Зазвичай учні починають із вибору конкретних фрагментів тексту з наданих учителем матеріалів, а потім адаптують цю інформацію для підтримки власних аргументів в есе. Заохочуємо школярів ефективно використовувати якісні джерела інформації та навчальні ресурси для розроблення власних ідей та аргументів в есе.

Опрацьовуємо із семикласниками і типові помилки під час написання есе: текст не має чіткої вступної частини або висновку; наявні русизми; стилістичні помилки. Відчутні труднощі з формулюванням власних міркувань, а це важлива частина есе. Мотивація сприяє легкому старту та плинності думок, що є вирішальним для написання есе.

Звертаємося до *servicy Google Arts & Culture* (<https://artsandculture.google.com/project/ukraine?hl=uk>), зокрема до розділу, присвяченого українській культурі. Різноманітні теми – від історії та традицій до мистецтва та літератури, представлені на платформі, дають змогу учням знайти унікальні ідеї для своїх есе. Є можливість вивчати віртуальні виставки, читати статті, дивитися відео, переглядати високоякісні зображення експонатів, що допомагає глибше зрозуміти вибрану тему.

Як показала дослідна робота, для формування культури роботи з текстом есе є доцільність скористатися порадами щодо уникнення помилок К. Годік на Ютуб-каналі «Матеріали для молодих дослідників» <https://www.youtube.com/@KaterynaHodik/videos>: розробляти план есе (важливо визначити структуру, встановивши кілька основних пунктів, що допоможе забезпечити цілісність та логіку викладу); уникати надмірного використання цитат, адже голос автора є визначальним у творі; використовувати оригінальні та неочікувані приклади; редагувати для усунення повторень, граматичних та орфографічних помилок; чітко формулювати висновки; фокусуватися на визначеній темі, що допомагає уникнути розсіювання уваги, зберігає «жанрову чистоту» есе і не перетворює його на автобіографію чи інші нехарактерні форми.

Розроблені вправи для уроків української мови в 7-му класі НУШ спрямовуємо на формування складників культури читання, композиційної побудови, мовно-стилістичної культури, зокрема здатності аналізувати, структурувати і виражати власні думки у письмовій формі, розмірковувати над силою слова, його значенням та впливом на оточення, глибшим розумінням етичних аспектів комунікації.

Прокоментуємо деякі з вправ та завдань до уроків з української мови.

Вправа 1 «Лікую словами».

Слово має велику силу. За його допомогою можна зробити приємність (побажати добра, похвалити, висловити підтримку), а можна завдати болю, що буде не меншим, аніж біль фізичний. Слова мають неймовірну силу впливу на людську психологію: надихнути, підтримати або ж, навпаки, глибоко ранити, вразити. Про таку особливість мови говорить й народна мудрість.

До вправи додаємо *завдання*: знайди продовження прислів'їв (завдання 1), поясни їх значення (завдання 2), «розшифруй» (завдання 3), що увиразнює вправу 1 і сприяє розвитку аналітичного мислення, усвідомленню потреби уваги до слова і є важливим аспектом під час роботи з текстом.

Завдання 1. Знайди продовження прислів'я, запиши.

1. Гостре словечко ... 2. Слово не горобець, ... 3. Хто не додержує свого слова, ... 4. Слово... 5. Удариш шаблею – заживе пізно або рано, вдариш словом – ... 6. Від меча рана загоїться, а...

А) коле сердечко. Б) вічно ятрить рана. В) від лихого – ніколи. Г) як вилетить – не впіймаєш. Д) той сам себе зневажає. Ж) людину підійма.

Завдання 2. Поясни прислів'я та приказки про слово.

Завдання 3. Розшифруй прислів'я.

ЕНДІГАЛ СОЛОВ – ЧЮЛК ОД ЯРЦЕС (Легідне слово – ключ до серця).

СОЛОВ РСАТЕШ, ЖІН ШПРОГ (Слово старше, ніж гроші).

ІРОБД ЛОАВС ІЛТЬЮУК, АГПОІН – ВАТЬВЮБИ (Добрі слова лікують, погані – вбивають).

Актуальною є психологічна підтримка дітей, тому розвиваємо пізнавальну та навчальну мотивації. Пропонуємо такі вправи та завдання.

Вправа 2. «Хмара слів».

Завдання. Склади хмарину зі слів, словосполучень, виразів, які б ти хотів (ла) почути, перебуваючи у складній ситуації.

Люблю. Ціную. Я з тобою. Я завжди буду поруч. Тримайся. Тримаймося за руки. Ми разом. Дихай. Я чую тебе. Наші серця б'ються в унісон. Ти молодець. Ти найкращий. Ти справжній. Все буде добре. Ми разом. Ми впораємося. Я з тобою. Ми разом – сила.

Вправа 3. Добери з довідки «Прислівники-синоніми» необхідні слова до тексту «Сашко».

Довідка «Прислівники-синоніми»: 1 – тихо, негolosно; 2 – хутко, швидко, скоро; 3 – вороже, недоброзичливо, неприязно, недружно; 4 – удавано, нещиро; 5 – уміло, старанно, правильно, майстерно; 6 – радісно, щасливо, весело; 7 – сміливо, впевнено, рішуче, твердо; 8 – легко, просто, неважко; 9 – хутко, швидко, скоро, прудко, стрімко, мерщій; 10 – помилково, неправильно, хибно, несправедливо.

САШКО

Нещодавно у нашому класі з'явився новенький. Це був маленький і сором'язливий хлопець. Говорив він невпевнено і ... (1), тому, мабуть, його ніхто ніколи не чув. Після уроків Сашко ... (2) поспішав додому. Друзів у нього не було. Не можна сказати, що однокласники ставилися до нього ... (3). Діти ... (4) усміхалися і говорили щоранку йому: «Привіт!». Та ставлення до цього хлопчини змінилося, коли якийсь у школу він приніс власноруч змайстровану модель вітрильника. Як же ... (5) була виточена кожна деталь судна! А як ... (6) світилися Сашкові очі, коли той розповідав про своє захоплення. Саме в ті хвилини він поводився ... (7). На запитання: «Як це ти зробив?» відповідав не без скромності: «... (8)!». Після цього випадку Сашко ... (9) став повноправним членом нашого колективу. А ми зрозуміли, що ставилися до нього ... (10). Він дуже щира, добра і талановита людина.

Вправи 2 та 3 спрямовуємо на формування в учнів рефлексії та емпатії через слово. «Хмара слів» викликає позитивні асоціації, а робота з прислівниками-синонімами розвиває лексичні навички і увагу до контексту, що є необхідним для створення образних та емоційно насичених текстів есе.

Наступна вправа (*Вправа 4. Вибери прислів'я з вправи 1 (завдання 3), напиши есе на вибрану тему*) підсумовує нашу роботу.

Для укладання вправ урахуємо пропозиції Національного проєкту «Пишемо есе».

Висновки. На основі аналізу освітніх документів (модельних програм, підручників), наукових джерел доходимо висновку, що поняття «культура роботи з текстом есе учнів НУШ» охоплює такі компоненти: культуру читання, культуру композиційної побудови, мовно-стилістичну культуру. Для написання вільного та формального есе важливі культура читання публіцистичного, художнього, медіатексту, збирання, відбір інформації, її аналіз, мовно-стилістична культура. Бажано дотримуватися чіткої композиційної побудови, внутрішньої логіки між складниками, послідовності; аргументовано використовувати образні засоби.

Формування культури роботи з текстом есе учнів НУШ окреслено як компетентнісно орієнтований процес, що залежить від індивідуального досвіду, фонових знань, творчого мислення і спрямований на формування мотивації, мовно-мовленнєвих знань, умінь і навичок. У дослідній роботі дотримуємось основних положень особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, комунікативно-жанрового підходів.

Проведена дослідна робота дала підстави припускати, що аналізована модельна програма, підручник для 7-го класу НУШ містять необхідний навчальний матеріал, що сприяє формуванню культури роботи з текстом есе учнів. Аналіз досвіду вчителя пілотного 7-го класу НУШ підтверджує важливість індивідуального досвіду, фонових знань, творчого мислення, щирість і партнерську підтримку педагога й учнів.

З урахуванням дослідної роботи, особистісного та компетентнісного підходів, вивчення практичних порад нами розроблено вправи і завдання на читання й розуміння тексту, міркування, застосування знань у конкретній ситуації. Припускаємо, що дієвими методами й інструментами, які активізують підготовку вчителя до інтеграції есе в навчання української мови, є сервіс Google Arts & Culture, а також національний проєкт «Пишемо есе». У подальших дослідженнях окреслимо методику Національного проєкту «Пишемо есе» та проведемо аналіз результатів дослідної роботи.

Література:

1. PISA 2022 Results: Ukrainian Regions (18 of 27). URL: <https://www.oecd.org/publication/pisa-2022-results/country-notes/ukrainian-regions-18-of-27-78043794/> (дата звернення: 16.04.2024).
2. Пасько І. Що означає бути компетентним читачем – міжнародний досвід (бонус до аналізу програм з української мови та літератури). URL: <https://nus.org.ua/articles/shho-oznachaye-buty-kompetentnym-chytachem-mizhnarodnyj-dosvid-bonus-do-analizu-program-z-ukrayinskoyi-movy-ta-literatury/> (дата звернення: 12.05.2024).
3. Струк О. PISA-2022. Найнижчі результати українські учні показали в читанні, найвищі – в природничо-наукових дисциплінах. URL: https://lb.ua/society/2023/12/05/587551_pisa2022_naynizhchi_rezultati.html (дата звернення: 18.04.2024).

4. Загальнодержавне моніторингове дослідження якості освіти у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану: звіт за результатами моніторингу. (2023). *Державна служба якості освіти України*. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Zagalnoderzhavne-monitoringove-doslidzhennya-yakosti-osviti-u-ZZSO-v-umovakh-viyni-2023_SQE-SURGe.pdf (дата звернення: 16.02.2024).
5. Голуб Н.Б., Горошкіна О. Українська мова. 7–9 класи. Модельна навчальна програма. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.mova.7-9%20klas.Holub.ta.in.26.07.2023.pdf>. (дата звернення: 06.02.2024).
6. Українська мова. 7-9 класи. Модельна навчальна програма / О.В. Заболотний та ін. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.mova.7-9.klas.Zabolotnyy.ta.in.02.08.2023.pdf> (дата звернення: 23.05.2024).
7. Семенов О., Дятленко Т., Калинич О. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до навчання учнів у НУШ. *Слобожанський науковий вісник. Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 4. С. 90–97. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.4.18> (дата звернення: 11.04.2024).
8. Семенов О., Плужник Ю. Фахово-методична підготовка майбутніх учителів до формування читацької грамотності учнів на засадах дослідження PISA-2018. *Слобожанський науковий вісник. Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 3. С. 150–162. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.3.27> (дата звернення: 16.04.2024).
9. Семенов О., Ольховик М. Формування культури роботи майбутніх учителів української мови і літератури з Інтернет-текстом. *Слобожанський науковий вісник. Серія «Філологія»*. 2024. Вип. 5. С. 54–61. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2024.5.10> (дата звернення: 20.06.2024).
10. Михайлин І. Основи журналістики : підручник. Київ : ЦУЛ, 2002. 284 с.
11. Літературознавчий словник-довідник / ред. Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В.І. Теремко. Київ : Академія, 2007. 752 с.
12. Груба Т.Л. Жанр есе у лінгводидактичному вимірі. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2014. Вип. 2. С. 45–51.
13. Глазова О. Есе як вид роботи з розвитку писемного мовлення школярів. URL: https://glazova.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/o.glazova_es_e_jak_vyd_roboty_z_rozvytku_pysemnogo_movlennia_shkoliariv.pdf (дата звернення: 16.02.2024).
14. Грона Н.В. Есе як актуальний спосіб комунікації здобувачів освіти: особистісно зорієнтовані соціально-філософські композиційно-мовленнєві аспекти. *Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні питання сучасної науки»*, 10 травня 2023 р. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-303-3-28> (дата звернення: 16.02.2024).
15. Методичні рекомендації до 2023–2024 навчального року. *Тернопільський ОКІП*. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Z69ioDIMOfccvwO0PAL-7Hm73g0BdxVi/view> (дата звернення: 16.02.2024).
16. Шендеровський К.С. Як написати успішне есе: Методичні рекомендації до написання есе. Київ : Ін-т масової комунікації при КНУ імені Тараса Шевченка, 2007. 34 с.
17. Бех І.Д. Проблема успішного педагога як вихователя в контексті європейського вибору України. URL: <https://enpui.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41110/Aktualni%20problemy%20psykholohii%20rozvytku%20osobystosti.pdf?sequence=1#page=7> (дата звернення: 24.02.2024).
18. Голуб Н.Б. Ціннісний компонент компетентності у модельній програмі й підручнику української мови. URL: <http://surl.li/qiyhv> (дата звернення: 16.03.2024).
19. Українська мова : підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти / О.М. Семенов та ін. Тернопіль : Астон, 2024. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/konkursniy-vdbr-pdruchnikv-dlya-7-klasu/movno-literaturna-osvtnya-galuz/ukrainska-mova-ukrainska-mova-pdruchnik-dlya-7-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osviti-avt-semenog-o-m-kalinich-o-v-dyatlenko-t--blyasnik-m-d-gapon-l-o/> (дата звернення: 14.05.2024).

References:

1. PISA 2022 Results: Ukrainian Regions (18 of 27). URL: <https://www.oecd.org/publication/pisa-2022-results/country-notes/ukrainian-regions-18-of-27-78043794/> (дата звернення 16.04.2024)
2. Pasko I. date of application 12.05.2024) What does «being a competent reader» mean – international experience (a bonus to the analysis of Ukrainian language and literature programs). URL: <https://nus.org.ua/articles/shho-oznachaye-buty-kompetentnym-chytachem-mizhnarodnyj-dosvid-bonus-do-analizu-program-z-ukrayinskoyi-movy-ta-literatury/> [in Ukrainian]
3. Struk O. date of application 18.04.2024) PISA-2022. Ukrainian students showed the lowest results in reading, the highest in natural sciences. URL: https://lb.ua/society/2023/12/05/587551_pisa2022_naynizhchi_rezultati.html [in Ukrainian]
4. Nationwide monitoring study of the quality of education in general secondary education institutions under martial law: a report on the monitoring results. State Education Quality Service of Ukraine. (2023). URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Zagalnoderzhavne-monitoringove-doslidzhennya-yakosti-osviti-u-ZZSO-v-umovakh-viyni-2023_SQE-SURGe.pdf [in Ukrainian]
5. Holub N.B., Horoshkina O. 2023, date of application 6.02. 2024) The Ukrainian language. 7–9 grades. Model curriculum URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.mova.7-9%20klas.Holub.ta.in.26.07.2023.pdf> [in Ukrainian]
6. Zabolotny O.V. 2023, date of application 23.05.2024. Ukrainian language. 7-9 grades. Model curriculum. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.mova.7-9.klas.Zabolotnyy.ta.in.02.08.2023.pdf> [in Ukrainian]

7. Semenog O., Dyatlenko T., Kalynych O. 2023, date of application 11.04.2024 Preparation of future teachers of Ukrainian language and literature for teaching students at National University of Higher Education. Slobozhan Scientific Bulletin. Series: Philology. Issue 4. P. 90–97. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.4.18> [in Ukrainian]
8. Semenog O., Pluzhnyk Yu. 2023, date of application 16.04.2024. Professional and methodical training of future teachers for the formation of students' reading literacy on the basis of the PISA-2018 study. Slobozhan Scientific Bulletin. Series: Philology. 2023. Issue 3. P. 150–162. URL: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/philology/article/view/168/154> DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.3.27> [in Ukrainian]
9. Semenog O., Olkhovik M. 2024, application date June 20, 2024. Formation of work culture of future teachers of Ukrainian language and literature with Internet text. Slobozhan Scientific Bulletin. Series: Philology. 2024. Issue 5. P. 54–61. URL: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/philology/article/view/302/281> DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2024.5.10> [in Ukrainian]
10. Mykhaylyn I. (2002) Fundamentals of journalism: Textbook. Kyiv: TsUL. 284 p. [in Ukrainian]
11. Literary dictionary-reference (2007). ed. R.T. Gromyak, Yu.I. Kovaliv, V.I. Teremko Kyiv: Academy. 752 p. [in Ukrainian]
12. Hrubá T.L. (2014) Essay genre in the linguistic didactic dimension. Psychological and pedagogical foundations of humanization of the educational process in schools and universities. Rivne. Issue 2. P. 45–51. [in Ukrainian]
13. Glazova O. date of application 16.02. 2024) Essay as a type of work on the development of schoolchildren's written speech. URL: https://glazova.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/o.glazova_ese_jak_vyd_roboty_z_rozvytku_pysemnogo_movlennia_shkoliariv.pdf [in Ukrainian]
14. Grona N.V. 2023, application date February 16, 2024) Essay as an actual way of communication for students of education: personally oriented socio-philosophical compositional and speech aspects. Materials of the III International science and practice conf. «Current issues of modern science». URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-303-3-28> [in Ukrainian]
15. Methodological recommendations for the 2023–2024 academic year. Ternopil OKIP. (date of application 16.02.2024) URL: <https://drive.google.com/file/d/1Z69ioDIMOfccvwO0PAI-7Hm73g0BdxVi/view> [in Ukrainian]
16. Shenderovsky K.S. (2007) How to write a successful essay: Methodical recommendations for writing an essay. Kyiv: Taras Shevchenko Institute of Mass Communication at KNU. 34 p. [in Ukrainian]
17. Beh. I.D., date of application 24.02.2024 The problem of a successful teacher as an educator in the context of Ukraine's European choice. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41110/Aktualni%20problemy%20psykholohii%20rozvytku%20osobystosti.pdf?sequence=1#page=7> [in Ukrainian]
18. Holub N.B., date of application 16.03.2024. A valuable component of competence in the model program and textbook of the Ukrainian language. URL: <http://surl.li/qiyhv> [in Ukrainian]
19. Semenog O.M., Kalynich O., Dyatlenko T.I., Bilyasnyk M.D., Gapon L. 2024, date of application 14.05.2024. Ukrainian language: a textbook for the 7th grade of general secondary education institutions. Ternopil: Aston. 2024. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/konkursniy-vdbr-pdruchnikv-dlya-7-klasu/movno-literaturna-osvtnya-galuz/ukranska-mova/ukranska-mova-pdruchnik-dlya-7-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osvti-avt-semenog-o-m-kalinich-o-v-dyatlenko-t-blyasnik-m-d-gapon-l-o/> [in Ukrainian]

НОТАТКИ

Наукове видання

СЛОБОЖАНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Серія: Філологія

Науковий журнал

Випуск 6, 2024

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *Ю. Ковальчук*

Підписано до друку: 20.06.2024 р.
Формат 60x84/8. Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 9,53.
Замов. № 0824/595. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.